

Arbeiderpartiets
partiprogram
2025-2029

**TRYGGHET FOR
MORGENDAGEN,
TRO PÅ FRAMTIDA**

Innhold:

Trygghet for morgendagen, tro på framtida	6
Et sterkt demokrati	10
Del 1: Arbeid og økonomi	12
Økonomi – folk skal få bedre råd	12
Arbeidsliv: Et godt arbeidsliv for alle	14
Pensjon, trygd og ytelser	24
Bolig: En bolig for alle	26
Næring	32
Del 2: Bedre velferd i hele landet	50
En skole der alle kan lykkes og lik rett til utdanning	50
Høyere utdanning, forskning og kompetanse for fremtiden	64
Én felles helsetjeneste	70
Eldre og seniorer	90
Barnevern: trygg og god omsorg for alle barn	95
Del 3: Trygghet i urolige tider	96
Justis og beredskap: trygghet, nærhet og rettferdighet	96
Innvandring og integrering	110
Del 4: Energi, klima og natur	114
Et norsk kraftsystem: Sikre rimelige og forutsigbare strømpriser	114
Klima og natur skal være rammen rundt all politikk	120
Ta vare på naturen	124

Partiledelsen: partisekretær Kari-Anne Opsal, statsminister og partileder Jonas Gahr Støre, nestleder Tonje Brenna og nestleder Jan Christian Vestre.

Del 5: Gode steder i endring _____ 130

En offentlig sektor for fremtiden _____	130
By og land, hand i hand _____	132
Frivilligheten skal være fri _____	134
Idrett for alle _____	135
Kultur: en kultur å leve av og for _____	136
Tro og livssyn: et livssynsåpent samfunn med respekt for alle _____	138
Medier: grunnmuren for ytringsfrihet og demokrati _____	140
Familiepolitikk: ulike familier, universell velferd _____	142
Gode oppvekstmiljø for alle _____	143
Digitalisering for alle _____	144
Likestilling – et likestilt samfunn er et fritt samfunn _____	148
Urfolk og nasjonale minoriteter: rettigheter, kultur og språk _____	152
Nordområdene: Norge er tryggere med livskraftige lokalsamfunn i nord _____	154
Trygg og klimavennlig transport i hele landet _____	158

Del 6 En tryggere og mer rettferdig verden _____ 166

Styrket sikkerhetspolitisk fellesskap _____	167
Prinsippfast globalt samarbeid _____	168
Europa og Norden _____	169
Forsvare og styrke demokrati og likestilling _____	170
Aktiv freds- og nedrustningspolitikk _____	171
Forebygge klima- og naturkatastrofer _____	172
Økonomisk åpenhet for rettferdig fordeling _____	173
Global helse _____	174

Et sterkere forsvar gjør Norge tryggere _____ 176

Våre grunnleggende verdier _____ 178

Frihet, likhet og solidaritet _____	178
-------------------------------------	-----

Trygghet for morgendagen, tro på framtida

Arbeiderpartiet vil skape et samfunn med små forskjeller og store muligheter for alle, uavhengig av hvor man kommer fra og hvor man vil i livet. Det oppnår vi best gjennom et sterkt fellesskap. Ved å gjøre vår plikt før vi krever vår rett, og ved å skape verdier og dele dem rettferdig, gjør vi fellesskapet sterkere.

2020-årene er et tidsskille i Norge og verden. Etter mange år med fred og fremgang har de siste årene vært preget av utrygghet med krig i Europa, mer kriminalitet, økonomisk uro og en voksende klima- og naturkrise. Samtidig står vi overfor store omstillinger med knapphet på arbeidskraft, viktige omsorgsoppgaver overfor en aldrende befolkning, overgang til fornybare energikilder og utvikling av ny teknologi.

Arbeiderpartiets viktigste oppgave er å lede Norge trygt i urolige tider, og sørge for at vi kommer gjennom omstillinger på en måte som tar vare på noe av det som gjør Norge til Norge: det sterke fellesskapet, de små forskjellene og den høye tilliten.

Vår samfunnsmodell er tuftet på noen grunnleggende sosialdemokratiske verdier: frihet, likhet og solidaritet. Den har vist seg godt rustet til å håndtere kriser og omstillinger. Under koronapandemien var vi avhengige av et sterkt offentlig helsevesen, et godt organisert arbeidsliv og en velferdsstat med muskler til å stille opp. I tider som er økonomisk krevende, bygger vi ut velferden og tar politiske grep for at forskjellene mellom folk ikke skal øke. I en ny sikkerhetspolitisk situasjon bygger vi et mer tidsriktig forsvar og intensiverer kampen mot kriminalitet. Fremover er vi spesielt avhengige av å få flere i arbeid, gjenreise boligpolitikken, utnytte mulighetene som teknologien gir oss og øke det internasjonale samarbeidet.

Vårt første løfte er trygg økonomisk styring.

Ansvarlige budsjetter vil få kontroll på prisstigningen og bidra til rentenedgang. I tillegg bidrar den norske modellen, med sterke og ansvarlige parter og et trygt og velorganisert arbeidsliv, til rettferdige lønninger, lav arbeidsledighet og kontroll på prisstigningen. Vi skal sikre folk og næringsliv forutsigbare rammevilkår som bidrar til å få flere ut i arbeid, at folk får bedre råd, at flere kan eie sin egen bolig, og vi skal bekjempe ulikhet og fattigdom. Vi garanterer for EØS-avtalen og for at Norge skal ha et tett samarbeid med Europa. Vi vil prioritere å styrke velferden og øke støtten til ordninger som er viktige for at folk får bedre råd, fremfor store skattekutt til de som har mest fra før.

Vårt andre løfte er trygt arbeid til alle.

Verdier må skapes før de kan deles. Fordeler vi verdien godt, skaper vi også mer. Arbeid til alle er jobb nummer én.

Arbeiderpartiet har mål om å få 150 000 flere i arbeid innen 2030. Vi vil føre en aktiv næringspolitikk med stabile rammevilkår som trykker arbeidsplasser, hvor det lønner seg å satse og det lønner seg å jobbe. Den norske modellen, med sterke ansvarlige parter og et trygt og velorganisert arbeidsliv, gir lav ledighet og rettferdig lønnsdannelse – små forskjeller og like muligheter.

Norge er rikt på naturressurser, og Arbeiderpartiet mener det er en styrke at vi eier og forvalter våre naturressurser i fellesskap. Vi skal ha politisk kontroll med energiresursene. I energipolitikken skal vi ha sterk politisk styring, offentlig eierskap og bidra til at fellesskapet får sin rettferdige andel av overskuddet. Staten skal sikre forutsigbare og rimelige strømpriser for folk og næringsliv. Det skal bygges mer fornybar kraft og nett raskere, slik at ren og billig kraft fortsatt skal være et fortrinn for norsk næringsliv.

Vårt tredje løfte er et tryggere Norge.

Vi skal skape trygghet for landet og trygghet i landet i urolige tider: Norge har ikke vært godt nok rustet for den alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen vi nå befinner oss i. Vi skal styrke beredskapen og alle grener av Forsvaret. Vi skal jobbe for Norges interesser ute og hjemme.

I Norge skal vi være tøffe mot kriminalitet, og vi skal være tøffe mot årsakene til kriminaliteten. Vi skal bekjempe vold og kriminalitet alle steder der det finnes, ha kontroll på grensene og sørge for at kriminalitet forfølges og straffes. Politiet skal styrkes slik at de kan være til stede der det trengs, og stanse nyrekruttering til kriminelle miljøer.

Vårt fjerde løfte er å bygge en sterkere velferdsstat.

Vår felles velferd skal sikre alle mennesker muligheter og trygghet, uavhengig av hvor de bor og hvilke forutsetninger de har.

Vi skal skape en skole der elevene lykkes. Utviklingen med svake skoleresultater og redusert trivsel skal snus. Vi skal gjenreise disiplin i skolen og få tilbake ro i klasserommene. Det skal bli mer læring, mer praktisk opplæring og mer mestring. Vi skal styrke laget rundt elevene og sørge for at flere fullfører utdanningen. Vi vil redusere skjermbruken i skolen og sikre elevene flere fysiske skolebøker.

Ventetidene i helsetjenesten skal ned. Når du blir syk eller opplever helseplager, skal du få riktig hjelp til rett tid. Vi skal sørge for at flere får fastlege, at sykehusene har sterke fagmiljøer og høy kvalitet og sikre at eldre som trenger det, får omsorg og pleie. I Norge skal du ikke behøve å kjøpe private helse- og omsorgstjenester for å få det beste tilbudet når du trenger det.

Det femte løftet er at vi skal nå klimamålene våre og lykkes i omstilling til et klimavennlig samfunn.

Vi skal utvikle eksisterende arbeidsplasser og skape nye, trygge jobber. Arbeiderpartiet vil ta ansvar for å gjøre samfunnet og økonomien bærekraftig på vei mot lavutslippssamfunnet.

Klima- og naturpolitikken skal sikre høy omstillingsevne for næringslivet og være rettferdig. Staten skal spille på lag med næringslivet og bidra til industribygging, mer utbygging av fornybar kraft og nye teknologiske løsninger. Alle må få mulighet til å ta klimavennlige valg, uavhengig av økonomi og hvor i landet du bor.

Vi har tro på fremtiden! Oppgavene er store, men vi har lyktes før og skal gjøre det igjen. Med en tydelig sosialdemokratisk politikk bygger vi et sterkere, tryggere og mer rettferdig Norge. Et Norge med sterke fellesskap og små forskjeller. Der folk får bedre råd, føler trygghet for morgendagen og tro på fremtiden.

Et sterkt demokrati

Demokratiene i verden er under press. Vi ser at demokratier kan endres til autokratier, ved at nye ledere svekker de demokratiske institusjonene. Arbeiderpartiet vil fremme demokratier i verden og demokratiet i Norge.

Norge er et tillitssamfunn. Det er vi stolte av. Men tillit er hele tiden noe som må bygges og fortjenes, ikke noe man kan kreve eller ta for gitt.

Trusler og hets kan true tilliten i demokratier. Det at mange vegrer seg for å delta i det offentlige ordskiftet, er en utvikling vi ikke kan tolerere. Forsøk på påvirkning av både den offentlige debatten og demokratiske valg gjennom falske nyheter og bilder, setter demokratier og redaktørstyrte medier under press. Disse truslene tar Arbeiderpartiet på alvor. En åpen og transparent offentlig forvaltning, fri presse og redaktørstyrte medier er grunnsteinen i demokratiet.

I Norge har vi relativt høy valgdeltakelse sammenlignet med mange andre land i Europa, men det er en bekymring at valgdeltakelsen er lav blant unge, personer med minoritetsbakgrunn, dem som har lav inntekt eller som ikke har jobb. Arbeiderpartiet ønsker å prioritere tiltak som øker valgdeltakelsen.

Ekstremismekommisjonen advarer i sin rapport mot ekstremistiske ideologier og handlinger som kan true demokratiet. Grupper som befinner seg i ekstremisters fiendebilder, som muslimer, jøder, skeive, samer og andre minoritetsgrupper, trenger bedre beskyttelse. Mange unge blir utsatt for ekstreme budskap og ideologier gjennom sosiale medier. Manglende regulering av store teknologiselskaper og autoritære krefter på fremmarsj, er en farlig kombinasjon. Samtidig ser vi at unges kunnskap om demokrati går ned, også i Norge.

Arbeiderpartiet vil:

- sette inn målrettede tiltak for grupper med lav valgdeltagelse
- endre lovverket for å sikre større åpenhet om hvem som finansierer ulike partier
- styrke evnen både nasjonalt og lokalt til å oppdage forsøk på valgpåvirkning og forebygge digitale angrep før, under og etter valg
- styrke arbeidet mot hets, trusler og vold mot folkevalgte og vanlig folk som ytrer seg i offentligheten
- styrke arbeidet med demokratisk medborgerskap, demokrati og menneskerettigheter, særlig knyttet til demokratiopplæring i skolen
- legge til rette for at alle ungdomsskoleelever skal få tilbud om besøk til steder som bidrar til opplæring i demokrati, fredsarbeid og menneskerettigheter
- øke forskningen på ekstremisme, radikalisering og hatprat, for bedre å kunne forebygge
- ha god dialog mellom trossamfunn, offentlige etater og innbyggere for å øke forståelse, kunnskap og toleranse
- styrke norske redaktørstyrte medier i konkurransen mot globale teknologiplattformer
- sette rammer for kunstig intelligens som legger til rette for å utnytte teknologien, men hvor redaktøransvaret og opphavsretten respekteres og hvor dominansen til teknologigigantene begrenses
- involvere trusselutsatte grupper og sivilsamfunnet i større grad i det forebyggende arbeidet mot ekstremisme
- øke politiets kapasitet til å etterforske hatkriminalitet for å begrense radikalisering og ekstremisme, herunder styrking av hatkrimgruppa
- gjennomføre en makt- og demokratiutredning

Økonomi

Folk skal få bedre råd

Trygg økonomisk styring

Den økonomiske politikken skal gjøre alle andre politiske prioriteringer mulig. Det viktigste for å oppnå dette er at vi sikrer arbeid til alle. Den økonomiske politikken er et viktig virkemiddel for flere i jobb, økt verdiskaping og mer rettferdig fordeling. I tillegg skal den økonomiske politikken bidra til at enkeltpersoner, bedrifter og landet som helhet tar valg som bidrar til å nå våre klima- og miljømål.

De siste årene har mange i Norge fått dårligere råd. Økte priser og renteøkninger gjør at inntekten til folk ikke når like langt, selv for dem som står i jobb. Pensjonister og arbeidstakere har hatt reallønnsnedgang og fått sitt økonomiske handlingsrom redusert. Økte priser og stigende rente rammer hardest dem som har det tøft fra før. Når folk får dårligere råd, er det viktig å sørge for dem som har minst fra før. En mer rettferdig byrdefordeling krever at vi har et sterkt fellesskap som står klart til å stille opp.

Samtidig går det godt i norsk økonomi som helhet. Siden 2021 har 140 000 flere kommet i jobb og investeringsnivået i bedriftene er høyt.

Velferdsstaten er et spleiselag, der vi yter etter evne og får etter behov. Skatter og avgifter betaler for vår felles velferd og bidrar til redusert ulikhet. Et bredt skatte- og avgiftsgrunnlag gir rom for lavere satser. Et progressivt skattesystem er viktig for økonomisk vekst og fordeling, og bidrar derfor til at de store linjene i skattepolitikken står seg gjennom skiftende økonomiske tider. Arbeiderpartiet vil føre en ansvarlig og forutsigbar skattepolitikk som bidrar til økt sysselsetting og mer rettferdig fordeling. Vi vil holde de samlede skattene og avgiftene på norske privatpersoner og bedrifter på samme nivå som i dag.

Vi lever av hverandres arbeid. For å finansiere vår felles velferd må vi lykkes med å skape jobber og inkludere flere i arbeidslivet. Målet om full sysselsetting – at alle som kan jobbe, skal få muligheten til det – ligger fast. Å jobbe bedrer den enkeltes økonomi og veksten for hele samfunnet. Samtidig bidrar frontfagsmodellen til å sikre lønnsomheten i konkurranseutsatte næringer og gir rom for reallønnsvekst slik at folk får bedre råd.

Det norske arbeidslivet med frontfagsmodellen

legger grunnlaget for lav prisvekst, rettferdig vekst og velferd i Norge. Sterke fagforeninger som sammen med arbeidsgiverorganisasjonene forhandler kollektivt, og som i trepartssamarbeidet med staten finner løsninger til det beste for fellesskapet, er en forutsetning for fortsatt trygg økonomisk styring. Den norske modellen må styrkes ytterligere.

Klimapolitikken skal være rettferdig, bidra til å trygge norske arbeidsplasser og skape nye jobber. Den er nøkkelen til å sikre norsk konkurransekraft i en verden som skal til netto nullutslipp i løpet av få tiår. Konsekvensene av den globale oppvarmingen kommer oftere til syne enn før. Arbeiderpartiet vil gjøre mer for å bremse oppvarmingen og på den måten sikre norsk økonomi og velferd.

Klimapolitikken griper over alle politikkområder. Skatte- og avgiftssystemet er et kraftfullt verktøy som i større grad enn før må bidra til klimavennlige valg. Sterkere bruk av klimaavgifter må balanseres med avgiftsreduksjoner eller andre virkemidler til fordel for folk. Opptrapping av klimaavgifter må i større grad bidra til økt omstilling og rettferdig fordeling. For Arbeiderpartiet er det avgjørende at folk ikke opplever å sitte igjen med en for stor del av regningen, når vi tar grep for å omstille økonomien.

Markedskreftene tar ikke hensyn til alle viktige verdier som behøves for å skape et godt samfunn for alle. Arbeiderpartiet står for en blandingsøkonomi der arbeid verdsettes og markedet er regulert, der eierskapet til naturressursene tilhører fellesskapet, og der det er maktbalanse mellom arbeidstakerne og arbeidsgiverne.

Norge er en åpen økonomi som i århundrer har bygget verdiskaping på å handle med utlandet. Det skal vi også være fremover. I en verden preget av mer isolasjon og nasjonalisme vil en økonomi som vår være sårbar. Multinasjonale selskaper kan i stor grad unngå beskatning på verdier skapt i Norge. Resultatet er at systemet blir mindre omfordelende og at forskjellene øker. Arbeiderpartiet mener at felles spilleregler, internasjonale avtaler og et sterkere internasjonalt samarbeid er nødvendig for å sikre at store selskaper og formuende betaler sin rettmessige andel til fellesskapet. Norge skal være en støttespiller og pådriver for internasjonalt samarbeid om skatt, og et foregangsland innenfor skatteåpenhet og skatterettferdighet.

Arbeiderpartiet vil:

- holde de samlede skattene og avgiftene på norske privatpersoner og bedrifter på samme nivå som i dag
- bruke finanspolitikken aktivt til å sørge for høy sysselsetting, økt produktivitetsvekst, reduserte økonomiske forskjeller og nødvendig omstilling
- at folk skal få bedre råd gjennom trygg økonomisk styring, høy sysselsetting, reduserte kostnader, tilgjengelig velferd og bekjempelse av forskjeller og fattigdom i Norge
- øke sysselsettingsgraden til 82 prosent innen 2030 og 83 prosent innen 2035
- styrke den norske arbeidslivsmodellen
- følge handlingsregelen for en forsvarlig innfasing av oljepenger i norsk økonomi over tid
- sørge for økt omstilling og rettferdig klimapolitikk, blant annet ved å utvikle gode ordninger for tilbakeføring av klimaavgifter
- ha mer åpenhet om skatt, selskapsstrukturer og eierforhold
- sikre at bedrifter og næringsliv har trygg og friksjonsfri tilgang til sine viktigste markeder gjennom EØS-avtalen
- beskytte folk mot gjeldsfeller, blant annet ved å vurdere innstramming i regelverk for markedsføring av forbrukslån og kredittkort, urimelig høye renter på forbrukslån og begrensning av inntjening på inkassoinnkreving
- føre en forutsigbar og ansvarlig skattepolitikk for økt sysselsetting og mer rettferdig fordeling, som tar bedre hensyn til klima og natur og styrker velferdsstatens langsiktige bærekraft

Gjennomføringsgraden av Arbeiderpartiets program for 2025–2029 vil avhenge av rammene gitt av den økonomiske utviklingen.

Arbeidsliv

Et godt arbeidsliv for alle

Vi lever av hverandres arbeid i Norge. Trygge jobber og en lønn å leve av er avgjørende for den enkeltes frihet og for fellesskapet. Derfor er ingen oppgave viktigere for Arbeiderpartiet enn å få hele folket i arbeid. Det er ledighet som koster, både for samfunnet og den enkelte.

Fremover vil Norge trenge alle som kan jobbe – i jobb. Arbeiderpartiet skal stille krav til arbeidslivet og samfunnet rundt. Krav om bedre tilrettelegging, oppfølging, veiledning, utdanning, kompetanseheving og helsehjelp, for at flere skal få brukt arbeidsevnen sin. Vi må tenke nytt og utfordre dagens arbeidsliv slik at vi får flere i jobb og færre på trygd.

Arbeid er veien ut av fattigdom. Arbeid betyr mye mer enn inntekt – arbeid gir trygghet, frihet, fellesskap og tillit til hverandre. Den sosialdemokratiske arbeidslinja handler om å gi folk mulighet til arbeid. Om å stille krav, og å stille opp. Den skal gi folk mulighet til å bruke arbeidsevnen de har, og samtidig beholde tryggheten. Virkemidlene skal først og fremst bidra til å hjelpe folk inn i arbeidslivet.

Den største utfordringen for gode velferdstjenester og vekst og omstilling i næringslivet er mangelen på arbeidskraft. For mange som jobber i næringslivet og det offentlige bruker tiden sin på unødvendig rapportering. For mange opplever at regler detaljstyrer arbeidshverdagen. Derfor vil Arbeiderpartiet gå til kamp mot unødvendig byråkrati og detaljstyring. Arbeiderpartiet skal være den fremste forsvaren av velferdsstaten. Da må vi også passe på at våre felles skattepenger brukes på en ansvarlig måte. Lykkes vi med dette kan vi utvide velferden og styrke næringslivet. Vi vil fornye, forsterke og alltid være åpne for å tenke nytt om hvordan vi organiserer Norge

Inkludere flere i arbeidslivet: Ingen skal stå utenfor

Alle som kan jobbe, skal få mulighet til det. Arbeid handler også om retten til å yte og delta, og derfor har arbeid en stor sosial verdi for den enkelte. Vi skal ha et arbeidsliv som er trygt og rettferdig, og som gir en lønn å leve av, slik at alle har mulighet til å etablere seg med hjem og familie. Hele, faste stillinger skal være hovedregelen i arbeidslivet, samtidig som det er viktig å tilrettelegge for dem som ikke har mulighet til å jobbe fullt. Unge skal få en god start på arbeidslivet, og ingen arbeidstakere skal gå ut på dato eller skyves ut. Arbeiderpartiet vil at NAV skal hjelpe flere inn i arbeid. Derfor må NAV styrkes med nye verktøy. De ansatte i NAV må gis mer fleksibilitet, slik at de kan tilpasse virkemiddelbruken til den enkelte.

Det er særlig viktig å få unge mennesker i aktivitet. Ungdom som blir stående lenge utenfor arbeid eller utdanning, har større sannsynlighet for ikke å komme i jobb. Ungdomsgarantien har gitt mange unge tidlig, tett og tilpasset oppfølging fra NAV. Nå vil vi styrke denne garantien ved å garantere unge jobb eller utdanning. Dette kan vi gjøre samtidig som vi også dekker behovet for arbeidskraft i samfunnet, spesielt innen velferdsområder som barnehage, SFO og eldreomsorg. Innen sistnevnte er det satt i gang flere ulike rekrutteringstiltak som f.eks. Menn i helse. Arbeiderpartiet vil iverksette et nytt arbeidsprogram for unge etter modell fra Menn i helse, som sikrer at unge under 30 år sikres jobb innenfor barnehage, SFO eller eldreomsorgen innen tre måneder.

Vi må gjøre det lettere for personer som lever på trygd, å kombinere trygd med arbeid, og det skal være mulig å fullføre videregående skole mens du mottar velferdsytelser.

For å få flere inn i arbeidslivet vil Arbeiderpartiet:

- hjelpe dem som står utenfor arbeidslivet også når ledigheten er lav. Virkemidlene til NAV har bedre effekt i perioder der etterspørselen etter arbeidskraft er høy.
- forenkle ordningen med arbeidsavklaringspenger slik at ressursene i NAV går fra saksbehandling til jobbveiledning
- innføre en aktivitetsreform med inntektssikring for unge med arbeidsrettet aktivitet
- innføre arbeidsrettet oppfølging for uføretrygd, slik at de som kan jobbe noe, får en reell mulighet til det
- utvide ordningen med varig lønnstilskudd for å få flere i arbeid
- videreutvikle og styrke ungdomsgarantien, der unge under 30 år sikres jobb eller utdanning
- etablere et nytt arbeidsprogram for unge under 30 år som sikrer dem jobb i barnehage, SFO eller helse- og velferd innen tre måneder
- støtte opp under at alle fylkeskommuner har et samarbeid med NAV om oppfølging av elever i videregående skole
- utvide og utvikle samarbeidet med ideelle aktører som hjelper personer som står utenfor arbeidslivet inn i arbeid
- trappe opp antall plasser varig tilrettelagt arbeid (VTA)
- innføre en sømløs overgang fra skole til VTA for unge brukere
- at statlig og kommunal sektor skal forplikte seg til å inkludere flere mennesker med funksjonsnedsettelse
- bygge et sterkere partssamarbeid på den enkelte arbeidsplass for å sikre heltid som den vanlige ansettelsesformen
- utvikle ordninger der deltidsstillinger brukes som inngangsport til arbeidslivet for dem som har behov for å kombinere trygd og arbeid og kan jobbe noe
- gjennomføre et nasjonalt prosjekt der elever som er kvalifisert for lærekontrakt skal få dekket om lag halvparten av den obligatoriske kjøreopplæringen til førerkort klasse B. Forsøket skal evalueres med mål om å gradvis utvide ordningen slik at førerkortet blir helt gratis. Formålet er å øke motivasjonen og bidra til at flere fullfører med fagbrev.

For å styrke NAVs rolle som arbeidsformidler vil Arbeiderpartiet:

- innføre bedre samordning av helsetjenestene, NAV og utdanningssystemet, slik at unge ned til 16 år som står i fare for å falle utenfor, gis tidlig oppfølging
- forbedre samordning mellom NAVs ulike oppdrag som arbeidsformidler, trygdeytelser og sosialhjelp
- styrke språkopplæringen for personer med manglende norskferdigheter, og sikre tidlig kompetansekartlegging og realkompetansevurdering for godkjenning av utenlandske utdanninger
- benytte den økende inkluderingskompetansen både i bedrifter, tiltaksbedrifter og i NAV for å øke likestillingen og inkluderingen i arbeidslivet
- åpne for at NAV kan gi forhåndsgodkjente arbeidsmarkedsbedrifter direkte oppdrag med avklaring og oppfølging av mennesker som trenger det, uten anbudsutsetting
- gi NAV verktøy for å drive oppsøkende arbeid rettet mot dem som står helt utenfor arbeidslivet og som hverken deltar på noen tiltak eller mottar stønader og/eller andre ytelser
- utvikle samarbeidet mellom NAV og ideelle og frivillige aktører som fungerer som nettverksbyggere og møteplasser. Dette for å bygge tillit og dialog med dem som står utenfor arbeidslivet

Sykefraværet skal ned

Sykefraværet i Norge er for høyt, og det må ned. Dette må imidlertid skje uten usosiale kutt som rammer syke mennesker. Arbeiderpartiet er garantisten for at ansatte fortsatt skal ha full lønn under sykdom. Å kutte i sykelønna vil ramme sosialt skjevt. Det er mange yrkesgrupper som for eksempel ikke har mulighet til å ha hjemmekontor eller annen tilrettelegging ved sykdom, som i helsevesenet, industrien, skole og barnehage. Det er derfor behov for målrettede tiltak for ulike sektorer for å få ned sykefraværet.

For den enkelte betyr lange sykefravær økt sannsynlighet for å falle varig ut av arbeidslivet. Høyt sykefravær har store kostnader for bedriftene og samfunnet, både i form av direkte kostnader, produksjonstap, og knapphet og press på kompetent arbeidskraft. Vi trenger at alle som kan jobbe, er på jobb. Fastlegene og andre som skriver ut sykemeldinger, har en viktig rolle som portvoktere, med ansvaret for forvaltningen av fellesskapets ressurser.

Arbeidsplassen kan være en del av løsningen for å få ned sykefraværet. Undersøkelser viser at lokalt

partssamarbeid for å styrke arbeidstakernes innflytelse og kontroll over egen arbeidssituasjon bedrer både arbeidsmiljøet og produktiviteten. Arbeid vil da kunne være helsefremmende, blant annet fordi arbeid gir fellesskap, mening og mestring. Sykdom kan også skyldes forhold på arbeidsplassen. Om lag en tredjedel av sykefraværet skyldes helt eller delvis forhold på jobben. Det understreker viktigheten av å jobbe forebyggende med godt arbeidsmiljø, gjennom bransjeprogrammer og andre samarbeid lokalt på den enkelte arbeidsplass.

Arbeiderpartiet vil:

- garantere for at sykelønnen ikke kuttes
- forsterke den forebyggende arbeidsmiljøsatsingen
- bedre sykefraværsoppfølgingen, blant annet gjennom økt etterlevelse av pliktene i regelverket for både arbeidsgiver og arbeidstaker, sykemelder og NAV, og gjøre dialogen lettere med nye digitale løsninger
- bidra til at tillitsvalgte, sammen med verneombud og arbeidsmiljøutvalg, deltar aktivt i utviklingen av rutiner for sykefraværsoppfølging på arbeidsplassen
- behovsrette sykefraværsoppfølgingen fra NAV, gjennom tidligere dialog mellom aktørene, individuell veiledning og bruk av arbeidsmarkedstiltak
- igangsette en holdningskampanje for å bevisstgjøre befolkningen om blant annet vilkårene for sykepenger, samt pliktene og rettighetene ved sykefravær
- styrke rollen til sykemelder for å vurdere arbeidsevne og bidra til raskere friskmeldinger

Styrke det organiserte arbeidslivet

Trygge arbeidstakere skaper mer. Sterke fagforeninger er hjørnesteinen i den norske modellen og det organiserte arbeidslivet. Faste, hele stillinger skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv. I deler av arbeidslivet omgår arbeidsgivere sitt ansvar overfor arbeidstakere ved å bruke kompliserte selskapsstrukturer og omdefinere ansatte til frilansere og kontraktører. Skal arbeidsmiljøloven være en god vernelov, må den oppdateres i tråd med samfunnsutviklingen. For Arbeiderpartiet er det viktig å styrke arbeidstakernes vern og innflytelse på egen arbeidshverdag. Unge, lærlinger og andre som nylig har kommet inn i arbeidslivet, er i en særlig utsatt situasjon for ikke å få sine rettigheter sikret. Det er derfor viktig at arbeidslivets parter får bidra inn i skolen, slik at elevene får førstehånds kjennskap til hvordan arbeidslivet er organisert, til frontfagsmodellen og hvordan tariffavtaler fungerer.

Arbeiderpartiet vil:

- stimulere til økt organisasjonsgrad blant både arbeidstakerne og arbeidsgiverne, blant annet ved å øke fagforeningsfradraget generelt, og for dem under 30 år spesielt
- forhindre at lønns- og arbeidsvilkår svekkes ved anbudsprosesser, oppsplitting av selskaper og andre endringer i selskapsstruktur
- forhindre at man kan omgå arbeidsgiveransvaret ved å organisere ansatte i egne selskaper, slik som enkeltpersonforetak eller ulike driftsformer som plattformøkonomi og franchise
- jobbe for at selvstendig næringsdrivende og frilansere skal få bedre tilgang til sosiale rettigheter
- som en del av trepartssamarbeidet, gjennomgå og styrke kravene til forsvarlig arbeidsmiljø ved bruk av hjemmekontor, og oppdatere regelverket for det digitale arbeidslivet
- styrke reglene om yrkesskedeforsikring, slik at de omfatter alle som av arbeidsgiver tidvis blir pålagt å ha hjemmekontor
- sammen med partene i arbeidslivet, styrke kompetansen for å forebygge og bekjempe rasisme og diskriminering i arbeidslivet
- at alle ansatte får dekket kostnadene til egnet og nødvendig arbeidstøy
- innføre regler som sikrer at yrkesgrupper som er særlig utsatt for vold og trusler på jobb, gis et bedre vern
- at det i offentlige anbud stilles krav om faste ansettelser, fagarbeidere, lærlinger, ryddige lønns- og arbeidsvilkår og maksimalt antall kontraktsledd
- at anbud ved bygging av samferdselsprosjekter utformes slik at lokale, regionale og nasjonale aktører kan delta, med krav om at leverandører må være tilknyttet en lærlingordning, og at lærlinger deltar i arbeidet med å oppfylle kontrakten
- sammen med partene, styrke innsatsen i bransjer som er spesielt utsatt for arbeidslivskriminalitet, sosial dumping og utrygge forhold

Nulltoleranse for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet

Vi trenger kraftige tiltak i deler av arbeidslivet for å hindre at mennesker blir utnyttet. Sammen med sterke fagforeninger og ved hjelp av et godt trepartssamarbeid vil Arbeiderpartiet jobbe for at alle arbeidstakere i Norge skal ha en trygg og helsefremmende arbeidshverdag.

Arbeiderpartiet vil:

- videreutvikle Norgesmodellen for alle offentlige anskaffelser for å sikre et seriøst arbeidsliv
- opprettholde og styrke dagens regelverk vedrørende bemanningsbyrå og innleie
- øke samarbeidet og informasjonsdelingen mellom de viktigste etatene på arbeidslivskriminalitetsområdet og gi dem utvidet myndighet, blant annet til inndragning, å beslaglegge utbytte og sikre et mer effektivt vern mot seriekonkurser
- øke Arbeidstilsynets tilsynsaktivitet
- overføre flere reaksjonshjemler fra politiet til utøvende etater, for eksempel Arbeidstilsynet, Skatteetaten, NAV og Tollvesenet
- gjennomgå regler for deling av personopplysninger mellom selskap, for å gjøre det mulig å ivareta påseplikten for oppdragsgivere
- stille krav om at arbeidskontrakt skal foreligge senest samme dag som arbeidsforholdet starter i alle ansettelsesforhold, og at den skriftlige arbeidskontrakten skal inneholde informasjon om pensjon, herunder prosentsats på Obligatorisk tjenestepensjon (OTP)
- utrede muligheter for å gi fagbevegelsen økt myndighet og flere verktøy for å bekjempe arbeidskriminalitet
- senke terskelen for varsling internt eller til tilsynsmyndighetene
- sørge for at relevant etat har nødvendige hjemler for å føre tilsyn på om obligatorisk tjenestepensjon faktisk er betalt inn

Et arbeidsliv i endring: økt produktivitet og mer kompetanse til arbeidsfolk

Arbeidslivet, som samfunnet, er i stadig endring. Digitalisering og introduksjonen av kunstig intelligens (KI) har allerede endret mye på kort tid. Endringene som skal til for å nå klimamålene, vil også kreve mye av samfunnet og arbeidsfolk.

Den norske modellen sikrer at vi klarer å omstille oss raskt og ta i bruk ny og produktivitetsfremmende teknologi, uten at ansattes rettigheter eller velferd reduseres. Det er viktig for Arbeiderpartiet at vi også fremover klarer å balansere ny teknologi og nødvendig omstilling med rettigheter i arbeidslivet.

Utdanning, og kompetansepåfyll i arbeidslivet, vil bli enda viktigere fremover. Teknologi gjør det enklere enn før å jobbe desentralisert, samtidig som sentraliseringsprosessene i arbeidslivet fortsetter.

Arbeiderpartiet vil:

- skjerpe arbeidsgivers plikt til å sikre et helsefremmende arbeidsliv, noe som også vil gjøre det mulig for å flere å stå lenger i jobb
- arbeide for å utvikle samarbeidsarenaer for helse, arbeidsmiljø og sikkerhet mellom partene i arbeidslivet og myndighetene
- sikre at ansatte som må bruke arbeidsklær, får rett til klær som er tilpasset arbeidsoppgavene, årstider og vær
- fjerne tidsavgrensningen i pendlerfradraget
- øke mangfoldet i offentlige styrever og ledelsesposisjoner, og gi privat næringsliv insentiver til å øke mangfoldet i styrever og ledelse
- sikre retten til etter- og videreutdanning, og at det organiseres gjennom et trepartssamarbeid. Dette for å møte det nye arbeidslivets kompetansekrav og bidra til at det utvikles tilbud som er tilpasset arbeidslivet og kan kombineres med å stå i jobb.

Pensjon, trygd og ytelser

En universell velferdsstat:
sikkerhetsnettet for oss alle

Arbeiderpartiets mål er et samfunn uten fattigdom. Da er arbeid til alle det aller viktigste. Samtidig må de som ikke er i stand til å arbeide, enten det skyldes sykdom, nedsatt funksjonsevne eller alder, sikres en inntekt som muliggjør et godt liv.

Universelle velferdsordninger danner grunnlaget for et trygt og likestilt samfunn. Det er avgjørende å bygge opp og utvikle velferdsstaten i takt med at samfunnet utvikler seg og endrer seg. Brede, kollektive ordninger som er enkle å forholde seg til, samtidig som de gir tryggheten folk trenger, er kjernen i den norske velferdsstaten. Systemet må innrettes slik at mottakere av trygd får støtte til å bidra i arbeidslivet.

Arbeiderpartiet vil:

- gjennomgå dagens trygdeordninger med mål om å forenkle systemet, og unngå at personer er avhengige av å motta flere ulike ytelser
- fortsette arbeidet med tillitsreformen og sørge for at NAV har ressursene og verktøyene de trenger for å hjelpe brukerne på en god måte
- prioritere universelle ordninger fremfor behovsprøvde ytelser. Dette gjelder også for velferdstilbud. Billigere barnehager og helsetilbud, som reduserer utgiftene til folk, er en like viktig del av velferdsstaten som utbetaling av økonomiske ytelser og stønader.
- gjøre overgang fra trygd til arbeid enklere for dem som kan jobbe, blant annet gjennom å øke beløpsgrensen for avkortning av uføretrygden
- at nivået på trygdeytelser og andre ytelser sikrer at folk kan leve anstendige liv. Vi vil sørge for dette gjennom regulering av trygdene, og øke de laveste ytelsene og andre ordninger for dem som har minst.
- gjennomgå satser for livsopphold for å sikre at de gir et grunnlag å leve av
- at utbetaling av ulike ytelser samordnes bedre, med mål om bedre oversikt og forutsigbarhet for mottakerne

Pensjon: trygt, rettferdig og godt å leve av

Pensjonssystemet må hvile på kollektive ordninger som gir en god minstesikring for alle, samtidig som folk får uttelling for arbeidet de har utført gjennom yrkeslivet. I takt med at vi lever lenger, må vi sikre at folk kan stå lenger i jobb. Samtidig må de som ikke kan stå i arbeid, sikres en anstendig inntekt. Arbeiderpartiet støtter opp om pensjonsforliket som ble inngått i 2024.

Arbeiderpartiet vil:

- støtte opp under AFP-ordningen i samarbeid med partene i arbeidslivet
- skjerme uføre mot levealdersjusteringen, slik at de ikke får en svakere utvikling i pensjonsnivåene enn arbeidsføre
- at minstenivåene for pensjon følger utviklingen i samfunnet for øvrig, og sikre at minstepensjonene ikke blir hengende etter
- skape et arbeidsliv der alle, uavhengig av yrke, klarer å stå lenger i jobb i takt med at vi lever lenger
- gjennomgå reglene for Obligatorisk tjenestepensjon. Det bør legges til rette for livsvarige ordninger og heving av pensjonssparingen for de lavtlønnede. Det bør utredes tiltak som sikrer at arbeidsgivere får større ansvar for å ivareta egne ansatte som på grunn av arbeidsslitasje starter tidlig uttak av pensjon.
- lage en plan for gradvis opptrapping av minstesatsen i obligatorisk tjenestepensjon i samarbeid med partene i arbeidslivet

Bolig:

En Bolig for alle

Vi skal fortsette gjenreisningen av boligpolitikken

En trygg boligsituasjon er grunnlaget for et godt liv. For Arbeiderpartiet er det et mål at flere skal få mulighet til å eie sin egen bolig, og at boligpolitikken bidrar til å utjevne økonomiske, sosiale og geografiske forskjeller. Arbeiderpartiet ønsker en boligpolitikk som gjør det enklere å komme inn på boligmarkedet.

Det er behov for å fortsette gjenreisningen av Husbanken. Boligmarkedet trenger en tydelig og ambisiøs politikk. Boligpolitikken kan ikke overlates til å styres av markedet alene, og det kan ikke ses isolert fra andre deler av samfunnsutviklingen. Arbeiderpartiet har utvidet Husbankens mandat, ansvar og finansiering. Fremover må vi bruke de virkemidlene vi har, og skape nye. Stat og kommune må ta et større ansvar for å ivareta en helhetlig boligpolitikk for å sikre folk et anstendig sted å bo.

Når vi skal gjenreise boligpolitikken, er det for å nå en hovedsatsing: å bygge flere boliger. Vi skal også: 1) utvikle trygge, varierte og gode bomiljø, 2) styrke leietakers rettigheter, 3) legge til rette for en mer klima- og naturvennlig byggenæring.

Bygge mer

Norge er ikke ett boligmarked. Vi har mange. I distriktene opplever mange at det ikke er gunstig å bygge nye boliger, fordi salgsprisen ofte er lavere enn byggekostnadene. I pressområdene har det blitt bygd for få boliger, noe som har presset prisene svært kraftig opp. Begge områder krever en aktiv boligpolitikk for å sikre at det bygges mange nok boliger til en fornuftig pris.

Tilliten mellom utbygger, stat og kommune er flere steder tynnslett. Arbeiderpartiet vil ha et tydeligere rammeverk for disse aktørene, slik at tilstrekkelig boligbygging sikres. Plan- og bygningsloven må til enhver tid være anvendelig og tilpasset den tiden den skal fungere i. Arbeiderpartiet vil redusere boligunderskuddet slik at boligprisveksten dempes i pressområder. Arbeiderpartiet ønsker et ambisiøst mål for bygging av nye boliger de neste fire årene.

Arbeiderpartiet vil:

- fastsette et mål om å få bygd 130 000 boliger de neste fire årene. Dette for at flere skal kunne eie sin egen bolig.
- sammen med kommunene med høyest press på å bygge nok boliger, ta aktivt grep for å bygge mer, raskere og få flere unge inn i boligmarkedet
- forenkle regelverket og digitalisere mer slik at det blir enklere og rimeligere å bygge bolig, og for å fjerne flaskehalser og tidstyver
- digitalisere mer, og styrke samarbeidet på tvers av mindre kommuner, for å bedre utnyttelsen av kompetansen og ressursene. Husbanken må bidra til dette.
- utrede insentiver og sanksjoner som gjør at lønnsomme boligprosjekter realiseres raskt
- styrke kommunenes regulerings- og byggesaksarbeid for å tilrettelegge for økt boligbygging og forutsigbare rammer for utbygger
- utrede en innføring av levetid på reguleringsplaner så det kan sikres at det er mer lønnsomt å igangsette boligbygging enn å vente
- bedre samarbeidet mellom stat og kommune for å styrke kommunal boligbygging og vedlikehold
- utvikle en ordning hvor Husbanken, kommuner og kommersielle i fellesskap kan bidra til å forløse gode prosjekter som får opp andelen eldreboliger sentrumsnært i distriktskommuner (sentralitetsklasse 4 til 6)

Eie egen bolig

Grunnsteinen i norsk boligpolitikk er at mange eier sin egen bolig. Eierlinja bidrar til frihet, trygghet og forutsigbarhet for enkeltmennesket. Det er avgjørende at eierlinja ligger fast, og at målet er at flest mulig skal eie sin egen bolig.

Over tid har økende forskjeller gjort at de som ikke eier, kommer stadig lenger unna boligdrømmen. Norge har den største andelen unge boligeiere i Europa, men også her ser vi at andelen unge som kjøper bolig, går noe ned. Særlig i pressområder øker boligformuen til dem som eier, og det skapes en mur mot dem som skal kjøpe sin første bolig. I distriktene ser vi motsatt utvikling, hvor du kan tape penger på å bygge bolig. Dette utfordrer eierlinja og øker de økonomiske forskjellene.

Arbeiderpartiet vil fremme en boligpolitikk som bidrar til bedre fordeling av verdiene i boligmarkedet, med et særlig fokus på å hjelpe dem som i dag har vanskeligst for å komme inn.

Regjeringens kraftfulle satsing på Husbanken må fortsette. Husbankens virkemidler må styrkes, slik at både vanskeligstilte på boligmarkedet, førstegangsetablerere og personer med funksjonsnedsettelse gis mulighet til å få en stabil og god boplas. Terskelen for å kjøpe egen bolig bør senkes. Arbeidet for vanskeligstilte på boligmarkedet må forsterkes.

Arbeiderpartiet vil:

- gi Husbanken flere og sterkere virkemidler overfor førstegangsetablerere og utvikle løsninger som gir flere unge råd til å kjøpe egen bolig, blant annet ved å:
 - åpne Husbankens startlån for unge uten oppspart egenkapital, men med gode nok inntekter til å betjene boliglån, samt vurdere om flere grupper skal inkluderes og gjøre bankens ordninger mer kjent
 - styrke bruken av ulike boligkjøpsmodeller
 - styrke Husbankens arbeid med å spre kunnskap til kommuner om hvordan få fart på boligbyggingen i distriktene
- vurdere endringer i utlånsforskriften slik at flere får mulighet til å kjøpe primærbolig, balansert mot hensynet til at folk ikke tar opp lån de ikke kan betjene
- benytte seg av muligheten for endringer i utlånsforskriften og krav til sekundærbolig i områder med stort prispress når det er stor markedsusikkerhet. Dette for å bidra til rettferdig fordeling og at flere får mulighet til å kjøpe primærbolig.
- sikre bedre innløsningsrett for tomtefestere slik at flest mulig kan eie grunn til eget hus eller egen hytte

Trygge og stabile bomiljø

Trygge nabolag skaper trygge barn. Gode nabolag skapes ved at ulike generasjoner kan bo og leve på samme sted over tid, der andelen som leier midlertidig, ikke blir for høy.

Det er et mål for Arbeiderpartiet å sikre høyere bostabilitet i områder med levekårsutfordringer. Spesielt i byområder er trangboddheten et økende problem. Levekårsutfordringer har en tendens til å hope seg opp i samme områder og kan føre til segregering. I enkelte områder skaper fremleie og hyblifisering utfordringer. Leietakere må sikres gode, trygge boforhold og sterke rettigheter. Vi trenger nok utleieboliger, en storstilt satsing på studentboliger og en forbrukervennlig husleielov, slik at vi får flere trygge og stabile bomiljøer over hele landet.

Arbeiderpartiet vil:

- bygge minst 3000 studentboliger hvert år, særlig i pressområder. Det er et mål å bygge så mange studentboliger at ventelistene reduseres vesentlig, og fjerne flaskehalser som hindrer økt bygging.
- sikre at ideelle stiftelser også kan finansiere flere studentboliger gjennom Husbanken, og vurdere om kommersielle utbyggere kan få lån via Husbanken for å bygge studentboliger prisregulert på linje med studentsamskipnadens portefølje
- gi kommunene mulighet til å kreve at en viss andel av alle boligprosjekter blir boliger som flere har råd til eller har en bestemt eierform, gjennom endring i plan- og bygningsloven
- utrede et tilsynsorgan for det private utleiemarkedet og støtte opp om løsninger som sertifiserer utleiere og styrker seriositeten
- at statens politikk for lokalisering av statlige arbeidsplasser skal bidra til bedre utvikling av nabolag og byområder enn i dag, herunder i større grad bidra til stedsutvikling i levekårsutsatte områder
- styrke husleietvistutvalgene og husleieloven som en forbrukerlov, for eksempel ved å innføre tidsubegrensede leiekontrakter som hovedregel i det private markedet, med færre muligheter for utleier til å fravike dette

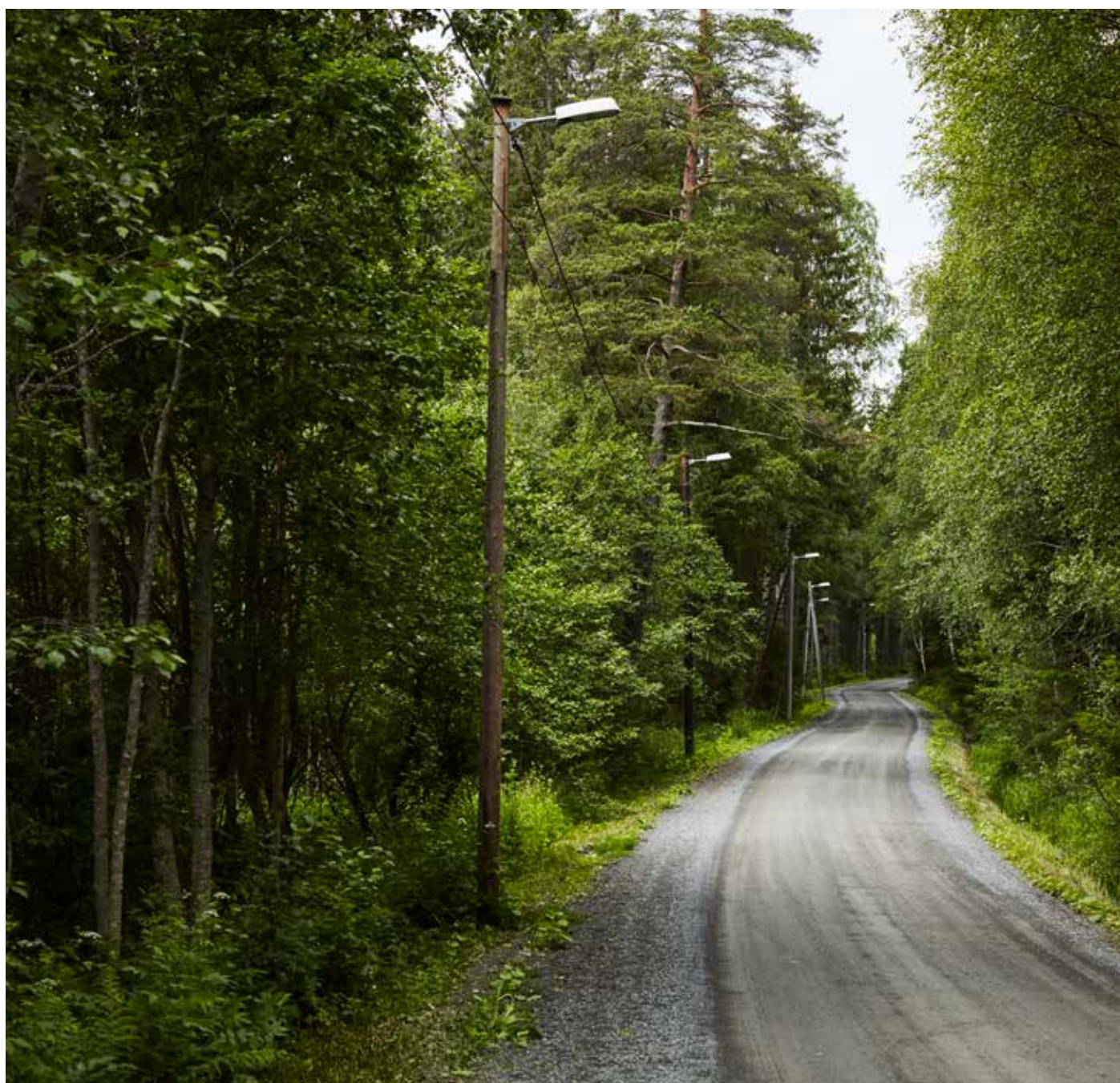
- skalere opp verktøyene og Husbankens innsats for boliginnovasjon, særlig knyttet til boligsammensetning, prosjekter med alternative boligtyper/boformer og innovative fellesskapsarealer og gode nabolag
- jobbe for at byene våre vokser på en måte som sikrer gode oppvekstvilkår for barn og unge
- gi kommunene verktøy som hindrer uønsket hyblifisering og seksjonering av store boliger, noe som gir dårlige bomiljø, samtidig som vi ser på forenklinger i lovverket som bidrar til at flere ønsker å leie ut deler av egen bolig
- vurdere om kommunene skal kunne stille krav om bidrag til idrettsanlegg i større boligprosjekter
- sikre bostøtten som et viktig virkemiddel for å hjelpe dem med lave inntekter og høye boustgifter
- vurdere hvilke verktøy kommunene bør ha for å regulere kortidsutleie av boliger som skaper dårlige bomiljø, for eksempel forbud i enkelte områder og krav til dokumentasjon til utleieplattformer
- ta initiativ til et samarbeid med kommuner, næringsliv, ideelle- og boligbyggerlagene til å gjennomføre en kraftfull satsing for å bygge flere rimelige leieboliger særlig for de som sliter i boligmarkedet. Leietakere skal få bedre rettigheter og mer forutsigbarhet i sin bosituasjon.

Mer natur- og klimavennlig byggenæring

Vi må bygge smartere, ta vare på det vi har og gjenbruke mer. Byggenæringen er landets største fastlandsnæring og skaper viktige arbeidsplasser over hele landet. Samtidig står byggenæringen for mye av klimagassutslippene i Norge. Å prioritere hva og hvor vi bygger, er en sentral del av det å stanse tapet av natur og sikre allemannsretten.

Arbeiderpartiet vil lede an i å gi byggenæringen virkemidler og forutsigbarhet for å kunne gå foran i omstillingen av Norge. Det vil sikre viktige

arbeidsplasser, samtidig som vi bygger de boligene vi trenger. Vi vil jobbe for at all arealplanlegging og utbyggingspolitikk er i tråd med målet om lavutslippssamfunnet i 2050, og bidrar til å redusere naturtap, tap av matjord, sikre nærnatur og redusere mobilitetsbehov.

Arbeiderpartiet vil:

- gi kommunene mulighet til å stille flere klimakrav i planarbeidet, for eksempel til byggeplasser
- i dialog med partene i byggenæringen, innføre strengere, men forutsigbare og konkrete utslippskrav til bygg, inkludert materialer, og utarbeide en plan for hvordan kravsnivåene årlig skal strammes inn mot 2030
- bruke offentlig innkjøpsmakt til å stille høye miljøkrav, og utfordre byggebransjen til å utvikle nye, smarte rehabiliterings- eller nybygg-løsninger
- oppdatere regelverk og forskrifter slik at det blir enklere å rehabilitere bygg og unngå riving, samt at gjenbruk av eksisterende bygningsmasse og byggematerialer øker
- utvikle ordning hvor fylkeskommunen forvalter en «arealbank» for kommunene, der kommuner med mål om arealnøytralitet kan operasjonalisere dette gjennom «arealtransaksjoner» kommunene imellom
- forbedre systemet for uavhengige konsekvensutredninger slik at tilliten til utredninger av naturinngrep mv. styrkes

Næring

Verdier må skapes før de kan deles. Sterk næringsutvikling kombinert med rettferdig fordeling er og har alltid vært en rettesnor for Arbeiderpartiet. I en tid preget av uro skal vi gi folk fremtidshåp og optimisme. Vi skal ta vare på eksisterende arbeidsplasser samtidig som vi legger til rette for nye, grønne næringer. Arbeiderpartiet skal derfor føre en forutsigbar næringspolitikk.

Gjennom koronakrisen, strømkrisen, uro i verdensøkonomien og krigsutbrudd har næringslivet direkte og indirekte vært gjennom noen krevende år. Samtidig går det svært godt i store deler av norsk næringsliv. Det er satt rekorder i sysselsetting, investeringer, eksport og overskudd.

Norge er avhengig av et solid, lønnsomt og omstillingsdyktig næringsliv, og norske bedrifter sitter på et enormt eksportpotensial. Handelsavtaler skaper forpliktende samarbeid som gagnar norsk næringsliv, og EØS-avtalen er vår viktigste. Den ligger fast.

Den norske modellen og trepartssamarbeidet sikrer at vi har høy tillit, produktivitet og omstillingsevne, samt stor verdiskaping og arbeidsfolk i verdensklasse. Kravene til kunnskap og formell kompetanse vil bare bli større i årene som kommer. Kompetansetiltak må møte både de ansattes og virksomhetenes behov, og derfor er det avgjørende at politikken gjennomføres i tett dialog med partene i arbeidslivet.

Ny digital teknologi endrer arbeidslivet og gir vekstmuligheter for nye næringer. I fremtiden er de tryggeste arbeidsplassene de som er bærekraftige og raskt tar i bruk ny teknologi.

Arbeiderpartiet vil øke verdiskapingen, og være på lag med næringslivet om store omstillinger. Privat kapital skal lede an i investeringene, men fellesskapet skal bidra til en raskere omstilling. Vi vil føre en aktiv næringspolitikk med stabile rammevilkår som trygger arbeidsplasser, hvor det skal lønne seg å satse og skape nye jobber over hele landet. I en tid preget av uro skal vi gi folk fremtidshåp og optimisme ved å møte utfordringene sammen. Vi skal nå våre klima- og naturmål på en rettferdig måte som trygger arbeidsplasser og velferden.

Arbeiderpartiet vil:

- gi norske bedrifter gode og stabile rammebetingelser ved å holde orden i norsk økonomi og føre en ansvarlig skattepolitikk
- garantere for EØS-avtalen og bruke mulighetene som ligger i den til å ivareta Norges interesser på best mulig måte
- fornye og forsterke trepartssamarbeidet
- ta i bruk ressurser og kompetanse over hele landet for å skape arbeidsplasser
- øke insentivene for arbeidsgivere til å ta inn studenter og nyutdannede
- formalisere en kompetansereform i samråd med partene i arbeidslivet, som skal muliggjøre den grønne omstillingen i særlig utsatte næringer
- utvikle og forsterke det aktive statlige eierskapet
- bidra til at bedriftene klarer å gjennomføre den grønne omstillingen og energieffektivisering
- fortsette å vri virkemiddelapparatet i grønn retning for å skape flere jobber

Industri: omstilling og ny industri til det beste for alle

Norsk industri går godt, og Norge er en stolt industrinasjon med kompetanse og industrimiljø som evner å omstille og utvikle seg for fremtiden. Vårt mål i industripolitikken er å utvikle lønnsomme, grønne arbeidsplasser i lokalsamfunn over hele landet. Fornybar kraft, verdensledende fagarbeidere og teknologisk utvikling har gjort at industrien i Norge allerede produserer noen av de grønneste varene i verden. Dette er konkurransefortrinn vi skal utnytte og forsterke.

Vi skal ta tak i utfordringene og mulighetene som norsk industri står overfor, for å sikre industriarbeidsplasser og verdiskaping over hele landet også i fremtiden. I denne omstillingen skal vi ta vare på eksisterende industriarbeidsplasser og den kompetansen vi allerede har, bygge ny industri og bidra til en mer sirkulær industri.

Arbeiderpartiet vil bidra til industribygging, utbygging av mer fornybar kraft og bidra til nye teknologiske løsninger i møte med klimaendringene og økende tap av natur og biologisk mangfold. Sammen med bedrifter og arbeidslivets parter skal vi sikre arbeidsplassene, styrke investeringene, øke eksporten og redusere klimautslippene og naturtapene. Naturressursene våre skal bearbeides og gi bærekraftige arbeidsplasser i hele landet.

Eksisterende eksportnæringer må utvikles videre, og Norge trenger nye store eksportvirksomheter. Samarbeid med Europa blir bare enda viktigere hvis vi skal bygge helhetlige industrikjeder. EØS-avtalen gir et stort mulighetsrom vi kan bruke for å nå målet om 50 prosent økning i fastlandseksporten innen 2030.

Arbeiderpartiet vil:

- øke norsk eksport utenom olje og gass med 50 prosent innen 2030, og sammen med partene i arbeidslivet peke på hva som skal være de neste store eksportsatsingene
- sikre at forsvarlig bruk av naturressursene bidrar til industriarbeidsplasser og kommer vertskommuner og fellesskapet til gode
- at Norge skal ha lave og internasjonalt konkurransedyktige strømpriser for bedrifter, og forhindre at industri flytter ut av Norge
- videreføre den omforente løsningen for CO₂-kompensasjonsordningen, med krav om klimagassreduksjon, i samhandling med industrien
- utvikle nye og grønne næringer med lokal forankring
- gjøre det mer attraktivt å investere i grønne næringer som havvind, karbonfangst, -bruk og -lagring
- Legge til rette for romindustrien, med en særlig vekt på aksene Andøy–Narvik–Tromsø–Svalbard, gjennom å:
 - etablere et nasjonalt senter for jordobservasjon og et nasjonalt innovasjonssenter for rombasert virksomhet
 - åpne en oppskytningsbase for satellitter på norsk jord, som gir muligheter for høyteknologisk næringsutvikling
 - skape en helhetlig verdikjede gjennom utvikling, oppskytning, styring og nedlesing fra satellitter

Grønn omstilling: styrket konkurransekraft og trygge jobber

Arbeiderpartiet vil styrke konkurransekraften til norsk næringsliv. For at vi skal nå våre klimamål, kreves det et stort, grønt industriløft. For å lykkes med dette må vi bygge på våre fortrinn. Vi må forberede oss på at etterspørselen etter olje og gass på sikt vil gå ned, og derfor må vi klare å bygge nye næringer og gi folk oppdatert kompetanse. Arbeiderpartiet skal sikre folk, arbeidsplasser og konkurransekraft gjennom denne omstillingen.

Det vil bli dyrere å forurense, og det kan få konsekvenser for bedrifter som ikke evner å tilpasse seg økte klima- og miljøkrav. For arbeidstakere kan det bety forventninger om kompetanseheving, omskolering eller nye arbeidsoppgaver. Samtidig sliter mange bedrifter med å rekruttere den kompetansen de trenger. Vi må sikre at den grønne omstillingen skjer på en rettferdig måte, både overfor arbeidstakere og bedriftseiere, men også når nye bedrifter skal

etableres. Vi skal trygge arbeidsplasser samtidig som vi kutter utslipp.

Omstillingen skal ikke gå på bekostning av folks velferd og trygghet. For å lykkes trenger norske bedrifter og arbeidstakere forutsigbare rammevilkår. Vi må spille på lag med nye og gamle næringer – fra gründere i idéfasen til industriarbeidere på oljeplattformen og i smelteverkene.

Klimapolitikk handler om å bidra til å redde klimaet, men også om norsk konkurransekraft. Mange av løsningene på klimautfordringene ligger i industrien – det er menneskene som jobber her, som skal utvikle og skape morgendagens utslippsfrie løsninger. Norge har menneskene, kompetansen og økonomien som nå trengs. Vi har en industri som kan bruke ren, norsk energi, og som kan resirkulere langt mer av ressursene enn i dag. Norge bør lede an i utviklingen av de klimaløsningene verden trenger.

Arbeiderpartiet vil:

- videreutvikle og legge til rette for nye, grønne og sirkulære produksjonsmodeller i industrien
- skape jobber, øke eksporten og kutte klimagassutslipp
- sikre at privat kapital leder an i omstillingen til grønne næringer. Statens rolle er å stille med risikoavlastning, garantier og lån i utviklings- og oppstartsfasen for nye løsninger og teknologier som næringslivet selv satser på
- forbedre utnyttelsen av kraft, areal og andre ressurser gjennom arealplaner og insentiver som stimulerer til industriparker. Gamle og nedlagte industritomter bør utnyttes til å skape ny aktivitet og arbeidsplasser.
- gi kommunene tilgang på kompetanse og verktøy til å skape dialog i interessekonflikter på areal, fornybar kraft, urfolkshensyn og lokal forankring
- redusere sårbarhet i sentrale verdikjeder for det grønne skiftet, slik Støre-regjeringens Grønt industriløft legger opp til
- i større grad forplikte sektorer og departement til utslippskutt, gjennom et stadig forbedret klimastyringssystem som forplikter alle
- satse på nye, grønne verdikjeder gjennom sektoroverskridende satsinger på områder som karbonfangst, -lagring og -bruk, samt produksjon, distribusjon og bruk av hydrogen
- lage en plan for hvordan Norge kan ha næringsliv og økonomi innenfor rammene satt av norske klimamål og EUs forventning om å erstatte tilnærmet all fossil energi

Gründere og oppstartsbedrifter: fremtidens arbeidsgivere

Det skal være enkelt å gå fra idé til bedrift i Norge. Vi har et sikkerhetsnett og et virkemiddelapparat som i stor grad legger til rette for dette. Det kan likevel være en stor personlig risiko å ta for enkeltmennesker å satse i et ukjent marked. Da tilgang på kapital er et hinder for mange, må fellesskapet stille opp, redusere risikoen og øke tilgangen på tidlig kapital. Det er for mange bedrifter som ikke klarer overgangen fra oppstartsfase til vekstfase. Virkemiddelapparatet må være relevant også for vekstbedrifter.

Arbeiderpartiet vil:

- forenkle og digitalisere regelverk og offentlige tjenester som skal bidra til å øke næringslivets konkurranseevne
- fortsette arbeidet med å forbedre sosiale ordninger for selvstendig næringsdrivende, frilansere og personer med kombinasjonsinntekter
- tilrettelegge for betydelig økning av risiko- og venturekapital for norske oppstartsbedrifter, gjennom blant annet Investinor og andre fond i fond-modeller.
- legge til rette for flere kvinnelige gründere
- forenkle virkemiddelapparat slik at det blir enklere å forstå, grønnere, og treffer alle typer næringer, også de kreative
- gi bedrifter rask tilgang til utenlandsk kompetanse ved å redusere tiden for godkjenningsprosessen av arbeidstillatelser til tre dager
- fremme og støtte oppstartsbedrifter ved å etablere akseleratorprogrammer og andre ordninger i offentlig-privat regi, som gir tilgang til finansieringsløsninger, ressurser, nettverk og veiledning for å sikre vekst og innovasjon
- sørge for raskere behandlingstid og enkel tilgang på rådgivning hos Finanstilsynet for oppstartsbedrifter

Mer aktivt statlig eierskap

Statens selskaper har en viktig rolle som forvalter på vegne av fellesskapet. Gjennom statlig eierskap sikrer vi kontroll over viktige naturressurser og infrastruktur. Staten skal være en aktiv eier. Det er viktig for å sikre et sterkt, norsk eierskap over helt sentrale naturressurser, verdikjeder og fysiske områder. Staten skal være en tydelig eier, både blant de selskapene hvor staten har sektorpolitiske mål og hvor målet er høyest mulig avkastning over tid, innenfor bærekraftige rammer.

Selskapene skal sikres autonomi til å ta beslutninger som er i tråd med statens eierskapspolitikk. Vi skal sikre det statlige eierskapet, og vi vil utvikle dette i dialog med næringslivet, selskapene og selskapenes aksjonærer.

Arbeiderpartiet vil:

- at statens eierskap skal bidra til høyest mulig avkastning og gode tjenester, innenfor bærekraftige rammer
- at selskapene staten eier, går foran for å akselerere det grønne skiftet
- sikre statlig eierskap i selskaper som forvalter verdifulle naturressurser og verdikjeder
- forsterke moderasjonslinjen for lønnsnivået til lederstillinger i statlig eide selskaper
- være garantist for allmenhetens tilgang til skog- og utmarksområder som forvaltes av selskap som staten eier
- at selskaper med statlig eierskap skal være foregangsbedrifter på arbeidsmiljø, personalpolitikk og inkluderende arbeidsliv

Havbruk: mer verdiskaping, mer bærekraft og større ringvirkninger

Norge er verdens ledende sjømat- og havnasjon. Vi har en langstrakt kyst, rike naturressurser i havet, dyktige arbeidsfolk og sterke fagmiljøer innen forskning og forvaltning. Arbeiderpartiet har store ambisjoner for verdiskaping, arbeidsplasser og lokale ringvirkninger langs kysten.

Dødeligheten for fisk i norsk havbruk er for høy, og setter næringens internasjonale rykte på spill. Vi skal fortsette å sikre gode rammevilkår for havbrukssektoren ved fremdeles å stille strenge krav til bærekraft og fiskehelse, mindre rømming og utslipp.

Havbruksnæringen har stor betydning for arbeidsplasser og verdiskaping i lokalsamfunn over hele landet. Det er fellesskapet som skal eie ressursene i havet, og det skal lønne seg å legge til rette for slik næringsutvikling lokalt.

Arbeiderpartiet vil:

- øke verdiskapingen i havbruksnæringen
- legge til rette for varierte produksjonsmetoder innen havbruk
- stimulere til oppdrett av flere arter
- få ned behandlingstiden på akvakulturtillatelser
- stimulere til innovasjon, bærekraft, mindre utslipp og bedre dyrevelferd gjennom tillatelsessystemet og virkemiddelbruk
- videreutvikle miljøfleksibilitetsordningen og trafikklyssystemet med flere miljøindikatorer
- øke norsk produksjon av bærekraftig fôr, med mål om at alt fôr til havbruksnæringen skal være fra bærekraftige kilder innen 2034. Og stimulere til utvikling av kommersielt lønnsomt marked for fôr produsert med hjelp av fangst av klimagasser.
- etablere et helhetlig system med forutsigbare rammevilkår for havbruk til havs, som sikrer sameksistens mellom ulike næringer og stimulerer til økt innovasjon for leverandørindustrien
- sikre stabile og forutsigbare inntekter til kommuner som stiller areal til disposisjon for oppdrett

Fiskeri: arbeidsplassene langs kysten som metter verden

Fiskeriressursene skal tilhøre fellesskapet og komme kystsamfunn til gode gjennom økt aktivitet og arbeidsplasser langs kysten. De tradisjonelle fiskeriene er en viktig del av vår historie og en bærebjelke i mange kyst- og distriktssamfunn.

De siste tiårene har vi sett en utvikling i norsk kvotepolitikk hvor lønnsomheten har økt, samtidig som kystsamfunn har opplevd nedgang i aktivitet på mottakene. Fartøyene har blitt større, og kvotene har blitt fordelt på færre hender. Klimaendringene påvirker fiskeriene ved at havet blir varmere, og flere arter flytter seg stadig lenger nord.

Nå er det nedgang i bestanden av torsk, sei og hyse. Det fører til en drastisk nedgang i kvotene, noe som skaper usikkerhet i mange fiskeriavhengige kystsamfunn. Samtidig har vi i Norge lang tradisjon for bærekraftig fiskeriforvaltning, og forskernes kvoteråd må lyttes til. Det handler om å sikre at bestandene kan beskattes i overskuelig fremtid.

Vi må sikre en fortsatt helhetlig og bærekraftig forvaltning av fiskeressursene, samtidig som vi gjennom internasjonale avtaler sikrer norsk kontroll over viktige bestander som vi forvalter sammen med andre land.

Arbeiderpartiet skal være garantisten for en differensiert flåte. Vi skal styrke grunnlaget for den mindre flåten i tråd med kvotemeldingen. Arbeiderpartiet skal jobbe videre for å styrke samfunnskontrakten mellom sjø og land, ved å ta ut ressursrenten i fiskeriene gjennom aktivitet og verdiskaping langs kysten.

Arbeiderpartiet vil:

- at havressursloven, fiskesalgslagsloven og deltakerloven forblir viktige pilarer i norsk fiskeripolitikk
- opprettholde og forsterke leverings-, bearbeidings- og aktivitetsplikten knyttet til trålkonsesjoner i torskefiskeriene
- stimulere til nye arbeidsplasser med bedre utnyttelse av restråstoff
- si nei til evigvarende kvoter
- videreutvikle en differensiert, spredt og fiskereid flåte som kan sikre en lønnsom næring
- sikre at ressursrenten i fiskeriene kommer kysten til gode gjennom videreforedling, bearbeiding og andre fiskerirelaterte arbeidsplasser, og videreutvikle ordninger som belønner leveranser av fisk til lokale landanlegg
- forsterke tiltakene mot pukkellaks gjennom aktivt å involvere de tradisjonelle sjølaksefiskene i nedfisking av denne bestanden
- legge til rette for å etablere et visningssenter for kongekrabbe
- fortsette satsingen på fiskerihavnetiltak, inkludert kommunale fiskerihavner, for at mer fisk kan tas i land i lokalsamfunn langs kysten
- ha gode rammevilkår for en lønnsom utvikling av flåten under elleve meter
- at retten til fiske for alle sjøsamiske områder skal være reell
- øke antall kontroller og slå ned på fiskerikriminalitet
- stimulere til reduserte klimautslipp fra fiskeriene gjennom fornyelse av fiskeflåten
- øke bearbeidingen på land og styrke videreforedlingsindustrien
- sikre at det utdannes flere fagarbeidere innen næringsmiddelindustri og styrke arbeidet til opplæringskontorene for å forsterke satsingen på fagarbeidere særlig i fiskeindustrien
- forbedre kjønnsbalanse i næringen og sikre rekrutteringen

Maritim sektor: verdens grønneste havnasjon

Norge er en stor havnasjon, og har bygd opp viktige næringer langs kysten med utgangspunkt i nærheten til havet. Forvaltningen av disse skal basere seg på prinsippet om at bruken av felles eide naturressurser alltid skal komme fellesskapet til gode. Maritim sektor, verftsarbeidere, sjøfolk, offshorenæringen og annen havrelatert industri utgjør en viktig del av det havnære næringslivet.

Den grønne omstillingen på havet er avgjørende for å sikre norsk konkurransekraft, verdiskaping, eksport og arbeidsplasser langs kysten, og den er et løft som næringsliv og myndigheter må ta sammen. Norsk havteknologisenter, som er under bygging, og andre kompetanse- og forskningsmiljøer er viktige arenaer for å videreutvikle Norge som en maritim stormakt, og helt i front på grønn omstilling.

Arbeiderpartiet vil:

- at norske lønns- og arbeidsvilkår skal gjelde arbeid på norsk sokkel og i norske farvann
- ta internasjonalt lederskap og gjennom havneinfrastruktur, krav, anskaffelser og andre virkemidler forsere omstillingen til grønn skipsfart
- føre en aktiv verftspolitik og legge til rette for at en større andel av nybygg og vedlikeholdsprosjekter gjennomføres hos norske aktører
- utvikle forskuddsgarantien til norske skipsverft
- sikre koordinert samhandling om havpolitikken
- sikre en sterk nettolønnsordning
- styrke likestillingen i maritim sektor og ta en internasjonal lederrolle i dette arbeidet

Mineralnæringen: nøkkelen til grønn omstilling

Norge har store mineralressurser på land og til havs. Vi skal realisere prosjekter raskere, samtidig som de skal være bærekraftige og bidra til sirkulærøkonomien. Privat kapital må sikres, og gjennom dialog og lokale forankringsprosesser skal vi se til at næringen får utnyttet sitt potensial og blir en stabil leverandør til grønne verdikjeder.

Det globale mineralbehovet vil fortsette å øke som følge av den grønne omstillingen. Produksjonen av en rekke kritiske mineraler kontrolleres i dag av en håndfull land som Norge ikke er alliert med. Det skaper en sikkerhetsrisiko som kun kan reduseres ved at flere land starter produksjon av kritiske mineraler.

Forutsetningen for eventuell utvinning havbunnsmineraler er at det baseres på føre var-prinsippet, en forsiktig tilnærming og tilstrekkelig kunnskap om det aktuelle området. Arbeiderpartiet har mål om å redusere omfanget av deponerte masser, en bedre ressursutnyttelse og mindre naturbelastning.

Arbeiderpartiet vil:

- utvikle hurtigsporet for å få fortgang på norsk mineralsatsing
- stille krav om at nye mineralprosjekter skal legge frem en sirkulær forretningsplan
- legge til rette for tidlig dialog i mineralprosjekter
- redusere behandlingstiden og legge til rette for raskere tillatelsesprosesser for mineralprosjekter, gjennom bedre koordinerte og parallelle prosesser for offentlige tillatelser
- at staten skal spille en aktiv rolle i etablering av nye mineralprosjekter ved å etablere et statlig mineralselskap eller mineraldond
- at lokalsamfunn som stiller areal til rådighet for mineralnæringen, får ta del i verdiskapingen
- videreutvikle ordninger for å støtte kommunene i planarbeidet i forbindelse med viktige mineralprosjekter
- gjennom leting og kartlegging av havbunnsmineraler skal det innhentes tilstrekkelig kunnskap som sikrer at vi har et faglig godt grunnlag for å gi utvinningskonsesjoner. Dette for å sikre en bærekraftig ressursforvaltning, hvor miljøhensyn ivaretas og miljøet ikke skades. Arbeidsprogram for utvinning av havbunnsmineraler kan ikke gis før slik kunnskap foreligger.
- eventuelle planer om utvinning av havbunnsmineraler skal godkjennes av både departementet og av Stortinget, og vil kun bli godkjent dersom utvinning kan skje på en bærekraftig og forsvarlig måte

Reiseliv: en helårsnæring som skaper arbeidsplasser over hele landet

Norge har natur, kultur og destinasjoner som bare vil bli mer attraktive for folk i årene som kommer. Norsk reiseliv bidrar til verdiskaping og sysselsetting over hele landet, men har et enormt, uforløst potensial. Arbeiderpartiet vil utvikle næringen slik at det blir flere helårsarbeidsplasser. Norsk reiseliv skal bli mer lønnsomt, grønnere, mer bærekraftig, og sørge for positive ringvirkninger i store og små lokalsamfunn over hele landet. Det er viktig at turister og lokalbefolkning kan sameksistere, og at turister bidrar til å betale for fellesgoder.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke Norge som mat- og kulturdestinasjon
- innføre en frivillig guidesertifisering for å redusere antallet ulykker med turister i naturen
- følge opp en eksportsatsing på reiseliv
- utvikle måltidsturisme gjennom satsninger på gårdsutsalg og matopplevelser
- knytte tettere bånd mellom kulturliv, matprodusenter og reiseliv gjennom kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid om destinasjoner
- bidra til at samisk reiseliv skal være en global veiviser for urfolksturisme
- innføre en registreringsordning for korttidsutleie av overnattingssteder
- styrke Innovasjon Norges reiselivssatsing i samråd med reiselivsnæringen
- innføre en ordning med besøksbidrag, som bidrar til å finansiere fellesgodene lokalt

Handels- og tjenestenæring: Norges største arbeidsplass

Handelsstanden er den største private arbeidsgiveren i Norge. Over hele landet representerer disse virksomhetene viktige arbeidsplasser og møteplasser. Handels- og tjenesteytende næringer spiller en vesentlig rolle i å nå våre klimamål gjennom bærekraftig produksjon og forbruk. Å stille klima- og miljøkrav til produsenter og leverandører i hele verdikjeden har en positiv effekt og kan bidra til å redusere utslipp, spare naturen og skape vekst i lokalmiljøet. Mange steder representerer nærbutikken den viktigste arenaen for inkludering i arbeidsmarkedet. Å videreutvikle medarbeidernes kompetanse kan ytterligere bidra til viktig verdiskaping og omlegging til et mer bærekraftig forbruk. Arbeiderpartiet vil satse på fagarbeiderne i tjenestenæringen.

Arbeiderpartiet vil:

- ha gode ordninger for omstilling og videreutdanning av ansatte i handelsnæringen som sikrer fagutdanning med miljøfaglig og annen relevant kompetanse
- bidra til at det knyttes tettere bånd mellom kulturliv, matprodusenter og reiseliv gjennom kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid om destinasjoner
- videreutvikle Merkur-programmet for å sikre at alle har tilgang til nærbutikk
- sikre at det er gode rammebetingelser for gjenbruk, ombruk og sirkulære løsninger for handelsnæringen
- støtte opp under utvikling av dele-løsninger og leieordninger som erstatter forbruk
- ikke utvide adgangen til å holde butikker åpne på søndager

Landbruk og næringsmiddelindustrien: svært viktige distriktsnæringer

Landbruket er en bærebjelke for bosetting og arbeidsplasser i hele landet. Arbeiderpartiets landbruks- og matpolitikk bygger på målene om selvforsyning av mat og byggingen av totalberedskap. Jordbrukets samfunnsoppdrag er å produsere nok, naturlig og trygg mat på norske naturressurser og dermed gi arbeid, god ernæring og helse.

Landbruket står foran store utfordringer knyttet til for lav lønnsomhet, samtidig som det er stort investeringsbehov som følge av nye krav til dyrevelferd, klimakutt og ny teknologi. Klimaendringer med stadig mer ekstremvær gjør det også mer krevende å produsere mat. Vi skal nå målet om 50 % selvforsyning innen 2030. Det er behov for å sikre grunnlaget for fremtidig matproduksjon gjennom et sterkt jordvern og konsesjonslovgivning som sikrer

produksjonsgrunnlaget for fremtiden.

Arbeiderpartiet og regjeringen har fått på plass en forpliktende opptrappingsplan for å tette inntektsgapet mellom landbruket og andre aktører innen 2027. Opptrappingsplanen danner grunnlaget for videre utvikling av landbruket.

Vi må sikre gode velferdsordninger i landbruket, noe som er viktig for rekrutteringen. Vi må jobbe for en helhetlig matpolitikk som setter bonden først, bidrar til et aktivt jordbruk og foredlingsindustri over hele landet, med konkurransevilkår som bidrar til å holde prisen hos forbruker på et tålelig nivå. Dette gjelder særlig i dagligvaremarkedet, hvor konkurransen i dag er svak, noe som bidrar til høye matpriser.

Arbeiderpartiet vil:

- følge opp planen for å tette inntektsgapet for landbruket innen 2027
- ivareta og videreutvikle pilarene i norsk landbruk: jordbruksforhandlinger, et fungerende tollvern, eiendomspolitikken og samvirkemodellen med markedsregulering
- utvikle en helhetlig matpolitikk som stimulerer til reduserte klimautslipp uten at det rammer norsk matproduksjon eller gir karbonlekkasje i form av økt matimport
- forene interessene for en rettferdig og lønnsom verdikjede for å sikre at Norge har et bærekraftig matsystem
- sikre gode rammebetingelser for næringsmiddelindustrien og styrke konkurransekraften til norsk matproduksjon, herunder konkurransekraften for norske råvarer
- videreutvikle grønn norsk produksjon av kunstgjødsel som et bidrag til global matsikkerhet
- ta ressurser over hele landet i bruk til norsk matproduksjon, også i fjellområdene
- fornye og forsterke kanaliseringspolitikken, blant annet ved å stimulere til mer bruk av beiteområder og utmark
- legge til rette for digitalisering, bærekraftig teknologi, presisjonsjordbruk og økt forskning og utvikling i norsk landbruk
- styrke Mattilsynet, slik at det kan ivareta sine viktige samfunnsoppgaver knyttet til trygg mat, eksportsertifikater og dyrevelferd
- jobbe for å øke selvforsyningsgraden for landbruksmatvarer til 50 % korrigert for import innen 2030
- styrke avløserordningen i landbruket slik at bønder på lik linje med andre kan ha ferie, ta foreldrepermisjon og få hjelp ved sykdom
- ha gode veterinærtjenester og vaktordninger over hele landet
- sikre rammebetingelser for næringsmiddelindustrien og konkurransekraften til norsk matproduksjon, herunder konkurransekraften for norske råvarer
- øke lokalmatproduksjon, småskalaproduksjon og bærekraftig og naturvennlig landbruk
- stimulere til at offentlige innkjøpere, herunder Forsvaret, kjøper mer norsk og lokal mat
- ta grep for at kjedemakten ikke går på bekostning av norsk matproduksjon, mindre produsenter og landbrukssamvirket
- åpne for salg av lokalprodusert øl, vin og brennevin fra produksjonslokalene til småprodusenter, uten at det i volum skal utfordre Vinmonopolets stilling og funksjon
- legge til rette for fortsatt konkurranse i meierisektoren
- bedre konkurransesituasjonen i dagligvarebransjen for å sikre bedre fordeling av avkastningen i verdikjeden, og få ned matprisene
- at Konkurransetilsynet raskt skal kunne gripe inn i markeder hvor konkurransen er dårlig

Skognæring og bioøkonomi

Skogen er viktig for rekreasjon og friluftsliv, for arts mangfold, for klimakampen, men også for verdiskaping og lokale arbeidsplasser i store deler av landet vårt. Vi vil sikre en ansvarlig og langsiktig forvaltning av skogen, med god balanse mellom bruk og vern. Et aktivt og bærekraftig skogbruk skal bidra til arbeidsplasser og økt verdiskaping, samtidig som vi ivaretar naturverdier og arts mangfoldet i skogen. I dag eksporteres om lag en tredjedel av hogstvolumet, noe som gir potensial for økt skogbasert industriell verdiskaping i Norge, ved lønnsom bearbeiding. Gjennom næringspolitikken vil vi stimulere til økt aktivitet og økt verdiskaping for skog- og trenæringen og den «grønne» bioøkonomien. Ambisjonen vår er at Norge skal ha verdens mest bærekraftige skogbruk.

Arbeiderpartiet vil:

- følge opp Grønt Industriløft, og videreutvikle hele verdikjeden knyttet til skog- og trenæringen for å utvikle industriarbeidsplasser over hele landet
- stimulere til mer effektiv utnyttelse av råstoffer fra skogen til blant annet dyrefôr, for å redusere fôrimporten. Følge opp Stortingets mål om 10 prosent vern av skogen, samtidig som vi stimulerer til økt aktivitet og verdiskaping basert på bioressurser fra skogen
- stimulere til økt bruk av norsk trevare
- sikre norsk og lokalt eierskap og kontroll med skogen gjennom konsesjons- og eiendomslovgivningen
- sikre Statskog som en stor og viktig aktør, og som et verktøy for industribygging og næringsutvikling i områder der Statskog har eiendommer
- overføre forvaltningen av skog- og utmarkseiendommene som ligger i Allstad (tidligere Opplysningsvesenets fond) til Statskog

Helsenæring

Helseindustrien har et stort vekstpotensial og vil være en viktig brikke for at Norge skal nå målet om å øke fastlandseksporten med 50 % innen 2030. Samtidig spiller industrien en viktig rolle i forskning og utvikling av teknologi, utstyr og medisiner som er sentrale i det norske helsevesenet. Arbeiderpartiet ønsker å bygge en helseindustri i verdensklasse gjennom å videreutvikle hele verdikjeden, fra grunnforskning til ferdig produkt.

Arbeiderpartiet vil:

- fortsette å løfte helsenæring som eksportsatsing
- bygge en helseindustri i verdensklasse gjennom å videreutvikle hele verdikjeden, fra grunnforskning til ferdig produkt
- gjøre det enklere og raskere å hente nødvendig kompetanse fra utlandet
- følge opp utredningen av klyngestrukturen og sørge for at helseklyngene får forutsigbare rammevilkår
- opprette en helsekatapult for å gjøre det enklere å gå fra idé til salg i markedet
- styrke utviklingen og produksjonen av legemidler i Norge
- gjøre helsedata lettere tilgjengelig for forskning, utviklingsarbeid og innovasjon, samtidig som personvernet ivaretas gjennom å sikre infrastrukturløsninger

Vekst i kreative næringer

Kreative næringer er i særlig sterk vekst internasjonalt og har potensial til å bli en betydelig næring også i Norge. Med et rikt kulturliv og sterke teknologiske miljøer har vi gode forutsetninger for økt verdiskaping fra disse næringene. Kreativ næring spiller også en sentral rolle i grønn og digital omstilling, og er viktig for identitetsbygging, stedsutvikling og som innholdsleverandør til andre næringer. Norsk kulturliv er viktig for mange arbeidsplasser, og det er avgjørende for et sterkt og fritt kulturliv at utøvende kunstnere og andre som jobber i kultursektoren, har en jobb å leve av.

Dette er bransjer hvor fremveksten av globale plattformer har endret spillereglene, og hvor konkurransedyktige rammevilkår er avgjørende for at norske aktører skal hevde seg i et globalt marked. Den norske dataspillbransjen er i kraftig vekst, samtidig som norske dataspill har et betydelig og uforløst potensial for vekst og kulturelt gjennomslag. Rammevilkårene for investeringer og vekst må styrkes for kulturnæringene.

Arbeiderpartiet vil:

- at virkemiddelapparatet legger til rette for økt verdiskaping og sysselsetting også i kreative næringer
- videreutvikle insentivordningen for film- og serieproduksjon som del av virkemiddelapparatet, slik at denne blir internasjonalt konkurransedyktig
- innføre en medfinansieringsordning for strømmeaktører for å styrke norsk produksjon av innhold
- regulere bruken av generativ KI for å balansere åndsverkhavernes enerett og mulighetene som ligger i teknologien
- fortsette forenklingsarbeidet og fjerne hindringer for å etablere aksjeselskap

En skole der alle kan lykkes og lik rett til utdanning

Arbeiderpartiet er et kunnskapsparti. Vårt mål er en skole der alle barn opplever tilhørighet, mestring og læring. Lik rett til utdanning er en forutsetning for et samfunn med like muligheter for alle.

Mye er bra i skolen, og dyktige ansatte gjør en svært god jobb. Likevel går for mange ut av skolen uten den kunnskapen de trenger for å klare seg på neste nivå eller i livet generelt. I tillegg faller motivasjonen og trivselen gjennom skoleløpet. Det er en utvikling vi må snu.

Arbeiderpartiet mener at en praktisk og variert skolehverdag øker læring og kunnskap for alle elever. For å lykkes trengs en kraftfull satsing på å tilpasse skolebygg og skolegårder til mer praktisk læring. Alle skoler må ha utstyr til praktisk læring i alle fag.

Vi skal stille krav til elevene, gjenreise respekten for læreren og gi læreren friheten og de pedagogiske rammene for å være klasserommets leder. Vi skal styrke laget rundt elevene og legge til rette for at flere gjennomfører skoleløpet. Vi vil bedre balansen mellom skjerm og bok ved å gi elevene flere fysiske skolebøker.

Vår regjering har gjennomført flere av vår tids store velferdsreformer: billigere barnehage og gratis kjernetid i SFO for 1.-3. klassingene. Det bidrar til at alle kan delta i fellesskapene hvor lek, språklæring og sosialisering står sentralt. Vi skal bygge videre på dette, og etablere en helhetlig skolehverdag i 1.- 4. klasse, slik at elevene får den beste kombinasjonen av lek, aktivitet, næring og læring gjennom dagen.

Dagens norske grunnskoleelever har i praksis to år mer undervisning enn barn som begynte på skole i 1996, og flere undervisningstimer enn i mange sammenlignbare land. Samtidig har læringsresultatene falt. Arbeiderpartiet mener det er viktigere å øke læringsmotivasjonen i de ulike fagene og bruke ressursene i skolen best mulig, enn å møte umotiverte elever med enda flere undervisningstimer.

Manglende rekruttering til læreryrket, behov for flere ansatte i laget rundt eleven, utfordringer med å tilby nødvendig spesialundervisning og ressursbehovet på en rekke andre samfunnsområder, underbygger behovet for å se på hvordan vi bruker ressursene i skolen best mulig.

Derfor ønsker vi en grundig gjennomgang av hele undervisningsløpet, der timetall, oppbygning og fordeling av fag, tid til lek, fysisk aktivitet og trivsel vurderes, for å sikre best mulig ressursbruk, trivsel og læring. Arbeiderpartiet mener det er avgjørende å løfte elever som sliter med læringsmotivasjon tidlig i skoleløpet.

Gode barnehager til alle barn

Alle barnehagebarn skal oppleve gode barnehager med trygge og kompetente voksne som har tid og tillit til å følge opp hver enkelt. Det gir trygghet og stimulerer til lek, læring og utvikling.

Mange barnehager har i dag for få ansatte til stede når barna trenger det, og sykefraværet er for høyt. Det gjør foreldre utrygge og går ut over barnas hverdag. For Arbeiderpartiet er det viktig at barnehagen er et godt sted å jobbe. Vi vil at halvparten som jobber med barna skal være barnehagelærere, og ansette flere fagarbeidere.

For oss er det et mål at alle skal få plass i barnehagen, uavhengig av når på året man er født. Vi vil sikre forutsigbarhet for ideelle, kommunale og private barnehager. Pengene private barnehager mottar i offentlig tilskudd og foreldrebetaling, skal brukes på å gi barna et best mulig barnehagetilbud.

Arbeiderpartiet vil:

- holde barnehageprisen lav
- prioritere tiltak som bedrer rekruttering til barnehagene og sikrer at de ansatte ønsker å bli værende i yrket
- sikre bemanningsnormen
- gi flere som vil jobbe i barnehage mulighet til å ta fagarbeiderutdanning og barnehagelærerutdanning mens de er i jobb
- jobbe for sunn og variert mat i barnehagen
- øke kvaliteten gjennom bedre mulighet for kompetanseutvikling for de ansatte
- jobbe for at kommunene tilbyr barnehageplass til barn som er født i desember
- satse på gratis kjernetid i områder med integrerings-, språk- og levekårsutfordringer
- ta grep for å få ned sykefraværet i barnehagen
- utvide reglene for sletting av studiegjeld for grunnskolelærere trinn 1-7 til også å omfatte barnehagelærere

En fellesskole der alle barn hører til og lærer godt

Arbeiderpartiet vil ha en inkluderende skole som ser hver elev og utjevner forskjeller. I fellesskolen skal alle elever oppleve trivsel, mestring og læring med både hode og hender. De skal føle tilhørighet i et trygt fellesskap, og erfare å bli stilt krav og forventninger til.

Det er større forskjeller blant folk enn før, både økonomisk, sosialt og kulturelt. Barn og unge har færre felles referanser, opplevelser og erfaringer. I skolen skal barn og unge oppleve at de er del av det norske fellesskapet. Kunnskap om vår felles historie, kulturarv, verdier og tradisjoner er viktig for å bygge tillit, trygghet og inkludering. Det legger grunnlaget for å reflektere over hva det betyr å være del av det norske

fellesskapet i dag, og for å delta aktivt i samfunnet.

Det trengs et godt lag rundt elevene, som sammen med lærerne ser til at alle elever inkluderes og lærer på en god måte. Vi skal legge til rette for gode overganger mellom barnehage, barneskole, ungdomsskole og videregående.

Vår felles skole suppleres av alternativer som gir foreldre mulighet til å velge andre rammer rundt opplæringen. Arbeiderpartiet vil ivareta dette mangfoldet, uten å øke innslaget av private skoler. Fellesskolen er og skal være ryggraden i norsk utdanningssystem.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke laget rundt elevene med ressurser og fagfolk for bedre å kunne løse sosiale utfordringer og sikre mer tid til læring og elevoppfølging
- vurdere hvordan vi kan knytte andre av kommunens tjenester til skolen, slik at tilbudet til elevene og deres foresatte blir best mulig
- fortsette gjennomføringen av tillitsreformen i skolen for å frigjøre mer tid til læring og styrke tilliten til de ansatte og deres faglige handlingsrom
- sørge for at pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) har god kompetanse og bemanning, og at flere av fagfolkene med spesialpedagogisk kompetanse arbeider forebyggende ute i skolen, med oppfølging av elever
- styrke kommuneøkonomien for å gi skolene mulighet til å ansette flere yrkesgrupper i laget rundt elevene, slik at læringsmiljøet bedres
- sikre fortsatt kunnskap om elevenes faglige utvikling over tid
- fortsatt si nei til etablering av nye kommersielle privatskoler
- styrke skole-hjem-samarbeid med veiledning om godt samarbeid om vanskelige temaer
- at alle skoler har tilbud om et daglig gratis skolemåltid
- endre læreplanene og rammene rundt opplæring slik at de ivaretar behovet for felles referanser og inkludering i fellesskapet

Skolereform: Innføre heldagsskole for de yngste

De fleste elever på småtrinnet benytter seg i dag av skolefritidsordningen (SFO) etter skoledagen. De yngste tilbringer nesten like mye tid der som i klasserommet. Dette gjør SFO til en viktig del av hverdagen for barna. I mange kommuner gir SFO de yngste elevene en mer aktiv og variert dag med lek, fysisk aktivitet og andre aktiviteter. Det er likevel store forskjeller i tilbudet. Noen steder samarbeides det med lokale idrettslag, kulturskole, korps eller andre deler av frivilligheten om aktivitet i SFO-tiden, mens det andre steder er lite av det.

Arbeiderpartiet vil innføre heldagsskole for de yngste elevene, for en bedre ramme rundt skoledagen. Heldagsskolen skal ikke innebære flere undervisningstimer, men være et helhetlig tilbud hvor skole og SFO-kjernetiden i større grad knyttes sammen, og tilpasses barnas behov for både læring, lek og gode måltidsstunder gjennom skoledagen.

Ved å styrke samarbeidet mellom skolen, Kulturskolen, idretten og lokal frivillighet kan flere få mulighet til å delta i fritidsaktiviteter innenfor skoletiden. Dette kan gjøre småbarnsfamiliers hverdag enklere, bidra til å styrke den lokale frivilligheten og øke rekrutteringen av ansatte i skolen.

Arbeiderpartiet vil:

- jobbe for et mer helhetlig tilbud til det enkelte barn, hvor skole og SFO ses tydeligere i sammenheng. Heldagsskolen skal være gratis.
- tilrettelegge for økt samarbeid mellom skole, Kulturskole, idrett og lokal frivillighet
- at deltakeravgiften i kulturskolen ikke er så høy at noen ekskluderes

Mer og bedre læring

Skolen skal gi elever kunnskap og ferdigheter til å kunne skape seg gode, trygge og frie liv som voksne, og til å forstå samfunnet rundt seg.

De siste ti årene har det vært en nedgang i læring i norsk skole. Gutter har gjennomsnittlig lavere resultater enn jenter, særlig i lesing og skriving. For å snu trenden må vi også snu fallet i motivasjon. Barn og unge må få lære mer ved å teste, bygge, skape og oppleve hvordan ting henger sammen. Arbeiderpartiet vil gjøre det lett for lærerne å prøve ut praktiske, utforskende og aktive måter å lære på, med gode skolebygg, utstyr, tilgang til kunnskap og gode ressurser. Vi skal øke innsatsen for å hindre systematiske kjønnsforskjeller i skolen.

Alle elever må få utfordringer tilpasset sine forutsetninger, også faglig sterke elever. I dag er det elever som presterer på høyt nivå i matematikk og naturfag som får tilbud om deltakelse på høyere nivå (forsering). Arbeiderpartiet vil se på muligheten for slik forsering også for elever som presterer på høyt nivå i øvrige fag, inkludert yrkesfag. Arbeidslivet bør inviteres mer inn i skolen, og vi må gi ungdomsskoleelever bedre muligheter til å forberede seg til et yrkesfaglig løp.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke lese-, skrive- og regneferdigheter i hele skoleløpet
- styrke praktisk læring i alle fag
- beholde minstenormen for lærertetthet
- sørge for at elever lærer om personlig økonomi i skolen
- lage systemer for å dele praktiske og aktive læringsmetoder i alle fag
- jobbe for at alle skoler har tilgang til verksteder og spesialrom
- styrke og forbedre rammene rundt praktiske og estetiske fag i skolen
- jobbe for tettere samarbeid mellom skole og arbeidsliv, og satse på entreprenørskap i skolen
- legge til rette for mer intensiv opplæring i skolen, og at det oftere tas i bruk alternative opplæringsarenaer for elever som har havnet bakpå faglig og sosialt
- at faglig sterke elever også får faglige utfordringer tilpasset evner og behov, herunder tilby forsering i flere fag enn matematikk og naturfag
- sikre at lærerutdanningen gir kompetanse til å undervise i og på nynorsk

En bedre balanse mellom bok og skjerm

Dagens barn og unge vokser opp i en gjennomdigitalisert hverdag. Mange utvikler tidlig høy digital kompetanse, og kan leve mye av sitt sosiale liv på nett gjennom spill og sosiale medier. Digitaliseringen bidrar til stor informasjonstilgang, underholdning, sosiale muligheter og læring.

Samtidig fører den digitale hverdagen til nye former for ekskludering, mobbing og utestengelse på sosiale medier. Personopplysninger samles inn og brukes til å tilpasse innhold og reklame, og barn blir utsatt for påvirkning og uønsket innhold som foreldrene har liten kontroll over. Ulik tilgang til digitale verktøy og ulik digital kompetanse kan også føre til økte forskjeller.

Barn og unge er særlig sårbare og har krav på beskyttelse, også på nett. Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen for å gjøre barn og unge trygge i den digitale hverdagen, gjennom å ivareta personvernet og gi bedre beskyttelse mot skadelig innhold og uønsket reklame.

Arbeiderpartiet har startet en gjennomgang av eksamensordningen for å sikre at vurderingssystemet er rettferdig og passer til en moderne skole som fremmer læring. Bruk av kunstig intelligens og andre digitale verktøy gjør at det må tenkes nytt om vurderingssituasjoner og eksamen.

Arbeiderpartiet vil:

- sikre fysiske skolebøker, satse på skolebibliotekene og begrense skjermbruk som er uten pedagogisk begrunnelse
- ha en føre var-holdning til bruk av ny teknologi i skolen
- lovfeste retten til fysiske lærebøker i grunnskolen
- sikre at alle elever skal ha tilgang til gode skolebibliotek med bredt utvalg av bøker, og bøker på både bokmål og nynorsk
- gi flere lærere og andre ansatte i skoler og barnehager mer kompetanseheving i digitale ferdigheter, særlig rettet mot regelverk, regler for personvern og nasjonale anbefalinger
- sikre at elevene lærer å forholde seg til kunstig intelligens (KI) på en trygg måte ut fra alder og modenhet
- sikre at foresatte ikke må betale for skader på, eller ødelagte digitale enheter som elevene får utdelt i skole- og opplæringssammenheng
- kreve at skoleeierne sikrer at maskinvare er beskyttet mot tilgang til uønsket innhold før utdeling

Stille krav og stille opp for elevene

Et trygt skolemiljø er bunnplanken for læring og mestring. Barn og unge skal oppleve klassen og skolen som et trygt fellesskap de selv er viktige deler av.

For å lære godt, må man være til stede på skolen. Økt fravær bekymrer. Arbeiderpartiet vil ha tydelige krav og forventninger til at elevene møter på skolen, med rask og tett oppfølging når noen uteblir.

Alle elever har rett til å ha det trygt og godt på skolen. De som utsetter andre for mobbing, trusler eller vold, må følges opp og oppleve at det får konsekvenser, for å hindre gjentakelse. De som utsettes for det, skal få god og trygg oppfølging.

Samarbeidet mellom skole og hjem er viktig for læring og skolemiljø. Skolen skal legge til rette for godt samarbeid med informasjon og veiledning, særlig for nye skoleforeldre og ved overganger. Foreldre må samtidig ha forståelse for at ansattes tid må fordeles på elevene, og etter behov.

Arbeiderpartiet vil:

- ha tydelige forventninger og regler for elevers tilstedeværelse på skolen
- at fravær skal tas tak i raskt, og at tverrfaglige team kobles på tidlig ved behov
- gi skolene flere verktøy for å håndtere brudd på ordensreglementet
- styrke kommunenes arbeid med oppfølging av alvorlige skolemiljøsaker, og vri støtteressursene fra formell saksbehandling til veiledning og forebygging
- satse på flere alternative tilbud til de elevene som utøver mobbing og vold
- styrke hjem-skole-samarbeidet, og særlig samarbeid om vanskelige temaer som høyt fravær, vold og mobbing

Trygge og tydelige lærere

Arbeiderpartiet vil gjenreise respekten for læreren. Dyktige lærere er avgjørende for god læring og godt skolemiljø. Lærere må ha tid og tillit til god undervisning, til å bygge relasjoner og være den gode, trygge lederen i klasserommet.

Mange lærere opplever å bruke unødvendig tid på skjemaer, rapportering og dokumentasjon som ikke kreves etter loven, eller som ikke lenger er hensiktsmessig. Arbeiderpartiet vil sørge for at læreren heller får bruke all sin fagkunnskap på best mulig

opplæring. Rektorer og skoleledere må få bedre rom for å drive pedagogisk utvikling og være tett på det som skjer på skolen.

Vi trenger at flere velger å bli lærer. For å rekruttere flere må lærerutdanningene være gode, yrket attraktivt og skolen en god arbeidsplass. Utdanningene må følge med i tiden, og sikre at studentene får med seg verktøy til å håndtere det formelle og sosiale rundt elevene, i tillegg til det faglige.

Arbeiderpartiet vil:

- arbeide for økt søkning til lærer- og barnehagelærerutdanningene over hele landet
- satse på lærerutdanningene, gjøre dem mer praksisnære og vurdere hvordan utdanningene kan gi lærere mulighet til å komme tidligere i jobb som lærer
- gi rom for forsøk med alternative innretninger, som arbeidsplassbasert lærerutdanning og nye former for PPU-utdanninger
- at kommunene har rutiner som sørger for at lærerne ikke bruker mer tid på rapportering enn nødvendig
- beholde kravene for opptak til lærerutdanningene, men gi utdanningsinstitusjonene mulighet til alternative opptaksordninger av minst like høy kvalitet
- garantere fortsatt storsatsing på kompetanseutvikling for lærere og ansatte i skole og barnehage
- tilrettelegge for flere karriereveier for ansatte
- satse på skoleledelse, utdanning innen skoleledelse og bedre rammene for rektorer og skoleledere
- styrke arbeidet med oppfølgingsordninger for kommuner med vedvarende svake resultater
- gjennomføre et kompetanseløft for dem som underviser uten formalkompetanse
- se på hvordan kontaktlærerrollen kan styrkes, i tett dialog med lærerorganisasjonene
- videreføre arbeidet med tillitsbasert styring og ledelse

Videregående opplæring som forbereder på arbeidsliv og videre utdanning

I dag velger rundt halvparten av elevene studieforberevende, og den andre halvparten yrkesfag. Arbeiderpartiet vil at alle utdanningsprogram skal ha høy kvalitet, og være oppdatert i tråd med arbeidslivets og akademias behov. Fag- og timefordelingen bør gjennomgås og oppdateres for å gjøre det mer attraktivt og relevant for elevene, og gjøre dem bedre faglig forberedt enn i dag. Vi vil starte et arbeid for nye studieforberevende program som er bedre tilpasset fremtidens arbeidsliv, for eksempel rettet inn mot helsefag og teknologiske fag.

Nærings- og arbeidslivet trenger flere fagarbeidere for å bygge den moderne velferdsstaten og en industri i verdenstoppen. I dagens samfunn er fagbrev eller

studiekompetanse avgjørende for å få varig og tett tilknytning til arbeidslivet. Derfor trenger vi å motivere flere elever til å velge yrkesfag, og vi trenger at flere fullfører og består fagprøven.

Arbeiderpartiet vil fortsette storsatsingen på yrkesfag, og sikre at utdanningene har høy kvalitet og arbeidslivsrelevans. Tilbudene skal oppdateres og endres løpende i tråd med arbeidslivets behov. Vi vil sørge for at fylkeskommunen har gode økonomiske rammer, og at det er nok fleksibilitet i videregående til å lage skreddersydde løp for dem som trenger mer tid og oppfølging. Flere skal få mulighet til å komme ut i læretid, gjennom målrettede løsninger i tett samarbeid med partene i arbeidslivet.

Arbeiderpartiet vil:

- satse på en fremtidsrettet videregående opplæring med høy faglig relevans som forbereder på arbeidsliv og videre utdanning
- sammen med arbeidslivets parter sørge for godt oppdaterte læreplaner, og jobbe for best mulig samsvar mellom hvilke studieretninger som tilbys og arbeidslivets behov
- forbedre oppfølging av elever med høyt og bekymringsfullt fravær
- beholde fylkenes rett til å bestemme inntaksordning til videregående skole
- satse mer på fremragende yrkesfag
- sikre at kvalifiserte elever får læreplass gjennom et forpliktende samarbeid mellom staten, fylkeskommunen og arbeidslivet
- ha flere fleksible utdanningsløp som veksler mellom skole og arbeidsliv
- sikre at gratisprinsippet gjelder for yrkesfag
- sikre gode modeller for tilgang på oppdatert og relevant utstyr i yrkesfaglig utdanning
- gjøre det mer attraktivt å være lærebedrift gjennom styrkede krav til seriøsitet og bruk av lærlinger ved offentlige innkjøp og anbud
- utvide og styrke ordninger som «Fagbrev på jobb» og videreutvikle «Læreplass-sjansen»
- sikre bedre oppfølging fra skole til læretid
- forbedre språkopplæringen for minoritetsspråklige elever
- innføre et lærlingbevis som kan gi lærlinger bedre fordeler og rabatter
- forsterke lære kandidatordningen og utvikle støtteressurser som kan bidra til å heve kvaliteten på ordningen
- styrke y-veiordningen med mål om å utvide denne til flere yrker og bransjer
- bedre vilkårene for borteboere
- samarbeide med fylkeskommunene om å sikre flere trygge og gode elevboliger for videregående elever
- få flere voksne til å ta fagbrev gjennom modulbasert opplæring
- forsterke innsatsen med å sikre gode økonomiske rammer for voksne som skal ta utdanning
- senke terskelen for voksne inn i arbeidslivet gjennom effektiv realkompetansevurdering

Russetiden

Det å ha fullført videregående fortjener en skikkelig feiring. Samtidig ser vi at russefeiringen mange steder har utviklet seg til å bli noe som forverrer lærings- og skolemiljøet med utestenging, ekskludering og stort innslag av kommersielle aktører. Arbeiderpartiet vil ha en ny russefeiring som er mer inkluderende, og som tar langt mindre plass i barn og unges liv. I dag påvirker den elever helt ned i ungdomsskolen, og varer i flere år før elevene faktisk har fullført.

Skolen skal være et trygt fellesskap for alle elever. Vi vil stramme inn tiden elevene bruker på russetiden, og ta et oppgjør med kommersielle selskaper som tjener store penger på ungdommene.

Arbeiderpartiet vil:

- at russetiden skal være inkluderende og trygg for alle som vil delta, og at reglene for trygt og godt skolemiljø håndheves også i russetiden
- legge russetiden etter at eksamen er gjennomført
- at skolens ordensreglement brukes aktivt til å legge begrensninger på russefeiringen, for eksempel gjennom forbud mot ekskluderende russeplagg og effekter
- sikre at kommunene jobber opp mot elever og foreldre allerede på ungdomsskolen for en mer inkluderende russetid
- at fylkene i samarbeid med russeren aktivt skal legge til rette for en trygg og inkluderende feiring
- at alle får tilgang på vaksine mot hjernehinnebetennelse, og eventuelle andre smittsomme sykdommer etter fylkeslegens anbefaling

Høyere yrkesfaglig utdanning

Arbeiderpartiet vil løfte høyere yrkesfaglig utdanning, i samarbeid med arbeidslivet. Fagskolene er viktige for at Norge skal klare seg godt gjennom de store omstillingene vi står overfor. Vi vil at disse skal være et likeverdig yrkesfaglig alternativ til universitets- og høyskoleutdanning.

Fagskolene gir kvalifikasjoner som raskt kan tas i bruk i arbeidslivet, og kan bli bedriftenes ramme for å gjennomføre kollektiv kompetanseheving på arbeidsplassen. Vi vil styrke kvaliteten og bygge opp kapasitet, slik at flere får mulighet til å ta slike utdanninger. Alle som begynner på yrkesfag, skal vite at de har gode muligheter til å utvikle sin kompetanse gjennom arbeidslivet, tilpasset bedriftene og virksomhetenes behov.

Arbeiderpartiet vil:

- sikre et tilstrekkelig antall fagskoleplasser til å møte arbeidslivets kompetansebehov
- at fagskoletilbudene er tilgjengelige, relevante og har høy kvalitet
- bidra til at fagskolene blir en naturlig karrierevei for de mange med yrkesfaglig bakgrunn, og styrke deres betydning i utdanningssystemet
- utvikle fagskolene som arena for kollektiv kompetanseheving på tvers av virksomhet, stillingstittel og praktisk/akademisk utdanningsbakgrunn
- legge til rette for flere desentraliserte fagskoletilbud som kan kombineres med jobb
- gi fagskolene en viktigere rolle i livslang læring, og ha flere bransjeprogrammer som tar i bruk fagskolenes kompetanse, i samarbeid med partene
- gjøre fagskoler til en mer attraktiv karrierevei ved å øke kunnskapen på ungdomsskolen og i videregående opplæring

Høyere utdanning, forskning og kompetanse for fremtiden

Høyere utdanning

Høyere utdanning gir frihet, innsikt og kvalifiserer for arbeid. For Arbeiderpartiet er lik rett til utdanning et grunnleggende mål. Utdanning skal være et offentlig ansvar, og tilgjengelig for alle. Vi vil hegne om den akademiske friheten og kunnskapens egenverdi.

Detaljstyring og målrapportering tar verdifull tid fra utdanning og forskning. Vi vil ha en mer overordnet og langsiktig styring av sektoren, og vise mer tillit til fagmiljøene.

- iverksette en bred handlingsplan for økt rekruttering og studentgjennomføring, i samarbeid med representanter for de ansatte, studentene og forskere
- legge til rette for at høyere utdanning møter arbeidslivets behov, samtidig som de ulike fagfeltene egenart og selvstendige bidrag til samfunnet ivaretas
- satse på utvikling av norske KI-verktøy for utdanning og forskning, og etablere nasjonale retningslinjer for KI i høyere utdanning
- gjøre Norge til et mer attraktivt land for internasjonale forskere og studenter

Arbeiderpartiet vil:

- løfte studiekvaliteten gjennom bedre veiledning og oppfølging, mer praksis, bedre digitale løsninger og ha som mål å øke timene studentene bruker på studier
- styrke ordninger og prosjekter som stimulerer til god utdanningskvalitet
- trappe opp antall nye studieplasser på områder som er viktige for arbeidslivet
- sikre at mindre og sårbare språk- og kulturfag innen humaniora og samfunnsvitenskap kan opprettholdes for å sikre nasjonal kunnskapsberedskap
- videreføre en tillitsbasert styring for universitets- og høgskolesektoren med færre og overordnede mål, og fjerne unødvendig byråkrati
- gjøre universiteter og høgschooler til en mer attraktiv arbeidsplass ved å bedre kjønnsbalansen, stramme inn regelverket for bruk av midlertidige stillinger og sørge for at midlertidigheten kommer ned på nivå med arbeidslivet for øvrig

Forskning som grunnlag for fremtidens løsninger

Arbeiderpartiet mener forskning er avgjørende for å møte samfunnets utfordringer, skape fremtidens næringsliv og utvikle velferdsstaten videre.

Norge trenger forskning og teknologiutvikling tett på både offentlig og privat sektor for å styrke produktiviteten og konkurranseevnen i en krevende global økonomi. Forskningen må bidra til å løse utfordringer som klimakrisen, energiomstillingen, ulikhet, utenforskap, sikkerhet og beredskap. Fri og uavhengig forskning av høy kvalitet er avgjørende for legitimitet og tillit i et samfunn preget av økende polarisering.

Arbeiderpartiet er opptatt av helheten i forskningssystemet, og vil mobilisere til mer og bedre forskning ved universiteter og høyskoler, i næringslivet, i helseforetakene og i forskningsinstituttene. Vi vil legge til rette for mer samarbeid mellom

forskningsmiljøer, myndigheter og næringsliv, nasjonalt og internasjonalt. De teknisk-industrielle forskningsinstituttene spiller en nøkkelrolle for nødvendig omstilling i både næringsliv og offentlige virksomheter.

Norge skal være en drivkraft i internasjonal kunnskapsutvikling, og ha verdensledende miljøer på områder hvor vi har særlige fortrinn. Grunnforskning av høy kvalitet er viktig for å få frem kunnskap og ideer vi på forhånd ikke vet at vi trenger, og for grensesprengende forskning på tvers av fagfelt som kan gi oss løsninger på de store utfordringene i vår tid.

Arbeiderpartiet vil videreføre treprosentmålet i forskningspolitikken, og jobbe for å hente hjem enda mer av forskningsmidlene i EUs rammeprogrammer.

Arbeiderpartiet vil:

- mobilisere flere miljøer og bedrifter til å høste fra Horisont EU-programmene
- styrke satsingen på fremragende forsknings- og utdanningsmiljøer, og se på nye, varige finansieringsmåter for miljøer av ekstraordinær internasjonal kvalitet
- jobbe for nye, norske forskningsmiljøer i internasjonal toppklasse på områder som bidrar til å løse fremtidens utfordringer
- prioritere mer av fellesskapets forskningsmidler der samfunnet har størst behov, og innføre et forskningsløft for klima og grønn omstilling
- legge til rette for at næringslivet kan styrke sin forskningskompetanse gjennom tilrettelagte forskerløp, i samarbeid med høyskoler og universiteter
- dreie virkemiddelapparatet for å gjøre det mer attraktivt for næringslivet å investere i forskning, herunder vurdere muligheten for opprettelse av et forskningsfond, og starte med statseide selskaper gjennom krav i eierskapsmeldingen
- satse mer på langsiktig forskning gjennom ordninger som Sentre for fremragende forskning (SFF), Sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI) og Forskningssentre for miljøvennlig energi (FME)
- at offentlig finansiert forskning er offentlig tilgjengelig, og sikre at alle høyere utdanningsinstitusjoner har gode ordninger for publisering med åpen tilgang
- heve departementenes forskningsandel og sikre bedre samordning av forskningspolitikken på tvers av staten, organisasjonene og næringslivet

Studentpolitikk: lik rett til utdanning og bedre studentøkonomi

Et godt studiested, en trygg økonomi og et godt sted å bo mens man studerer, er viktig for studentenes læring og livskvalitet. I regjering har vi økt studiestøtten med over 40 000 kroner i året per student, og sørget for at det bygges flere tusen nye studentboliger.

Arbeiderpartiet vil fortsette å bygge flere studentboliger og styrke studentøkonomien for å sikre lik rett til utdanning for alle, uavhengig av bakgrunn. Vi vil jobbe for at studentene får god faglig oppfølging og veiledning, og at studiestedene gir sosial trygghet for alle.

Arbeiderpartiet vil:

- fortsette å øke studiestøtten, og knytte studiestøtten til G-systemet
- bygge minst 3000 studentboliger hvert år, særlig i pressområder, slik at ventelistene reduseres vesentlig. Flaskehalser som hindrer økt bygging, må fjernes
- styrke det psykiske velferdstilbudet sammen med studentsamskipnadene
- innføre 12 måneders studiestøtte for heltidsstudenter med barn under 16 år
- sikre gode rettigheter for studentforeldre, med finansiering og rettighet til permisjon
- gjennomgå studiestøtteordningen og forbedre studiefinansieringen for deltidsstudenter
- jobbe for at alle studenter gis mulighet til å dra på et utvekslingsopphold i løpet av utdanningen

Mer læring gjennom hele livet

Arbeiderpartiet vil gi den enkelte mulighet til å oppdatere sin kunnskap gjennom livet.

Fremover blir det færre arbeidstakere til å utføre flere oppgaver. Vi trenger at flere kommer i arbeid og forblir i arbeid, og at vi er i stand til å møte omstillingene som kreves. Da må vi planlegge for å bruke folkene våre best mulig, og vi må investere i kompetansen til arbeidsfolk.

Arbeiderpartiet vil i samarbeid med arbeidslivets parter sikre at alle arbeidstakere får mulighet til å delta i etter- og videreutdanning. Universiteter, høyskoler og fagskolars rolle i kompetansepolitikken må styrkes, og flere voksne må få mulighet til å fullføre videregående opplæring.

Folkehøgskolene tilbyr et stort spenn i fag- og kurstilbud over hele landet, og gir mange elever ny lærelyst og motivasjon, allmenndanning og ferdigheter for livet.

Arbeiderpartiet vil:

- jobbe tett sammen med partene, for å få på plass en kompetansereform for arbeidslivet som sikrer at alle ansatte har mulighet for deltakelse i livslang læring
- bidra til å opprette et kompetansefond for å gjøre kompetanseheving mulig for den enkelte arbeidstaker
- legge frem en langtidsplan for livslang læring som jevnlig revideres av Stortinget, på samme måte som Langtidsplan for høyere utdanning og forskning
- styrke studie- og utdanningssentrene som regionale samlingspunkt for desentralisert utdanning, basert på lokale kompetansebehov
- dimensjonere studietilbudet på universiteter, høyskoler og fagskoler i tråd med arbeidslivets behov
- kreve at universiteter og høyskoler tar hensyn til regionale kompetansebehov når de planlegger studietilbud, gjennom oppdragsbrev og utviklingsavtaler
- jobbe for effektive og mindre byråkratiske godkjenningsordninger for kompetanse fra utlandet, for raskere å ta dokumentert kompetanse i bruk i det norske arbeidslivet
- utrede og etablere et system for realkompetansevurderinger som kobler sammen og verdsetter læring i utdanning og arbeidsliv
- sikre bedre gjennomføring av kompetansetiltak ved arbeidsavklaring og ledighet slik at flere kommer i arbeid, og stimulere til å se kompetansetiltak som en del av jobben
- sikre folkehøgskolene forutsigbare rammer
- jobbe sammen med folkehøgskolesektoren for å øke mangfoldet blant elevene

Én felles helsetjeneste

Vi skal ha en helsetjeneste i verdensklasse. Når du blir syk eller opplever helseplager, er det viktigste at du får riktig hjelp til rett tid. Helsetjenesten skal være styrt og finansiert av fellesskapet.

For mange opplever at hjelpen kommer stykkevis og delt, der hverken kommune eller sykehus klarer å gi helhetlige tjenester. Pasienter og pårørende skal få hjelp når de trenger det fra vår felles helsetjeneste. Vi setter mennesket foran systemet og vil bygge én felles helsetjeneste med god kvalitet og korte ventetider. Vi vil derfor gjennomføre juridiske, organisatoriske og økonomiske endringer som gir pasientene den beste behandlingen i en felles helsetjeneste.

Helsepersonellkommisjonen er tydelig på at den største utfordringen vi har, er å sikre nok kvalifisert helsepersonell. Det vil være behov for nye yrkesgrupper i helsetjenestene samtidig som fagarbeiderne vil måtte få flere oppgaver og mer ansvar. Arbeidet med å utdanne, rekruttere og beholde fagfolk blir det viktigste i helsetjenestene i årene som kommer. I dag konkurrerer de offentlige og de private helsetjenestene om den samme arbeidskraften. Vår felles helsetjeneste skal være de ansattes førstevalg.

En sterk og tilgjengelig offentlig helsetjeneste med høy kvalitet er den beste måten å sikre hele befolkningen et godt og likeverdig helsetilbud på. Samarbeid med ideelle og private aktører kan supplere det offentlige gjennom forpliktende samarbeid og hensiktsmessig oppgavedeling, så lenge det er det offentlige som har ansvaret for finansiering og prioritering. Gjennom fritt sykehusvalg kan innbyggerne i Norge velge mellom ulike offentlige sykehus og private sykehus som har avtale med det offentlige. Arbeiderpartiet ønsker å videreføre denne rettigheten. Vi innfører også nye verktøy for å ha bedre oversikt over fremveksten av private tilbud, herunder en godkjenningsordning og at disse aktørene skal rapportere til helseregistrene på lik linje med de offentlige sykehusene.

Å levere spesialiserte og strømlinjeformede tjenester i helsevesenet er ikke det vanskelige, men folks helse er ikke strømlinjeformet. En av kjerneoppgavene til de offentlige sykehusene er å utdanne nytt helsepersonell, og dette samfunnsoppdraget er ufravikelig. Vi må derfor regulere private helsetilbud for å sikre at hele befolkningen får likeverdige helsetjenester over hele landet også i fremtiden. Folk skal ikke måtte være avhengig av private forsikringer eller private innsamlingsaksjoner for å få dette.

Helsepersonell: gullet i helsetjenesten

Rett bemanning på rett sted til rett tid er avgjørende for en trygg helsetjeneste. Derfor må arbeidsdagen for fagfolkene utformes slik at de har tid og kapasitet til å bruke kompetansen på sine kjerneoppgaver i møte med pasientene. Vår felles helsetjeneste skal være en attraktiv arbeidsplass gjennom hele arbeidslivet. Vi skal fortsette innsatsen for heltidsstillinger, for helsefremmende arbeidstidsordninger, for en reduksjon av sykefravær og for livsløpstilpasninger. Fagfolkene skal ha gode, trygge og forutsigbare arbeidsforhold. I vår felles helsetjeneste skal fagfolkene ha et godt arbeidsmiljø og trives på jobb.

For å utdanne, rekruttere og sikre nok kvalifisert helsepersonell vil Arbeiderpartiet:

- utdanne, rekruttere og beholde helsepersonell gjennom å sikre jobbmuligheter, styrke muligheten for etter- og videreutdanning og sørge for støtte og oppfølging av ansatte
- kraftig redusere bruken av vikarbyråer i helsetjenesten
- gi mer frihet, ansvar og faglig autonomi til fagfolkene, gjennom å fjerne tidstyver som unødvendige rapporteringskrav og avbyråkratisere arbeidshverdagen
- satse på god involvering og god ledelse, blant annet gjennom å øke lederkompetansen og redusere leder- og kontrollspennet
- tilrettelegge hverdagen for fagfolkene bedre, blant annet gjennom systematisk oppfølging og bruk av ønsketurnuser, fleksible vaktplaner og nye arbeidstidsordninger, der dette er etterspurt av de ansatte
- innføre en Norgesmodell for helse som sikrer arbeidstakernes rettigheter, utdanning av helsepersonell og en bærekraftig utvikling av tjenestene
- gjennomføre et fagarbeiderløft for hele helsetjenesten
- sikre en bedre oppgavefordeling mellom helsepersonell, slik at riktig kompetanse brukes på riktig måte
- utdanne flere med generalistkompetanse for å sikre bemanningen på lokalsykehusene og i primærhelsetjenesten
- innføre ny teknologi som frigjør tid slik at de ansatte får rom til å gi bedre pleie og omsorg
- øke helsetjenestens kompetanse innen samisk kultur og språk

Pårørende

Pårørende er viktig. Både for sine nærmeste og for helse- og omsorgstjenesten kan de være helt avgjørende. Det viktigste for oss er at de pårørende ikke står alene. Skal pårørende kunne hjelpe sine nærmeste over tid, må de bli tilbudt avlastning, opplæring og støtte. De må involveres, informeres og inkluderes. Pårørende og frivillige som ønsker å gjøre en innsats, skal anerkjennes, respekteres, gis forutsigbarhet og gode rammer.

En stor andel av omsorgsinnsatsen for syke og eldre utføres av pårørende. Når helsetjenestene ikke henger godt nok sammen, fører det ofte til at pårørende må trå til. De er ofte informasjonsbærere og limet mellom tjenestene. Mange ønsker å være der for sine nærmeste, men mangel på støtte gjør at pårørende må gi opp jobb, og mange blir selv syke av belastningen. Kvinner utøver den største andelen pårørendeoppgaver, og ulønnet omsorgsarbeid utgjør et likestillingsproblem.

Arbeiderpartiet vil:

- gjøre hverdagen som pårørende bedre ved å øke bruken av pårørendeavtaler, mer avlastning, mer opplæring og bedre støtte for de pårørende
- sikre at helsepersonell har støtte og kompetanse til å ta de vanskelige samtalene med pasienter og pårørende
- gi opplæring om godt pårørendesamarbeid både i tjenesten og i utdanningene, og ta i bruk metodikken «bedre pårørendesamarbeid»
- gi pårørende en større mulighet til å gi systematiske tilbakemeldinger til helse og omsorgstjenesten
- inkludere pårørende når det gjennomføres forebyggende hjemmebesøk
- sette et mål om at pårørendes omsorgsinnsats er likt fordelt mellom kjønnene
- innføre en prøveordning med korttidspermisjon for pårørende, etter modell for omsorgspenger for barn under 12 år

Folkehelse: fellesskapets ansvar

Behandling av sykdom koster, både psykisk og fysisk for den enkelte pasient og økonomisk for samfunnet. Det beste bidraget til god helse i befolkningen er å gi alle mulighet til å leve trygge, aktive og meningsfulle liv. Det er en jobb for alle samfunnssektorer.

Arbeiderpartiet vil jobbe aktivt for å motvirke sosiale, økonomiske og geografiske helseforskjeller. De viktigste årsakene til sykdom og for tidlig død er relatert til livsstilsfaktorer. Grep for å endre kostholdet er viktig for å bedre folkehelsen.

De sosiale helseforskjellene krever en helhetlig tilnærming og universelle løsninger rettet mot hele befolkningen. Selv om løsningene skal være universelle, skal de rettes inn slik at de treffer best for dem som trenger det mest. Folkehelsearbeidet skal være både rettferdig og kunnskapsbasert – og levere gode fellesskapsløsninger. Derfor vil Arbeiderpartiet jobbe målrettet for å forhindre, utsette, og forebygge sykdommer på befolkningsnivå ved hjelp av forskning, kunnskap og effektive folkehelseiltak.

For å fremme god folkehelse vil Arbeiderpartiet:

- føre en folkehelsepolitikk på tvers av alle sektorer, og styrke universelle velferdsordninger som reduserer sosiale ulikheter i befolkningen
- sørge for at helsetjenesten er innrettet mot å forebygge helseproblemer og hjelpe folk til å bedre og mestre egen helse
- rulle ut folkehelsekampanjer for god psykisk helse, slik som ABC-kampanjen, i alle landets kommuner
- sørge for at forbrukerperspektivet står sterkt i folkehelsepolitikken, og gjøre sunne valg lettere tilgjengelig enn usunne valg
- gjøre sunt kosthold og livsstil mer attraktivt gjennom økonomiske insentiver, bedre tilgjengelighet eller informasjonskampanjer
- beskytte barn og unge bedre mot helseskadelige produkter og tjenester, særlig nikotin, rusmidler og usunn mat og drikke
- styrke det forebyggende arbeidet rettet mot den samiske befolkningen
- tilrettelegge for gang- og sykkelveier for å gi flere muligheter for aktiv transport i hverdagen, og bidra til at flere voksne kan drive med lagidrett og fysisk aktivitet på fellesskapsarenaer
- øke helsekompetansen i befolkningen, med særlig innsats rettet mot utsatte grupper og minoriteter
- føre en restriktiv alkoholpolitikk og opprettholde Vinmonopolets samfunnsrolle
- innføre en påminnelsesordning for oppfriskningsvaksiner i tilknytning til vaksenvaksinasjonsprogrammet

Sykehus: rask behandling og høy kvalitet

Vår felles helsetjeneste skal være til stede over hele landet med god kvalitet og moderne behandlingstilbud. Arbeiderpartiet vil derfor ta grep som sikrer, videreutvikler og styrker sykehusene for fremtiden, slik at alle som bor i Norge, kan være trygge på å få den hjelpen de trenger. Vi har et mål om korte ventetider, slik at vår felles helsetjeneste forblir den beste helseforsikringen.

Det er behov for å modernisere hvordan sykehusene styres og styrke samhandlingen mellom kommuner og sykehus. Sykehusene må ta en aktiv rolle i å planlegge, styre og samarbeide med andre helseaktører i sin region; dette omfatter også private tilbud. Målet er at pasientene skal møte én felles helsetjeneste som tilbyr den behandlingen de trenger, uansett sykdom, bosted eller økonomi.

Arbeiderpartiet vil:

- sikre korte ventetider og høy kvalitet i vår felles helsetjeneste
- styrke sykehusøkonomien gjennom forutsigbare rammebevilgninger som bidrar til god drift, tilstrekkelig kapasitet og nødvendige investeringer i ny teknologi og medisinskteknisk utstyr
- bygge sykehus som dekker både dagens og fremtidens helsebehov
- sikre innføringen av en godkjenningsordning for privatfinansierte helsetjenester for å sikre kvalitet, faglighet og tilgang på helsepersonell og beredskapsfunksjoner i våre felles helsetjenester
- få ned overbehandling i helsetjenesten, særlig behandling med liten forventet helseeffekt og som også kan vise seg å ha uheldige bivirkninger
- sikre et godt og desentralisert behandlingstilbud for transpersoner
- legge til rette for at flere pasienter får delta i kliniske studier i hele landet
- legge til rette for at de ideelle sykehusene med evigvarende avtaler kan utvikle seg i tråd med pasientenes behov

Tillit og styring

Tillitsreformen er ett av flere grep for å utvikle og fornye offentlig sektor. Målet er å gi mer faglig frihet til førstelinjen i sykehusene og i kommunene, slik at tjenestene utvikles i et reelt samspill med innbyggerne. Unødig rapportering stjeler dyrebar tid fra velferdstjenestene våre, og det går bort for mye tid på arbeid om pasienten, uten pasienten. Arbeiderpartiet vil at medarbeidere i hele helse- og omsorgstjenesten skal bruke mer tid sammen med pasienten. Det gir mer nytte for alle.

Et godt arbeidsmiljø i helsetjenestene er avgjørende for at de ansatte skal kunne gjøre en god jobb. Arbeiderpartiet vil derfor styrke de ansattes medvirkning i driften av tjenestene. Vi må også sikre at de ansatte får god oppfølging i etterkant av små og store hendelser.

Arbeiderpartiet vil:

- ha pasientenes behov som utgangspunkt og blant annet redusere markedsstyringen i alle deler av helsetjenestene
- styrke helsepersonells mulighet til å styre og prioritere i egen arbeidshverdag
- fjerne unødvendig rapportering i helsesektoren sammen med partene i arbeidslivet, og redusere mål- og resultatstyringen
- etablere som hovedregel at alle norske sykehus skal ha stedlig ledelse
- sikre demokratisering av sykehusene ved å gi de ansatte reell medbestemmelse i viktige beslutninger
- opprettholde reglene mot lukrative etterlønn- og sluttavtaler i helsesektoren
- styrke arbeidsmiljøet i vår felles helsetjeneste slik at tjenesten er den foretrukne arbeidsgiveren for helsepersonell
- prøve ut alternative arbeidstidsordninger i samarbeid med partene i arbeidslivet
- samarbeide med ideelle aktører om drift av helsetjenester
- gjennomgå anbudssystemet i helsetjenestene
- jobbe for å redusere sykefraværet, øke heltidsgraden og sikre bedre partsarbeid i helsetjenestene

Samhandling: samarbeid, tillit og en helhetlig helsehjelp

Pasienter skal oppleve å få riktig behandling til rett tid i alle ledd i helsetjenesten. Samarbeidet mellom store og små sykehus må bli bedre; det samme må samarbeidet mellom sykehus og kommuner. Vi trenger sterke regionsykehus, lokalsykehus og distriktsmedisinske sentre som jobber tett med kommunehelsetjenestene.

Pasienter med store og sammensatte behov, og deres pårørende, er de som merker det mest når tjenestene våre ikke henger godt nok sammen. Vi må sørge for at de ulike delene av helsetjenesten spiller hverandre gode, slik at tjenestetilbudet dekker innbyggernes behov. 25 år etter innføringen av helseforetaksmodellen er det behov for en ny helsereform for å sikre at ansvaret, oppgavene og den demokratiske styringen av helsetjenesten blir mer sammenhengende og gir pasientene det beste tilbudet.

Skal vi fortsatt ha en helsetjeneste i verdensklasse, må vi endre og tilpasse oss tiden vi lever i. Bedre samhandling vil gjøre at vi sikrer en bedre helseberedskap. Pandemien avdekket sårbarheter i helsetjenesten, og vi skal være bedre rustet til neste gang ved å styrke beredskapen, øke kapasiteten for rask respons, god koordinering og effektiv krisehåndtering. De ulike delene av tjenesten må enkelt kunne finne hverandre, fordele ressurser og avlaste hverandre, i hverdagen og ved kriser. Det må øves mer på helsekriser og helsetjenestenes rolle i andre store kriser.

Arbeiderpartiet vil:

- starte et arbeid med en helsereform for en mer helhetlig helse- og omsorgstjeneste med god fordeling av ansvar og oppgaver mellom primær- og spesialisthelsetjenesten for å gi pasienter et kvalitativt bedre tilbud og bedre arbeidsforhold for fagfolk. Dette innebærer å utrede juridiske, organisatoriske og økonomiske virkemidler for å gi pasienter én felles helsetjeneste der ingen blir kasteballer mellom ulike nivåer eller institusjoner med høy kvalitet og en sammenhengende helsetjeneste til det beste for innbyggerne.
- for pasienter viske ut skillene mellom kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten slik at organisering, økonomi, krav til kvalitet og frister kobles til hele pasientløpet, ikke bare til tiden pasienter ligger på sykehus
- sikre at bruk av private helseaktører som har avtale med det offentlige, styres av det offentlige for å sørge for at de bidrar til en god, effektiv og helhetlig pasientbehandling
- gjøre det enklere for helsepersonell å kombinere jobber i spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten, såkalte «hus og hytte-stillinger»
- tydeliggjøre rutiner og reglene for utskrivningsklare pasienter, og sikre at pasienter får rett behandling uavhengig av hvilken del av tjenesten som har ansvaret
- styrke samarbeidet med ideelle aktører
- videreutvikle samhandlingstilskuddet slik at sykehusene og kommunene kan finne nye og bedre måter å samarbeide på
- investere i forskning og utvikling for raskt å kunne respondere på nye trusler, og sikre tilgang til nødvendige ressurser som vaksiner, medisiner og medisinsk utstyr

Psykisk helse – rask, trygg og sammenhengende hjelp

God psykisk helse er en forutsetning for et godt liv. Sterke fellesskap der vi blir sett, hørt og får brukt kvalitetene våre, er avgjørende for å fremme god psykisk helse. Flere opplever ensomhet, som svekker den psykiske helsen. Ensomhet kan være med på å forlenge sykdom. Fellesskap, det å være i kontakt med andre og ha gode og meningsfulle relasjoner, er viktig for tilfriskning når man først er blitt syk.

Godt helsefremmende arbeid og forebygging er viktig for å unngå at mennesker i alle aldre utvikler psykiske plager. Et forebyggende tilbud som er sammenhengende og forutsigbart, er vesentlig for at mennesker med psykiske helseplager skal få det bedre. Psykiske plager har blitt mer normalt å snakke om, samtidig er det nå en lavere terskel for hva som anses som psykiske plager». Støtte og hjelp vil for mange med lette plager være til større nytte enn store utredninger for å stille en diagnose. Gjennom gode lavterskeltilbud og skolehelsetjenesten kan vi hjelpe flere med lette plager og samtidig sikre at de som har større plager, får hjelp og diagnoser i en spesialisthelsetjeneste med tid til å behandle dem.

Utfordringer med samhandling mellom spesialisthelsetjeneste og kommuner fører til dårligere sammenheng i tilbudet til mennesker med psykiske lidelser. Dette går hardest ut over personer med langvarige og sammensatte behov innen psykisk helse og rus. Arbeiderpartiets mål er at mennesker med psykiske lidelser skal møte én sammenhengende felles helsetjeneste. Det gir trygghet og forutsigbarhet for dem som trenger det.

En god bolig er avgjørende for å oppleve trygghet og stabilitet. Det er mangel på differensierte og samlokaliserte boliger i flere av landets kommuner. Arbeiderpartiet vil derfor gjennomføre en større satsing for å sette kommuner og spesialisthelsetjeneste i stand til å samarbeide om utvikling av et differensiert botilbud til mennesker med rus- og psykiske lidelser som trenger støtte til å bo og leve.

For å sikre sømløse behandlinger vil Arbeiderpartiet:

- fortsette utbyggingen av lavterskeltilbud på psykisk helse-feltet i kommunene, og på sikt lovfeste tilbudet
- videreutvikle samarbeidet med ideelle aktører som tilbyr lavterskeltilbud på psykisk helse-feltet
- utvikle tjenestetilbud som driftes i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten, slik at pasientene får et sammenhengende behandlingsforløp og et helhetlig og forutsigbart tilbud
- innføre nasjonale behandlingsretningslinjer for psykisk helse og rus
- gjennomføre en boligsatsing slik at kommuner og spesialisthelsetjenesten sammen kan utvikle differensierte botilbud til personer med langvarige og sammensatte behov innen psykisk helse og rus

For å hindre at mennesker får psykiske plager vil Arbeiderpartiet:

- satse på fellesskapsarenaer og sosiale møteplasser gjennom tett samarbeid med og mellom kommuner, frivilligheten, idretten, kulturlivet og skolene
- opprette ordninger med oppsøkende lavterskeltilbud innen psykisk helse
- at skolehelsetjenesten skal være tilgjengelig for alle elever i grunnskolen og i videregående skoler
- styrke helsestasjonene og skolehelsetjenesten gjennom samarbeid med kommunene, og opptrappingsplanen for psykisk helse
- sikre at alle innbyggere i landets kommuner har tilgang på kunnskapsbaserte lavterskeltilbud
- sette skolene i stand til å styrke laget rundt eleven, blant annet gjennom skolehelsetjenesten og etablering av psykososiale team
- styrke samhandlingen med frivillige og ideelle organisasjoners innsats i det forebyggende arbeidet
- sikre gode samarbeids- og samordningsløsninger mellom helsetjenestene, utdanningssektoren og NAV, for å hjelpe mennesker som står utenfor jobb og utdanning tilbake i meningsfull aktivitet
- styrke arbeidet med selvmordsforebygging, med spesielt fokus på kommunenes evne til å ta imot selvmordsnære pasienter og deres pårørende

For å gi et bedre hjelpetilbud i psykisk helsevern vil Arbeiderpartiet:

- fortsette å redusere egenandeler for unge og grupper med store hjelpebehov
- etablere felles henvisningsmottak i alle helseregioner
- etablere inntaksteam i psykisk helsevern
- styrke forebygging, tidlig oppdagelse, tidlig intervensjon og behandling av spiseforstyrrelser
- øke antallet døgnplasser til et nivå som møter behovet
- bygge ut team som leverer helhetlige tjenester til mennesker med psykiske lidelser og rusproblemer (ACT- og FACT-team) over hele landet
- gjennomføre en satsing på integrert ettervern innen rus og psykiatri med arbeid, fritidstilbud og bolig, i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen

Ruspolitikk: tidlig innsats, hjelp og behandling

Mennesker med rusmiddelproblemer dør 15 år før den øvrige befolkningen. Stigmatisering og forutinntatte holdninger har i for lang tid stått i veien for riktig og viktig hjelp. Bruken av legale og illegale rusmidler er i endring, nye syntetiske stoffer dukker oftere opp. Selv om rusbruken i Norge har vært stabilt lav, er det nå en økning i bruken av flere illegale rusmidler som kokain. Fellesskapet skal stille opp slik at færre utvikler problematisk rusmiddelbruk og -avhengighet. Målet er å forebygge og hjelpe dem som har et avhengighetsproblem, og hindre at flere utvikler avhengighet. Derfor må innsatsen rettes mot å bygge oppsøkende tilbud og gode hjelpeapparat i kommunene, med evne og kapasitet til å ta imot dem som trenger det.

Rusmiddelavhengighet er en sykdom, og skal møtes med tverrfaglig helsehjelp. Arbeiderpartiet ønsker en omlegging av de helse- og strafferettslige sidene av dagens ruspolitikk, der personer med rusproblemer skal møtes med helsehjelp fremfor straffereaksjoner. Politiets virkemidler i møte med mennesker som bruker ulovlige rusmidler, skal være forholdsmessige og i tråd med menneskerettighetene. Arbeiderpartiet mener det ikke kan være egne forholdsmessighetsvurderinger for besittelse av rusmidler, og vil derfor ikke endre disse vurderingene. Politiet er en viktig aktør i det forebyggende arbeidet,

og tillit er grunnleggende. Derfor må det være et tydelig skille mellom forebyggende arbeid og politiets arbeid med etterforskning. Samtidig bør man øke innsatsen for at folk kan komme seg ut av et rusproblem.

Det må sikres mer ressurser til behandling av rusavhengighet og ettervern. Flere må få tilgang til LAR-behandling. Rehabiliteringen i LAR må styrkes, slik at vi sikrer at folk er i stand til å skaffe seg bolig og komme seg ut i arbeid. Alle med alvorlig avhengighet bør få tilbud om substitusjon. Et godt eksempel på tiltak som gir mange mulighet til å komme seg ut av avhengighet, har vært heroinassistert behandling. Denne ordningen er Arbeiderpartiet positiv til at gjøres permanent.

Vi må sikre korte ventetider til hjelp og behandling og at det finnes et variert behandlingstilbud inkludert døgntilbud. Behandling av rusavhengighet må inkludere ettervern med tilbud om aktivitet, arbeid, et verdig sted å bo og en oppfølging som gir lavere sannsynlighet for tilbakefall.

Forebygging og skadereduserende tiltak må utvides og styrkes, og være en integrert del av arbeidet med rusmidler. Utdelingen av nalokson har økt under denne regjeringen, og denne utviklingen skal fortsette.

For å forebygge vil Arbeiderpartiet:

- iverksette et nasjonalt rusforebyggende program for barn og unge, samt et foreldrestøtteprogram
- gjennomføre en storsatsing på oppsøkende team og sørge for at flere får hjelp i kommunene
- øke antall kommuner som har SLT-koordinatorer og miljøarbeidere
- styrke samhandlingen med frivillige og ideelle organisasjoners innsats i det forebyggende arbeidet
- innføre strengere regulering for salg av lystgass for å unngå at lystgass brukes som rusmiddel
- gjennomføre en målrettet innsats for forebygging av rusmisbruk og salg av rusmidler blant unge

For å sikre at alle med rusproblemer får hjelp vil Arbeiderpartiet:

- sikre et mangfold av behandlingstilbud i rusomsorgen som tar høyde for at rusavhengige kan være i svært ulike livssituasjoner og dermed trenge ulike typer behandling og forskjellige former for hjelp
- etablere lavterskelklinikk for behandling for personer med sammensatte, krevende tjenestebehov og multiavhengighetsproblematikk
- gjøre heroinassistert behandling til en permanent ordning i alle helseforetak
- bistå kommunene med å etablere flere brukerrom og videreutvikle Nalokson-prosjektet, der målet er gratis og tilgjengelig nalokson
- innlemme rusmiddelanalyse i den offentlige helsetjenesten
- sørge for basistjenester innen TSB i alle helseregioner, herunder tilgang til brukerstyrte plasser
- utvikle tjenestetilbud som driftes i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten, slik at pasientene får sammenhengende behandlingsforløp og et helhetlig og forutsigbart tilbud
- gjennomføre en boligsatsing der det stimuleres til at kommuner og spesialisthelsetjeneste sammen kan utvikle differensierte botilbud
- gjennomføre en nasjonal satsing på integrert ettervern innen rus og psykiatri, med arbeid, fritidstilbud og bolig i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen
- sikre at alle kommuner har en oppsøkende tjeneste og rådgivningstjeneste for mennesker som vil stoppe sitt rusmisbruk

Fremtidens akuttmedisin: hjelp når du trenger den

Trygghet avhenger av at hjelpen kommer når vi trenger den. Både befolkningen og medisinfaget er i endring. Vi blir flere eldre og færre i arbeidsfør alder. Samtidig kommer nye medisiner og behandlingsmetoder til, og den teknologiske utviklingen gir oss flere muligheter. Det akuttmedisinske tilbudet må speile denne virkeligheten.

Fremtidens akuttmedisin krever at vi bruker ressursene vi har til rådighet på en klokere måte. De akuttmedisinske tjenestene må henge sammen. Bedre samarbeid i kommunene, mellom kommuner og mellom kommuner og sykehus, er avgjørende for å sikre en akuttberedskap som møter vårt behov for trygghet.

For å ruste de akuttmedisinske tjenestene for fremtiden vil Arbeiderpartiet:

- øke bruken av lokalmedisinske sentre, distriktsmedisinske sentre og helsehus, og sørge for at samhandlingen med kommunene er god
- videreutvikle det desentraliserte utdanningstilbudet i relevante og kritiske helseyrker
- gjennomføre en statlig overtakelse av luftambulansen i samarbeid med ideelle aktører
- øke bruken av video og annen teknologi i ambulansebiler og ambulansebåter
- styrke legevakttjenesten og redusere vaktbelastningen for fastleger
- samlokalisere ambulansebaser og legevakt der det gir mulighet til å bygge sterkere fagmiljø, uten å svekke beredskapen eller øke reisetiden for pasientene

Fødetilbud: trygt å føde i hele landet

Norge er ett av de tryggeste landene i verden å føde i. Samtidig har fødende kvinner og fagmiljø over flere år vært bekymret for utviklingen i fødetilbudet. Flere kvinner opplever risikosvangerskap, blant annet fordi de er eldre når de føder. Arbeiderpartiet vil styrke fødetilbudet ved å styrke bemanningen, satse på følgetjenesten og bedre finansieringen. I dag er det for lite sammenheng mellom svangerskapsomsorgen, fødetilbudet og barselomsorgen. Vårt mål er at disse tjenestene skal fungere og oppleves som én tjeneste.

Arbeiderpartiet vil:

- at kvinner gjennom graviditet, fødsel og barsel skal oppleve å møte én tjeneste
- sikre en finansieringsordning som styrker kvaliteten i tjenesten
- øke forskningen på og i føde- og barseltilbudet
- utdanne flere jordmødre og øke antallet utdanningsstillinger for jordmødre
- styrke barselstilbudet og oppfølgingen i barselstiden, inkludert amnehjelp
- videreutvikle det differensierte fødetilbudet i Norge

Kvinnehelse: fjerne kjønnsforskjeller i helsetjenesten

Kjønnene har ulik biologi, og dette har betydning for hvordan vi yter gode helsetjenester. Det har ikke blitt tatt tilstrekkelig hensyn til ulikheter mellom kjønnene, noe som har gitt et dårligere tilbud for mange kvinner. Det er behov for et helhetlig løft for å sikre at helse- og omsorgstjenestene får bedre forskning på, og bedre utredning av, behandling og oppfølging av kvinners helse.

Arbeiderpartiet vil sikre god familieplanlegging og hindre uønskede svangerskap gjennom god seksualopplysning, tilgjengelig langtidsvirkende prevensjon og en abortlov som sikrer kvinner retten til å bestemme over egen kropp og eget liv.

Arbeiderpartiet vil:

- sikre at ulikhetene mellom kjønn blir vektlagt i all videreutvikling av helsetjenestene
- styrke tilgangen på prevensjon, slik at færre opplever uønskede graviditeter
- gi bedre behandlingstilbud til kvinner med endometriose og adenomyose, gjennom faglige anbefalinger til tjenesteutøvere
- øke bevilgningen til kvinnehelseforskning og sikre at kjønnsperspektivene ivaretas i all relevant medisinsk forskning
- styrke kompetansen i sykehusene om vulvalidelser, slik som for eksempel PCOS
- tilgjengeliggjøre flere behandlingsformer for plager knyttet til overgangsalderen
- utvikle nasjonale behandlingsretningslinjer for lipødem og lymfødem
- forsvare utvidelsen av selvbestemmelsen i abortloven og styrke oppfølgingen av kvinner som ønsker oppfølging etter abort
- sikre at tilgangen til oppfølging etter selvbestemt abort og spontanabort er likeverdig
- utrydde livmorhalskreft som sykdom i Norge
- øke helsepersonells kompetanse om migrene for på et tidlig stadium å forebygge utvikling av kronisk migrene, og øke kunnskap om migrene i befolkningen
- utvide mammografitilbudet i tråd med EUs nye retningslinjer
- styrke minoritetskvinnens helse ved å forbedre tilgangen til helsetjenester, øke helsekompetansen, sikre tilgang til godkjent tolk og sikre tilpassede helsetilbud

Menns helse

Menn lever i gjennomsnitt kortere enn kvinner. De går sjeldnere til legen enn kvinner og oppsøker i mindre grad lavterskeltilbud og annen helsehjelp. Selv om medisinsk forskning har vært basert på menn, har ikke helsetjenestene klart å nå ut til menn. Et helse- og omsorgstilbud som senker terskelen for å ta kontakt, øker mulighetene for at menn får det tilbudet de trenger. Arbeiderpartiet vil bekjempe de store sosiale og økonomiske helseskillene som finnes blant menn.

Arbeiderpartiet vil:

- gjøre helsetjenester mer tilgjengelige for gutter og menn
- redusere dødeligheten av kreft for menn gjennom tidlig diagnostisering, rett behandling og mer forskning
- øke helsepersonells kunnskap om menns helseutfordringer
- styrke tilbudene for menn i psykisk helsevern og rusbehandling
- sette inn målrettede tiltak for å redusere den høyere selvmordsraten blant menn

Tannhelse: en likeverdig del av vår felles helsetjeneste

Arbeiderpartiets mål er å gjøre tannhelse til en likeverdig del av vår felles helsetjeneste. Befolkningens tannhelse blir stadig bedre. Samtidig påvirker både økonomi og geografi hvem som bruker tannhelsetjenesten. Vi vet at dårlig tannhelse koster mye. Derfor vil vi redusere sosiale og geografiske forskjeller i tilgang til tannhelsetjenester. I dag er den private delen av tannhelsetjenesten den absolutt største. Samme tannhelseproblem kan ofte behandles på ulike måter og til ulik pris. Universell tilgang til nødvendig tannhelsehjelp skal innføres trinnvis på en økonomisk bærekraftig måte for samfunnet og slik at man tar hensyn til at ulike behandlingsalternativer kan ha ulikt omfang og ulik kostnad.

Arbeiderpartiet har en plan for gradvis å utvide det offentlige ansvaret for tannhelse. De siste fire årene har Arbeiderpartiet i regjering kuttet prisen på tannhelse for unge opp til 28 år med 75 %. I den kommende perioden skal vi prioritere det akutte tannhelsetilbudet, nødvendig tannregulering for barna våre og god oppfølging for våre eldre.

Arbeiderpartiet vil:

- ha som mål å sikre universell tannhelsehjelp for alle og trinnvis utvide det offentlige ansvaret for tannhelsetjenester
- prioritere å inkludere akutt tannhelsehjelp i den offentlig finansierte helsetjenesten.
- styrke det forebyggende tannhelsearbeidet – herunder tiltak som adresserer sammenhengen mellom dårlig munn- og tannhelse og generelt dårlig helse, økonomi og levekår
- styrke og forenkle ordningene for refusjon av tannhelseutgifter gjennom folketrygden til personer med diagnoser som gir dårlig tannhelse
- styrke samarbeidet og oppgavefordelingen for helsepersonell, særlig av tannpleiere, overfor barn og unge, eldre og andre grupper med særskilt behov
- integrere tannhelsetjenester i pasientforløp og andre offentlige helsetilbud, herunder folkehelsearbeid, akutt- og lavterskeltjenester og spesialisthelsetjenester

En fremtidsrettet fastlegeordning

Fastlegeordningen er grunnmuren i vår felles helsetjeneste. Arbeiderpartiet skal sørge for en bærekraftig fastlegeordning som er der for alle, uavhengig av bosted og betalingsevne. Vi vil styrke ordningen slik at det sikres rekruttering til yrket og stabil legedekning i hele landet. Fastlegene må få mer tid til dem som trenger dem mest.

For første gang siden 2017 har tallet på personer uten en fast lege gått ned. Det er likevel nødvendig med flere strukturelle endringer i ordningen. Vi skal sikre gode og stabile finansieringsordninger, sørge for at flere nyutdannede leger velger allmennlegetjenesten som karrierevei, og legge til rette for at fastlegene får bruke mer tid på kjerneoppgaver og mindre tid på administrasjon.

Arbeiderpartiet skal gjennomføre en fastlegereform som ruster allmennlegetjenesten for fremtiden. Alle skal være sikret én fast lege som kjenner deg som pasient, og som kan følge deg opp over tid.

Arbeiderpartiet vil:

- sørge for bedre oppgavedeling, slik at fastlegenes kompetanse og kapasitet utnyttes bedre enn i dag
- bidra til tverrfaglige fastlegekontor, der flere profesjoner jobber side om side. Det vil kunne bidra til å fremme kvalitet, effektivitet, rett bruk av kompetanse, arbeidsdeling og innovasjon.
- sørge for god finansiering, og blant annet innføre profesjonsnøytrale takster
- redusere byråkrati og rapportering. Fastlegene skal ha mer tid til kjerneoppgaver og bruke mindre tid på drift og administrasjon.
- øke rekrutteringen av leger til fastlegeyrket. Vi vil legge til rette for faste rekrutteringsstillinger og muligheter for ansettelse i kommunene, og samtidig gi rom for at fastleger kan drive etter næringsmodellen.
- styrke fastlegenes rolle i veiledning og forebygging slik at færre pasienter får behov for spesialiserte helsetjenester, og styrke samarbeidet mellom fastleger, NAV og arbeidsgivere for å forebygge utenforskap i arbeidslivet
- gjøre tiltak for at fastlegene i større grad vurderer alternativer til sykemelding
- sørge for at alle får tilgang til en digital allmennlegetjeneste
- integrere fastlegene bedre i den øvrige kommunale helsetjenesten

Habilitering/rehabilitering

Vi har alt å vinne på at mennesker som er behandlet for alvorlig sykdom, raskt kommer tilbake i hverdag og arbeid. Målrettede og kunnskapsbaserte rehabiliteringstilbud kan også redusere trykket i andre deler av helse- og omsorgstjenestene våre. Det ligger derfor mye god forebygging i gode rehabiliteringstilbud.

Det er en utfordring at vi vet for lite om hva slags rehabiliteringstilbud som gir god effekt for ulike pasientgrupper. Derfor må vi øke kunnskapen om både innhold i tilbud, hvem som bruker dem og hvilke tilbud som gir best effekt for ulike pasientgrupper.

Å være i arbeid er i seg selv helsefremmende. Det er et mål for Arbeiderpartiet å inkludere flere med helseutfordringer i arbeid og styrke den arbeidsrettede rehabiliteringen.

Arbeiderpartiet vil:

- sørge for kunnskapsbaserte habiliterings- og rehabiliteringstilbud
- inkludere flere med helseutfordringer i arbeid, styrke arbeidsrettet rehabilitering og bidra til et bedre arbeidsmiljø gjennom et forsterket samarbeid mellom helsesektoren og arbeids- og velferdssektoren
- etablere en ny modell for tettere samhandling mellom personell fra helsesektoren og NAV om felles pasientgrupper
- sikre gode og forutsigbare overganger mellom rehabilitering på sykehus og hjemme-habilitering
- opprettholde desentraliserte rehabiliteringstilbud gjennom samarbeid mellom store og små sykehus, mellom spesialisthelsetjenesten og kommunene og ved bruk av digitale løsninger
- gjøre det mulig for helseregionene å innrette sine fremtidige anbudsprosesser slik at desentraliserte tilbud kan opprettholdes
- styrke den arbeidsrettede rehabiliteringen, slik at flere kan stå i jobb og leve gode liv

Digitalisering, innovasjon og teknologi

Ny teknologi gir enorme muligheter for vår felles helsetjeneste. Helse- og omsorgstjenestene må gjennom store endringer for å sikre et bærekraftig tilbud i årene som kommer. Det blir flere eldre og pleietrengende, samtidig som veksten i helse- og omsorgspersonell ikke vil øke like mye. For å sikre at vi fremdeles har en helsetjeneste i verdensklasse, må vi benytte mulighetene som ny teknologi, innovasjon og digitalisering gir oss.

Digitalisering som gir økt kvalitet i tjenestene, gode brukeropplevelser og er personellbesparende, gjør vår felles helsetjeneste bedre. Vi vet at store, overgripende prosjekter utviklet langt fra fagmiljøene ikke er veien å gå. Vi må jobbe stegvis, og løsningene vi velger, må ta utgangspunkt i helsepersonellens og pasientenes behov. Gode vurderinger av sikkerhet og personvern skal alltid ligge til grunn når nye løsninger utvikles, tas i bruk og når data skal deles.

Arbeiderpartiet vil:

- gjøre det mer attraktivt for norske og internasjonale helsebedrifter å skape arbeidsplasser, og utvikle og produsere helseteknologi, legemidler og medisinsk teknisk utstyr i Norge
- at Norge skal bli ledende innen utvikling, produksjon og eksport av banebrytende helseteknologi
- styrke partnerskapene mellom næringslivet og offentlig sektor gjennom innovasjonspartnerskap
- styrke forskningen på vaksiner, antibiotika og legemidler i Norge
- legge til rette for at helsenæringene og sykehusene øker produksjonen av legemidler i Norge
- dele opp digitaliseringsprosjekter til mindre prosjekter for å redusere risiko og få en raskere overgang fra prosjekt til drift
- bruke norske helsedata til å utvikle nye tjenester, behandlinger og medisinske produkter

Eldre og seniorer

Å være sjef i eget liv er grunnlaget for å føle verdighet og mestring. Alderdommen skal være en tid preget av livskvalitet og nye muligheter for å utfolde seg i samfunnet og i nærmiljøet. Arbeiderpartiet vil at flere eldre skal kunne bo og trives hjemme, med hjelp fra flinke fagfolk, trygghetsteknologi og gode omsorgstilbud.

Det blir flere eldre i Norge. Vi har passert en million alderspensjonister, og for første gang er det to generasjoner som er pensjonister samtidig. Mange eldre holder seg friske og i god form lenge. Eldre er ulike, og alderdommen har ulike faser. Arbeiderpartiet skal sikre alle en god og trygg alderdom. Vi skal legge til rette for seniorer i arbeidslivet, for aktivitet og frihetsteknologi, for en aldersvennlig boligsektor og helhetlige hjemmetjenester. Alle skal være sikre på å få god pleie og omsorg når behovet melder seg.

Kvalitet i eldreomsorgen

Det er mye som tyder på at det er for store kvalitetsforskjeller i eldreomsorgen mellom kommuner i Norge. Arbeiderpartiet mener at alle innbyggere fortjener en trygg alderdom, uavhengig av bosted og økonomi. Vi vil derfor ta initiativ til et kvalitetsløft i eldreomsorgen over hele landet.

Arbeiderpartiet vil:

- gjennomføre et kvalitetsløft i norsk eldreomsorg for å sikre alle en trygg alderdom og velferdstjenester av høy kvalitet
- forenkle og forbedre de nasjonale kvalitetsindikatorene i et samarbeid med arbeidslivets parter og gjennom bruk av teknologi som samlet bidrar til å redusere byråkratiet
- vurdere nye virkemidler for å støtte og følge opp kommuner som sliter med å ha god kvalitet i eldreomsorgen

Aldersvennlige og levende lokalsamfunn

Levende og aldersvennlige lokalsamfunn støtter opp under aktivitet, deltakelse og møte mellom generasjoner. Tilgang til kulturopplevelser, naturområder og et godt fysisk og sosialt inkluderende nærmiljø er viktig i et levende lokalsamfunn.

Universell utforming er avgjørende om en skal kunne skape et mer aldersvennlig samfunn og demensvennlig samfunn. Gjennom universell utforming får alle samme mulighet til å delta fysisk og sosialt. På denne måten forebygger vi ensomhet og bidrar til god folkehelse og livskvalitet. Arbeidet må være tverrsektorielt, der innovasjon, kunnskap og erfaringsdeling står sentralt.

Arbeiderpartiet vil:

- innføre en nasjonal aktivitetsgaranti for eldre
- sikre at alle lokalsamfunn er aldersvennlige og demensvennlige
- styrke arbeidet med universell utforming
- utvikle lavterskeltjenester for mennesker med demens og deres pårørende
- bidra til å utvikle gå- og aktivitetsvennlige nærmiljø
- bygge ned digitale barrierer og digitalt utenforskap
- styrke eldres muligheter til aktivt å bidra i samfunnet
- utvikle og sikre lavterskel møteplasser for sosiale, kulturelle og fysiske aktiviteter
- motivere og engasjere eldre til i enda større grad å delta i idretten, kulturlivet og frivilligheten, både som deltakere og som ressurspersoner
- gjeninnføre og videreutvikle Den kulturelle spaserstokken som et nasjonalt prosjekt
- styrke samskaping og innovasjon for en mer aldersvennlig samfunnsutvikling
- bygge opp om den lokale frivilligheten og legge til rette for et godt samarbeid med frivillige og ideelle aktører
- sikre at alle kommuner har tiltak for å motvirke ensomhet blant eldre

Sykehjem – gode hjem

Sykehjem er både hjem og avgjørende helsetilbud for eldre. Sykehjem skal skape trygghet i hverdagen for både eldre og pårørende, samtidig som det er gode arbeidsplasser. Kvaliteten i norske sykehjem skal opp, og det skal jobbes systematisk med både kompetanseheving og ledelse. Å oppleve valgfrihet i hverdagen krever et bredt tilbud av aktiviteter for eldre. Vi skal sørge for at nærmiljøet, studiesteder, skoler og barnehager blir en integrert del av sykehjem og andre botilbud til eldre. Pårørende skal være trygge på tilbudene og involveres i hjelpen som gis, og de skal ha mulighetene til å gi systematiske tilbakemeldinger. Arbeiderpartiet mener sykehjem skal være en arena for arbeidsinkludering og et viktig samlingspunkt for nærmiljøet. Når helse- og omsorgstjenesten står overfor store bemanningsutfordringer, må vi bruke mulighetene som finnes. Derfor vil vi at flere rekrutteres inn i arbeidslivet gjennom sykehjem og botilbud til eldre.

Arbeiderpartiet vil:

- innføre et systematisk kvalitetsløft i sykehjem
- bruke TØRN-metodikken for å løse bemanningsutfordringene i omsorgstjenesten gjennom mer heltid, lavere sykefravær, bedre turnuser og systematisk oppgavedeling i omsorgstjenestene
- innføre en aktivitetsgaranti på sykehjem, i samarbeid med frivilligheten og lokalsamfunnet
- bredde ut dagens botilbud, slik at helsetilbudet og aktivitetene blir differensiert og tilpasset den enkeltes behov og funksjon
- sørge for egne skjermingstilbud for særlig utagerende demenssyke
- sikre at eldre med minoritetsbakgrunn får en trygg og inkluderende eldreomsorg som ivaretar kulturelle og språklige behov, spesielt ved demens og andre kognitive utfordringer
- rekruttere flere yrkesgrupper inn i sykehjemmene som farmasøyter og vernepleiere
- åpne for å kombinere ulike botilbud som tilbys av det offentlige, som kommunale boliger, sykehjem og studentboliger
- endre investeringstilskuddet, slik at kommuner får mulighet til å bygge flere typer omsorgsboliger for eldre

Boliger og boligtilpasning

Vi har alle et ansvar for å planlegge egen alderdom og egen bosituasjon. Mange eldre klarer fint selv å skaffe seg egnede boliger for en trygg alderdom, mens andre ikke har de økonomiske ressursene til å gjøre det. Fellesskapet må ta ansvar for å sikre at også de som ikke har store formuer, kan bo i egnede boliger for en trygg alderdom. Det må utvikles et variert boligtilbud som inkluderer det ordinære markedet, offentlige tilbud og mellomløsninger til de to.

De eldre trenger valgmuligheter på boligmarkedet ut fra sine behov. Det trengs en ny giv – fra staten, fra kommuner og boligbyggelag, fra byggenæring og arkitekter og fra eldre selv. Kommunen kan i samarbeid med byggenæringen utvikle gode løsninger som også er gunstige økonomisk.

Arbeiderpartiet vil:

- opprette et eget eldreboligprogram i Husbanken og styrke kommunenes rolle og evne til å gi eldre boligrådgivning
- bygge boliger og utvikle boformer som er tilpasset behovet for personer med demens
- videreutvikle investeringstilskuddet for heldøgnsomsorgsplasser, slik at det kan bygges mer variert og i tråd med behovene i den enkelte kommune
- gjøre det enklere for eldre å tilpasse egen bolig
- innføre en ordning der alle eldre blir tilbudt et forebyggende hjemmebesøk fra omsorgstjenesten
- gjennomføre kartlegging av omsorgsbyrden for eldre par som velger å bo hjemme lengst mulig
- gjøre ordningen med startlån bedre tilpasset for også å dekke behovene til eldre med lav inntekt

Kompetanse i tjenestene

Kompetente ansatte gir gode tjenester. Derfor må det være en prioritet å utvikle kompetanse og bruke kompetansen til de ansatte i tjenestene riktig.

Arbeiderpartiet vil øke kvalifiseringen av ansatte gjennom å sikre flere læreplasser, gjøre det lettere for ufaglærte å ta fagbrev på jobb, styrke fagskolene, øke omfanget av praksis i utdanningene og en rekke andre tiltak. God tilgang på generalistkompetanse blir viktig fremover. Helsepersonellet må få rom og støtte til å jobbe tverrfaglig på tvers av disipliner.

Arbeiderpartiet vil:

- øke grunnbemanningen og redusere vikarbruken
- utvide programmene Jobbvinner og Menn i helse
- styrke kompetansen gjennom gode utdanninger og bidra til kvalifisering av ansatte i omsorgstjenesten gjennom grunn-, videre- og etterutdanning
- etablere flere læreplasser innen helse- og sosialfag
- øke kvaliteten og kapasiteten på praksisplasser i kommunene
- lansere en «verktøykasse» for personsentrert omsorg og miljøbehandling for personer med demens
- innføre modeller for faste team i hjemmetjenesten
- ta en internasjonal lederrolle i forskningen på Alzheimer, demens og andre nevrologiske sykdommer
- styrke ledelseskompetansen i den kommunale helse- og omsorgstjenesten
- styrke forskningen på og i de kommunale helse- og omsorgstjenestene
- styrke kompetanse om særskilte utfordringer for eldre lhbt+-personer
- styrke minoritetskompetansen i eldretjenesten, slik at eldre med minoritetsbakgrunn får likeverdig eldreomsorg

Barnevern: trygg og god omsorg for alle barn

Alle barn og unge har krav på et godt oppvekstmiljø, og lokalsamfunn som forebygger. Det er samfunnets og fellesskapets oppgave å stille opp for dem som sliter ekstra, og deres familier. Enslige mindreårige asylsøkere skal motta et godt og likeverdig omsorgstilbud, uavhengig av alder.

Barnevernstjenesten har stort gjennomtrekk av ansatte, og sliter med underbemanning flere steder. Det er også for mange som ikke har tillit til eller føler det er trygt å oppsøke barnevernet.

Både barnevernet, helsesektoren og justissektoren kan ha ansvar for tiltak rettet mot barn med store og sammensatte behov. Ansvarsdelingen mellom de ulike sektorene kan ofte være uklar, og noen av disse barna erfarer at systemet svikter når de trenger det mest.

For å lykkes med å gi hvert barn den hjelpen det trenger, må vi legge til rette for et godt samarbeid mellom kommune, barnehage, skole, helsetjeneste, politi og arbeidsliv. Ethvert barn og enhver familie som trenger hjelp fra barnevernet, er unike. Arbeiderpartiet mener at det offentlige og ideelle tilbudet i barnevernet skal styrkes

Arbeiderpartiet vil:

- etablere tydeligere ansvars plassering og forpliktende samarbeid på tvers av sektorer, stat og kommune
- sikre et institusjonstilbud med tilstrekkelig og kompetent bemanning, som er tilpasset det enkelte barn og i størst mulig grad hindrer at barn må flytte mellom ulike institusjoner
- at ansatte i barnevernet som jobber med minoriteter, må få kompetanse i kulturen til gruppene de skal jobbe med
- gradvis utvide barnevernets omsorgsansvar for enslige mindreårige asylsøkere, i samsvar med barnevernets kapasitet til å gi god omsorg til denne gruppen.
- styrke etteradopsjonstilbudet for adopterte og deres familier, i både kommunal og statlig regi
- styrke innsatsen for å skaffe flere fosterhjem i nærmiljø, familie og nettverk, og blant minoritetsmiljøer
- gi forutsigbare, trygge rammer og styrkede rettigheter til fosterhjemmene. Dette skal bidra til økt stabilitet, færre flyttinger og gode oppvekstvilkår for fosterbarna.
- styrke tilbudet om ettervern og oppfølging for ungdom som har vært under barnevernets omsorg, for å hjelpe dem med overgangen til voksenlivet
- utvikle og styrke et barnevern med høy tillit, og med barns beste som det førende prinsippet
- fortsatt styrke det offentlige og ideelle tilbud i barnevernet, og gjøre barnevernet mer stabilt og forutsigbart ved å redusere bruken av anbud
- forsterke kvaliteten i barnevernet
- bidra til å sikre at det kommunale barnevernet er en attraktiv arbeidsplass for flere
- overføre helseansvaret for barn som bor på barnevernsinstitusjon, fra barnevernet til helsevesenet
- sikre at alle instanser som jobber med et barn, har felles informasjonsgrunnlag, og at taushetsplikten ikke skal hindre avvergingsplikten eller nødvendig samhandling mellom tjenester som barnevern, politi, helsetjenesten og skole

Del 3: Trygghet i urolige tid

Justis og beredskap: trygghet, nærhet og rettferdighet

I Norge har vi en sterk rettsstat, en lang tradisjon for fellesskapsløsninger og offentlige etater som skaper trygghet og er til stede nært folk. Alle i Norge skal føle seg trygge, uansett hvor de bor og hvilken bakgrunn de har.

Arbeiderpartiet vil bekjempe kriminalitet, og årsakene til kriminalitet. Vi vil gjennomføre en politikk for å forebygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabilitere bedre.

Politiet: en viktig del av vår trygghet

Politiet skal være til stede i folks hverdag både fysisk og på nett, for å sikre og hjelpe alle. Vi skal ha et nært og synlig politi med et sterkt sivilt preg. Tillit er grunnmuren i et motstandsdyktig samfunn. For å speile en stadig mer mangfoldig befolkning må politiet sikre mangfold i utdanning og rekruttering, blant annet i form av språklig og kulturell kompetanse.

Politiet har stått i en krevende ressursituasjon over tid, og har manglet kapasitet til å håndtere alle oppgaver.

For Arbeiderpartiet er det viktig at politiet har de rammebetingelsene som er nødvendige for å løse hele sitt samfunnsoppdrag, og være til stede i lokalsamfunn i hele landet. Vi vil forebygge og bekjempe kriminalitet i hele landet, ha flere operative politifolk i og rundt storbyene, og sikre fortsatt høy tillit til politiet. Politiet må ha gode digitale hjelpemidler og en god kultur for samarbeid internt og med andre, som offentlige etater og kommuner.

Arbeiderpartiet vil:

- dimensjonere politiutdanningen bedre etter behovene i politiet, og sørge for at nyutdannede politifolk har gode jobbmuligheter etter endt studie
- utvikle politiets lokale forankring, øke grunnbemanningen og styrke viktige fagmiljøer for kriminalitetsbekjempelse i hele landet
- sikre mangfold i utdanning og rekruttering og øke den kulturelle kompetansen i politiet for å styrke det tillitsskapende arbeidet og hindre diskriminering
- fortsette vår satsing på etterforskere og påtalemyndigheten i politiet
- fortsette arbeidet med kultur og ledelse, og redusere detaljstyring
- nedsette et nytt politirolleutvalg for å kunne utvikle politirollen mer i takt med dagens og fremtidens behov
- forsterke den nasjonale satsingen på kriminalitetsområder som krever spisskompetanse
- beholde Utrykningspolitiet som særorgan i politiet
- satse på digitalisering av politiet
- utvide reglene for nødvendig skjerming av utsatte politifolk

Barne- og ungdomskriminalitet: trygghet for barn og unge

Barn og ungdom som vokser opp i Norge, skal være trygge fra vold og kriminelle handlinger, og ikke miste muligheten til et godt liv ved selv å havne i kriminelle miljøer.

De siste årene har et økende antall barn og unge under 18 år begått lovbrudd. Særlig i de store byene øker problemer med ungdom som begår gjentatt eller alvorlig kriminalitet. Disse har ofte store og sammensatte utfordringer, og ansvaret for å hjelpe dem er delt mellom politi, barnevern og helsesektoren. Barnevernet skal kunne tilby omsorg og behandling på institusjon til barn og unge som begår alvorlige eller gjentatte lovbrudd. Samtidig kan det i noen tilfeller være krevende å gi unge som begår alvorlig kriminalitet som overgrep, vold og gjengkriminalitet, gode nok rammer i en barnevernsinstitusjon. Ansvarsdelingen er ofte uklar, og verktøyene de kan bruke, strekker ikke til. Slik systemet er i dag, klarer ikke storsamfunnet å gi disse god nok hjelp, oppfølging og beskyttelse.

Samtidig som barn og ungdom som utøver kriminalitet skal få hjelp og oppfølging til å endre adferd, må vi også beskytte resten av samfunnet mot den utryggheten denne kriminaliteten representerer. Ingen skal føle seg utrygge fordi noen få ungdommer får dominere nærmiljøet med trusler, ran og vold.

Hvis foreldrene ikke klarer å sette grenser, må samfunnet gjøre det. Vi skal hjelpe de unge lovbrysterne å bryte mønsteret. Reaksjonene som møter barn og unge som begår lovbrudd, må være raske, tydelige og rehabiliterende.

Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen mot ungdomskriminalitet. Vi vil ha nye tiltak og bedre samarbeid mellom sektorer for å hindre at ungdommen havner i kriminelle miljøer. Taushetsplikten skal ikke være til hinder for avvergingsplikten eller nødvendig samhandling mellom tjenester som barnevern, politi, helsetjeneste og skole.

Arbeiderpartiet vil:

- innføre et straffebud i straffeloven for den som bruker mindreårige til å utføre en kriminell handling
- sammen med relevante fagmiljøer utvikle nye verktøy for å håndtere de yngste lovbrakerne, som ivaretar både hensynet til barnets beste og til å gjøre samfunnet vårt tryggere
- etablere et program etter modell av det danske prosjektet «Aktive drenge», hvor man har personer som 24 timer i døgnet følger opp de mest sårbare ungdommene
- følge opp unge som har sonet sin straff fra første dag med bosted, kontaktpunkt, aktiviseringstilbud og annen støtte
- tilby Exit-programmer for å komme ut av gjenger, og gi bedre muligheter for å bryte permanent ut av det kriminelle miljøet
- tilby familier med ungdom som begår alvorlig eller gjentatt kriminalitet, å flytte til et annet sted i landet hvis de ønsker dette
- sikre at politiet har ressurser, og at politiets virkemidler brukes godt, for å bekjempe salg av ulovlige rusmidler, særlig på steder unge oppholder seg
- sikre at alle instanser som jobber med et barn, har felles informasjonsgrunnlag, og at taushetsplikten ikke skal hindre avvergingsplikten eller nødvendig samhandling mellom tjenester som barnevern, politi, helsetjenesten og skole, for å forhindre at ny kriminalitet blir begått
- sammen med barnevernet, politiet, skolene og kommunene utvikle tiltak rettet mot elever som står bak alvorlige volds- og trusselhendelser, og samtidig utgjør en betydelig sikkerhetstrussel for medelever og ansatte
- styrke og utvide ungdomsenhetene i kriminalomsorgen med flere plasser og ansatte
- forsterke arbeidet med hurtigdomstol for unge som begår kriminalitet
- etablere flere mindre og tilrettelagte enheter for unge voksne mellom 18 og 24 år, for å bygge en overgang mellom ungdomsenhetene og ordinære fengsler
- styrke tiltak overfor foresatte, både til dem som utsettes for, og til dem som utøver, vold, trusler og kriminalitet
- sikre rask behandling i domstolen og rask iverksettelse av reaksjoner i saker hvor mindreårige har begått kriminalitet
- styrke kapasiteten og vurdere utvidelse av ansvarsområdet for barnehusene til å avhøre og følge opp barn som er mistenkt for alvorlig kriminalitet

Organisert kriminalitet: styrke kampen mot de kriminelle nettverkene

Norge skal være et land hvor useriøse og kriminelle aktører ikke ønsker å etablere seg, og hvor sjansen for å lykkes med kriminell virksomhet er liten. Vi skal ha kontroll på våre grenser.

De siste årene har kriminelle nettverk blitt stadig bedre organisert og grenseoverskridende. Den rå, organiserte kriminaliteten er en trussel mot vårt åpne samfunn. Nettverkene opererer ofte i en lang verdikjede som strekker seg fra sårbare ungdommer som rekrutteres til gjenger her i Norge, til hjernen bak nettverket som ofte styrer det hele fra utlandet. Etterforskning og straffeforfølgning av organisert kriminalitet er ressurskrevende.

Arbeiderpartiet vil bekjempe organisert kriminalitet gjennom nye arbeidsmetoder og tettere samarbeid internasjonalt og nasjonalt. Vi skal legge til rette for et sømløst samarbeid mellom politi og andre aktører, slik at sjansene for å bli tatt og påført strenge straffer er store.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke Norges internasjonale innsats mot organisert kriminalitet
- øke politiets midler til å bekjempe organisert kriminalitet på alle nivåer
- utarbeide nye bestemmelser om rask inndragning av økonomisk utbytte fra kriminell virksomhet
- sikre at det bygges opp en permanent konsentrert innsats mot kriminelle gjenger i alle berørte politidistrikter
- styrke samarbeidet mellom PST, Kripas, Økokrim og politidistrikter
- styrke samarbeidet mellom politi, NAV, Skatteetaten og Tolletaten
- styrke det internasjonale politisamarbeidet, spesielt i Norden og Europa
- fortsette å styrke Tolletaten, spesielt i de største havnene og de mest trafikkerte grenseovergangene
- at gjengenes våpenbruk skal få strengere konsekvenser, og at det innføres strengere straffer mot gjengvold
- ha hurtigspor for utvisning av dømte gjengkriminelle
- forsterke den nasjonale satsingen på kriminalitetsområder som krever spisskompetanse, som økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet
- videreutvikle den direkte tilgangen til utveksling fra forskjellige lands politidatabaser med DNA- og fingeravtrykkregistre for kriminalitetsbekjempelse
- styrke arbeidet mot menneskehandel og sikre at ofre for menneskehandel får bli i landet når de bistår politiet med å avdekke hallikvirksomhet og bakmenn
- innføre kontaktforbud som hindrer dømte gjengkriminelle i å opprettholde kontakt med andre medlemmer av samme kriminelle nettverk
- innføre langvarige oppholdsforbud for dømte gjengmedlemmer, slik at de ikke lenger kan operere i områder de har preget med kriminalitet

Vold i nære relasjoner, negativ sosial kontroll og æresvold

Retten til å leve et liv uten vold er en grunnleggende menneskerettighet.

Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep er alvorlig kriminalitet og et stort samfunnsproblem. I tillegg er det et stort samfunns- og folkehelseproblem. Volden skaper utrygghet, kan gi helseutfordringer og begrenser den enkeltes velferd og livsutfoldelse. I ytterste konsekvens fører volden til tap av liv.

Æresvold og negativ sosial kontroll er utbredt i noen miljøer. Mange unge vokser opp i et kontrollregime i egen familie som frarøver dem frihet og kontroll over eget liv. Flere vegrer seg for å ta kontakt med hjelpeapparatet, fordi de ikke ønsker at egen familie skal straffes, eller fordi de ikke er trygge på at de selv vil få god nok beskyttelse.

Arbeiderpartiet vil trappe opp kampen mot alle former for vold i nære relasjoner, og sikre at alle som bor i Norge kan leve frie liv.

Arbeiderpartiet vil:

- videreutvikle opptappingsplanen mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner
- styrke fagmiljøene ved barnehusene, utvide tilbudet og vurdere opprettelse av nye barnehus-satellitter.
- sikre bedre forebygging og et godt støtteapparat for å redusere og forhindre vold og overgrep
- vurdere å innføre en generell avvergingsplikt, etter dansk modell
- styrke krisesentrenes rolle i kommunens forebyggende arbeid mot vold i nære relasjoner
- fortsette å arbeide for økt bruk av omvendt voldsalarm
- styrke kompetansemiljøer på vold i nære relasjoner generelt, og på æresvold og negativ sosial kontroll spesielt, i politiet, skoler og andre tjenester som møter personer som kan være utsatt for dette.
- sikre at personer som har en familiegjenforeningstillatelse i Norge, men hvor samlivet er opphørt på grunn av mishandling, får mulighet til oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag
- endre straffeloven for å styrke rettsvernet for personer som blir utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, herunder:
- at æresmotiv skal være et straffeskjerpende moment i straffeloven
- utvide personkretsen i straffelovens bestemmelse om mishandling i nære relasjoner til å gjelde gjerningspersoner i fornærmedes storfamilie
- tydeliggjøre at psykisk vold og negativ sosial kontroll kan inngå i et mishandlingsregime
- at det skal anses som skjerpende dersom mishandling er begått av flere i fellesskap
- at tvangsekteskap og barneekteskap kan anses som unyttelsesformål ved menneskehandel
- øke strafferammen for inngåelse av barneekteskap
- innføre ny straffebestemmelse om ufrivillige og skadelige utenlandsopphold for barn
- styrke støtte- og hjelpeapparatet rundt unge som ber om hjelp, slik at de har bistand i lengre tid etter et eventuelt brudd med familien
- gjøre det lettere for unge som er utsatt for æresrelatert vold å få hjelp og beskyttelse, selv om de ikke ønsker å straffeforfølge egen familie

- ha statistikkføring i politiet på æresrelatert kriminalitet, for å få bedre oversikt over omfanget
- utvikle og støtte flere foreldrerettede tiltak mot æresvold, sosial kontroll og omsorgssvikt
- sikre bedre koordinering, informasjonsutveksling og samhandling mellom kommunale hjelpetjenester
- sikre bedre oppfølging ved retur til Norge, og få på plass en permanent ordning med bo- og støttetilbud som ivaretar denne gruppen bedre enn i dag
- heve kompetansen om ufrivillige utenlandsopphold i barnevern, politi, skole, NAV og helsetjenester, og styrke koordineringen mellom aktørene
- styrke integreringsrådgiverordningen ved ambassadene
- bekjempe voldtekt gjennom å blant annet sikre at straffeloven gjenspeiler at seksuell omgang uten samtykke er forbudt og definert som voldtekt.
- følge opp partnerdrapsutvalget og tiltaksplanen mot vold i nære relasjoner og prioritere tiltak mot partnerdrap og vold i nære relasjoner

Forebygging: bekjempe årsakene til kriminalitet

Forebygging av kriminalitet handler om å arbeide for trygge lokalsamfunn der barn og unge er inkludert, føler tilhørighet og kjenner at de har muligheter.

Årsakene til at barn og unge faller ut i kriminalitet, er sammensatte, men handler svært ofte om mangel på tilknytning til trygge inkluderende fellesskap, oppvekst og levekår. Sosial ulikhet og utenforskap skaper grobunn for kriminalitet, og kriminalitetsutfordringer reduserer mulighetene for sosial mobilitet. Politiet og kommunene er avhengig av tillit for å kunne drive forebygging blant ungdom.

Forebygging av kriminalitet og hindring av rekruttering til kriminelle miljøer starter allerede i barnehagen. Følelsen av inkludering og tilhørighet er avgjørende for å beskytte barn og unge. Arbeiderpartiet vil satse på brede tiltak som utjevner sosiale og geografiske forskjeller, med særlig fokus på levekårsutsatte områder. Vi skal sikre gode barnehager, en skole med muligheter for alle, trygge nabolag, meningsfulle fritidsaktiviteter og jobbmuligheter. I tillegg skal vi prioritere målrettede forebyggende tiltak som støtter dem som trenger det.

Arbeiderpartiet vil opprettholde forbud mot narkotiske stoffer for å begrense tilgjengelighet og hindre sosial aksept for bruk og salg.

Arbeiderpartiet vil:

- sikre at alle kommuner har oppsøkende forebyggende- og avdekkende tjenester rettet mot barn og unge
- styrke SLT-modellen for samordning av det forebyggende arbeidet mellom politi, kommune, frivillighet og andre partnere
- støtte opp under lokale initiativ som tilbyr sommerjobber og deltidsjobber til ungdom
- styrke bruken av jobbprogram og arbeidsmarkedstiltak for å styrke det oppsøkende arbeidet, og bidra til at flere unge får relevant arbeidserfaring og kompetanse
- sikre gode fritidsarenaer for barn og unge
- at skoler i levekårsutsatte områder skal ha et miljøteam på skolen
- sikre at flere får muligheten til å delta i idrettsaktiviteter gjennom å bygge flere idrettsanlegg, og sikre idrettslag gode rammebetingelser for å inkludere flere
- styrke samarbeidet mellom skolen, foreldre, miljøteam i kommunen og politiet for tidlig forebygging
- implementere et nasjonalt rusforebyggende program for barn og unge og et foreldrestøtteprogram
- sikre lavterskeltilbud til foreldre som står i vanskelige situasjoner
- sikre tidligere hjelp til barn som selv har vært utsatt for vold og omsorgssvikt
- sikre at alle har tilgang til kunnskapsbaserte lavterskeltilbud innen psykisk helse og rus

Økonomisk kriminalitet: det skal aldri lønne seg å være kriminell

Et samfunn fritt for økonomisk kriminalitet fremmer økonomisk vekst, stabilitet, økt tillit og rettferdighet. Det å bekjempe økonomisk kriminalitet kan også bidra til at andre alvorlige former for kriminalitet forebygges, slik som organisert kriminalitet og finansiering av terror.

Sammenhengen mellom økonomisk kriminalitet og annen profittmotivert og organisert kriminalitet er sterk, og kriminelle grenseoverskridende organisasjoner bruker dette taktisk i sin organisasjonsoppbygging. Svart arbeid og unndragelse av skatter og avgifter koster det norske samfunnet enorme summer hvert år.

Arbeiderpartiet vil ha en mer effektiv bekjempelse av økonomisk kriminalitet som bidrar til at flere lovbreakere blir tatt, og som sikrer tillit og troverdighet til myndigheter, finansinstitusjoner og bedrifter.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke Økokrim og eksisterende fagmiljø i politidistriktene
- sørge for at Økokrim får bedre forutsetninger for å håndtere mistenkelige transaksjoner
- følge opp erfaringene med å innføre sivilrettslig inndragning av økonomiske verdier, for å effektivisere inndragning av utbytte fra kriminalitet
- sørge for at politiet får bedre mulighet til å stanse pågående lovbrudd i arbeidslivet
- øke kontrollinnsatsen på grensen og langs veiene, for å forhindre useriøse og trafikkfarlige transportører
- forbedre tverretattlig samarbeid om kriminalitetsbekjempelse
- styrke samarbeidet mellom de ulike etatene som er involvert i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet, herunder fortsette styrkingen av A-krimsentrene
- prioritere arbeidet med å avdekke lønnstyveri
- opprette særskilte studier innen etterforskning av økonomisk kriminalitet, herunder arbeidslivskriminalitet med særlig fokus på lønnstyveri

Cyberkriminalitet: nye utfordringer krever nye løsninger

Kriminalitet på nett er økende, og organisert kriminalitet tar i bruk digitale virkemidler som en del av sin virksomhet i langt større grad enn tidligere. Grenseoverskridende kriminalitet er enklere i et digitalt samfunn. Vi trenger reguleringer og lover som sikrer at vi har kontroll.

Arbeiderpartiet vil bekjempe de destruktive aktørene i det digitale rommet. Dette krever andre former for samarbeid mellom myndigheter og etater i andre land, både når det gjelder informasjonsutveksling, etterforskningssamarbeid, bevissikring og nye typer inndragningsmetoder. Vi skal sikre best mulig kapasitet på vår digitale sikkerhet, og følge opp med lovgivning som er tilpasset utviklingen.

Arbeiderpartiet vil:

- sikre at politiet og aktuelle særorgan har de verktøy og den kompetansen de trenger for å sikre folk mot cyberkriminalitet og beskytte barn mot overgrep på nett
- sette inn tiltak mot nye former for manipulering av den demokratiske debatten og valg i Norge
- sikre ansvarlig bruk og kartlegge risikoområder der dagens teknologinøytrale lovverk ikke strekker til
- initiere og inngå internasjonalt samarbeid for å påvirke global og nasjonal samfunnsutvikling vi ikke har virkemidler til å styre fra Norge
- videreutvikle samarbeidet for å dele tekniske løsninger og infrastruktur for økt motstandsdyktighet og robusthet, på tvers av grensene mellom våre nordiske naboland
- styrke sikkerheten innen ekom, ved å utvikle en egen langtidsplan for utbygging av den digitale grunnmuren

Kriminalomsorgen: veien ut av kriminalitet

Gode soningsforhold med gode muligheter for opplæring og utdanning er en forutsetning for at straffedømte kan vende tilbake til et liv uten kriminalitet.

Et grunnleggende prinsipp er at straffedømte er dømt til frihetsberøvelse, ikke til dårlige soningsforhold. Store strukturendringer og omorganiseringer er ikke alene løsningen på de utfordringene kriminalomsorgen står overfor.

Arbeiderpartiet vil fortsette arbeidet med å gjenreise norsk kriminalomsorg. Vi vil ha straff som virker og en kriminalomsorg som rehabiliterer, og vi vil sørge for at vi har nok ansatte til å sikre gode soningsforhold. Trygghet for de ansatte i kriminalomsorgen gir trygghet for samfunnet. Når de ansatte er godt rustet, trygge og ivaretatt, øker deres evne til å gjennomføre rehabilitering og legge til rette for et kriminalitetsfritt liv.

Økt bemanning er en forutsetning for at kriminalomsorgen kan følge opp de politiske målene som er satt for innholdet i soningen, gjenreise programvirksomheten i fengslene og redusere bruken av innlåsing og isolasjon. Soning bør skje i nærheten av straffedømtes sosiale, familiære og arbeidsrelaterte nettverk.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke bemanningen i kriminalomsorgen for å sikre trygghet og stabilitet for både ansatte og innsatte
- sørge for å ha tilstrekkelig soningskapasitet på både høy og lav sikkerhet
- utvide og styrke ungdomsenhetene for å hindre at barn under 18 år fengsles i ordinære fengsler
- bedre overgangen til ordinære fengsler etter fylte 18 år
- at kvinner skal ha fullverdig og likeverdig straffegjennomføring som menn
- styrke utdanningsmulighetene i fengslene og sørge for at innsatte tilbys relevant utdanning for dagens arbeidsliv
- videreutvikle lavsikkerhetsfengsler som en viktig del av det rehabiliterende arbeidet
- styrke friomsorgen
- etablere flere overgangsboliger
- styrke rusmestringstilbud og psykisk helsehjelp for innsatte, i tett samarbeid med helsetjenesten
- sikre at domfelte på elektronisk kontroll gis et rehabiliterende tilbud
- sikre og styrke ordningen med sikkerhetshjem for domfelte med alvorlige og langvarige psykiske lidelser. Sikkerhetshjemmene skal være et samarbeid mellom kriminalomsorgen og helseforetakene.
- etablere et løp for innsatte i overgangen fra soning til frihet i et samarbeid mellom kriminalomsorgen, kommune, NAV og frivilligheten for å hindre tilbakefall til ny kriminalitet
- sikre at soningsforholdene er i tråd med menneskerettighetene, redusere bruken av isolasjon og motarbeide radikalisering av innsatte

Domstolene: rettferdig straff som virker

Kriminelle handlinger skal straffes rettferdig, raskt og effektivt. Domstolenes uavhengige rolle som den tredje statsmakt må vernes. Domstolene skal ha en forutsigbar og bærekraftig finansiering, slik at de settes i stand til å løse sine oppgaver med høy kvalitet og innen rimelig tid.

Arbeiderpartiet vil ha en effektiv straffesakskjede som er tilgjengelig for folk, og som henger sammen. For at dette skal bli likt for alle, må vi sørge for like god finansiering over hele landet og ha en desentralisert domstolstruktur. Det er viktig at alle domstoler ivaretar sikkerheten til personer som oppholder seg der, at domstolene er tilgjengelige, og at datasikkerheten til enhver tid er ivarettatt.

Arbeiderpartiet vil:

- fortsette digitaliseringen av domstolene og legge til rette for at flere saker kan løses gjennom mekling
- legge til rette for bedre samarbeid mellom domstolene
- redusere den økonomiske risikoen det innebærer å få avgjort en sak av domstolene
- styrke de frivillige rettshjelpstilbudene
- etablere en ny rettshjelpsmodell som sikrer at flere utsatte grupper får rettshjelp, og tilby rettshjelpsveiledning til folk over hele landet i nærtjenestesentre
- digitalisere forliksrådene, slik at møter i forliksrådene kan avholdes som fjernmøter på lik linje med i domstolene

Samfunnssikkerhet og beredskap: vår felles trygghet

Norge skal være et land hvor alle kan føle trygghet for liv og helse. Dette er og skal være statens aller viktigste oppgave. Det norske samfunnet er preget av at vi har høy tillit både til hverandre og til myndighetene. Sammen med en sterk offentlig sektor og gode velferdstjenester i hele landet skaper dette et godt grunnlag for samarbeid, effektiv respons og kollektiv handling i krisesituasjoner.

Samfunnssikkerhetsutfordringene Norge står overfor, er mangfoldige og sammensatte. Det totale trusselbildet inkluderer blant annet en mer ustabil sikkerhetspolitisk situasjon, klimaendringer, pandemier og helsekriser, digital sårbarhet og terrorisme. Dette skaper et økt behov for å se trusler og beredskap i sammenheng.

Et sterkt forsvar og sivile beredskapsaktører som politi, brann- og redningstjeneste, Sivilforsvaret og helsetjenesten er viktig for å ha beredskap for store alvorlige hendelser, samtidig som næringsaktører og frivilligheten spiller en avgjørende rolle for den nære beredskapen rundt om i landet. Ved skogbrann, naturkatastrofer og ulykker er frivillige organisasjoner ofte først på stedet. Den frivillige redningsberedskapen frigir også kapasitet hos de ordinære beredskapsaktørene.

Vårt lands evne til å brødfø oss selv med utgangspunkt i egne ressurser og produksjon er vesentlig for vår beredskap, verdiskaping og motstandskraft i ulike situasjoner. Derfor er det også viktig at vi når målet om 50 % selvforsyning innen 2030.

Den beste beredskapen er å forebygge at uønskede hendelser oppstår. Arbeiderpartiet vil satse på mer og flere beredskapsressurser som fungerer i både fredstid og krig.

Arbeiderpartiet mener at de ulike delene av samfunnsberedskapen må henge bedre sammen. Styrking av den sivile beredskapen bidrar til å beskytte samfunnet, øke samfunnets evne til å respondere på kriser og fremme samfunnets motstandsdyktighet og engasjement. Politiets behov bør ses på over flere år og i sammenheng med andre beredskapsetater, slik at kapasiteten er riktig dimensjonert i forhold til hverandre. Derfor vil Arbeiderpartiet starte arbeidet med en langtidsplan for den sivile beredskapen.

Arbeiderpartiet vil:

- etablere en gjennomgående rådsstruktur, med beredskapsråd nasjonalt, regionalt og lokalt
- følge opp Totalberedskapsmeldingen
- legge til rette for flere regionale øvings- og beredskapssentere, for samtrening og kompetansebygging mellom nød- og beredskapsetatene og de frivillige organisasjonene
- ha styrket beredskapskompetanse i hele samfunnet, og utvikle tydeligere råd til befolkningen om egenberedskap
- at alle kommuner skal være tilknyttet et lokalt beredskapsråd, og at frivilligheten er representert i beredskapsrådene
- styrke forsyningssikkerheten
- etablere et eget råd for drikkevannsberedskap
- tydeliggjøre hvilke forebyggende og beredskapsmessige oppgaver brann- og redningsvesenet skal håndtere
- utarbeide egen risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalyse for transport og styrket koordinering av sikring av havner
- jobbe for målrettet og kunnskapsbasert forebygging av brann, og ha nullvisjon om antall skadde i branner
- styrke arbeidet med helserisiko og helseeffekter for ansatte i brann og redning
- sikre at frivillige beredskapsorganisasjoner har gode og forutsigbare rammevilkår og støtteordninger, og styrke den frivillige redningstjenesten
- styrke den frivillige beredskapen og vurdere å innføre avgiftsfritak for innkjøp av kjøretøy og utstyr som frivillige organisasjoner benytter i redningstjenesten
- at staten på sikt skal ta kostnadene og ansvaret for drift av nødnett for alle frivillige organisasjoner
- videreutvikle et felles digitalt aksjonsverktøy som kan benyttes av beredskapsaktørene
- sikre at politi, statsforvalter og kommuner inkluderer frivillige organisasjoner i beredskapsplaner, samt sørge for at disse deltar på felles øvelser
- starte arbeidet med en langtidsplan for den sivile beredskapen
- legge planer for å øke selvforsyningsgraden basert på norske råvarer
- sikre nødvendige lagre av matkorn og andre kritiske innsatsfaktorer til matproduksjon

Innvandring og integrering

En rettferdig og bærekraftig innvandringspolitikk

Innvandring har gjort Norge til et mer mangfoldig samfunn. Arbeiderpartiet ser på dette mangfoldet som en styrke, og det er bra at Norge er et land rikt på mangfold. Velferdsstaten er vårt største fortrinn for å lykkes med å bidra i mottak av mennesker på flukt, og gi de beste forutsetningene for god integrering. Samtidig fører innvandring også med seg noen utfordringer. Arbeiderpartiet ønsker en kontrollert, rettferdig og bærekraftig innvandringspolitikk. Vi skal ta vårt ansvar for mennesker på flukt, samtidig som vi bevarer velferdsstaten og sikrer god integrering. Politikken skal bygge på våre grunnleggende sosialdemokratiske verdier og internasjonale forpliktelser.

Barn på flukt er en særlig utsatt gruppe. Norge skal være en pådriver for at rettigheter for barn på flukt ivaretas, både nasjonalt og internasjonalt. Alle barn skal bli tatt imot på en trygg og god måte som ivaretar deres rettigheter og behov.

Siden februar 2022 har Norge tatt imot og bosatt flere flyktninger enn de siste 15 årene til sammen. Norge har et ansvar for å hjelpe mennesker som flykter fra krig og forfølgelse. Vi skal vise solidaritet med verdens flyktninger og samtidig bevare velferdsstaten og den norske modellen.

Innvandringstakten har betydning for evnen til en vellykket integrering av dem som kommer hit. I nyere tid har de høye asylankomstene som følge av krigen i Ukraina, vist hvordan kapasiteten i mottaksapparat og kommunale tjenester kan bli utfordret ved høye ankomster over tid. Dersom vi over tid tar imot flere enn vi klarer å integrere, kan det gå ut over tillit og samhold i samfunnet og sette den norske modellen under press.

FNs kvoteflyktningssystem er den tryggeste og mest rettferdige ordningen for å sikre mottak av mennesker som skal ha varig beskyttelse. Her kan Norge prioritere de mest sårbare flyktningene med størst behov for beskyttelse, for eksempel barnefamilier. Anbefalingene fra FNs høykommissær for antall kvoteflyktninger skal alltid være med i vurderingen før beslutningen tas.

Arbeiderpartiet vil fortsette å utvikle «solidaritetspotten» på utviklingsbudsjettet, som går til å bedre forholdene for mennesker på flukt, i tillegg til å hjelpe fattige land som mottar mange flyktninger.

Arbeiderpartiet vil:

- prioritere overføringsflyktninger gjennom FNs kvotesystem
- Nivået på kvoten må sees i sammenheng med nivået på øvrige asylankomster.
- I perioder med lave asylankomster skal UNHCRs anbefalinger om hvor mange kvoteflyktninger Norge bør ta imot, veie tungt.
- gjennomgå regelverket for statsborgerskap, herunder reglene for og praktiseringen av tilbakekall.
- at Norge skal være en aktiv bidragsyter for å utvikle det europeiske migrasjonssamarbeidet. Dette for å sikre at asylinnvandring reguleres og irregulær migrasjon kontrolleres bedre enn i dag.
- at Norge skal delta i EUs solidaritetsmekanisme for å bidra til en samlet kontroll på innvandringen til Europa, og best mulig byrdefordeling
- styrke samarbeidet med viktige avsender- og transitland for å sikre bedre håndtering av migrasjonsutfordringer
- at Norge skal være en pådriver for at rettigheter for barn på flukt ivaretas, både nasjonalt og internasjonalt
- at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i behandlingen av alle saker som berører barn
- utnytte handlingsrommet for alternative sanksjonsformer til utvisning ved brudd på utlendingsloven, i tilfeller hvor utvisning fører til familiesplittelse
- opprettholde tilliten til asylordningen gjennom et effektivt returarbeid:
- tilrettelegge for frivillig retur til hjemlandet ved avslag på søknad om opphold
- arbeide for flere returavtaler til områder hvor det i dag ikke er mulig å tvangsreturnere personer som ikke forlater Norge frivillig
- jobbe for å redusere saksbehandlingstiden og ventetiden på søknader om familiegjennforening
- sikre at inntektskravet for familiegjennforening er på et nivå som gjør det mulig å forsørge familiemedlemmene som kommer hit
- skjerpe tilknytningskravet til Norge ved familiegjennforening for flyktninger, slik at det kan nektes familiegjennforening i tilfeller hvor familien kan bo sammen i et annet trygt tredjeland som de har sterkere tilknytning til
- innføre krav om at personen som søker om familieinnvandring og referansepersonen i Norge, skal inngå en integreringskontrakt med norske myndigheter ved ankomst til Norge, som forplikter til å delta aktivt i aktuelle opplæringstilbud
- vurdere nye sanksjonsmuligheter dersom personer med familieinnvandringstillatelse ikke gjennomfører opplæringstilbud i norsk og samfunnsfag
- sikre at alle som oppholder seg i Norge, har tilgang til nødvendig helsehjelp som ikke kan vente. Gravide skal ha full rett til svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg og abort.
- alle barn som oppholder seg i Norge, skal ha full tilgang til nødvendige helse- og omsorgstjenester, uavhengig av sin oppholdsstatus.

Stille krav og stille opp

Arbeiderpartiet vil ha en integreringspolitikk hvor vi både stiller krav og stiller opp. Den skal sette mennesker i stand til å delta i det norske samfunnet gjennom utdanning, arbeid og deltagelse i de små og store fellesskapene som utgjør Norge.

Norge har lyktes bedre med integreringen enn mange land det er naturlig å sammenligne oss med. Likevel er det fortsatt mange innvandrere som står utenfor arbeidslivet, eller som faller ut etter kort tid. Andelen barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant barn som vokser opp i fattigdom. Arbeiderpartiet mener arbeid er den viktigste nøkkelen til god integrering.

Arbeidsinnvandrere tilfører Norge viktig kompetanse og arbeidskraft som vi er avhengige av. Mange arbeidsinnvandrere befinner seg imidlertid i deler av arbeidslivet med dårligere lønns- og arbeidsvilkår, lite fagorganisering og få muligheter til å bytte jobb. Altfor mange har ikke lært seg norsk, selv om de har bodd her i lengre tid. Dette gjør dem sårbare for å bli utnyttet i useriøse deler av arbeidslivet. Norge vil stå overfor en knapphet på arbeidskraft på flere viktige samfunnsområder i årene fremover. Innvandrere kan være en viktig arbeidsressurs, og bidra til å dekke etterspørsel etter arbeidskraft. For å kunne møte behovene må vi sørge for at flere innvandrere blir kvalifisert og deltar i arbeidslivet. Arbeiderpartiet vil ha en styrket politikk for integrering av arbeidsinnvandrere.

Som samfunn skal vi legge til rette for at flere kan lære seg norsk og organisere seg, samtidig som vi skal ha klare krav og forventninger til at de som kommer hit, selv gjør en innsats for å lære seg språket og bli en del av det norske samfunnet.

Arbeiderpartiet vil:

- jobbe for at flere starter opplæring og kvalifisering for arbeid allerede i asylmottak
- sikre spredt bosetting av flyktninger i hele landet
- legge større vekt på arbeid og utdanning ved bosetting, og unngå bosetting av nyankomne flyktninger i områder med store levekårsutfordringer
- sørge for fortsatt økt bruk av arbeidspraksis i introduksjonsprogrammet, samtidig som de som trenger det, får mulighet til å oppnå formell kompetanse
- tilby kvalifiserende tiltak for innvandrerkvinner som faller utenfor andre ordninger
- styrke integreringen av arbeidsinnvandrere, og gi arbeidsinnvandrere og deres familie bedre muligheter for norskopplæring
- jobbe for at flere med innvandrerbakgrunn organiserer seg
- fortsette styrkingen av det seriøse og organiserte arbeidslivet, slik at personer med innvandrerbakgrunn møter et trygt arbeidsliv med anstendige lønns- og arbeidsvilkår
- styrke arbeidet med å kvalitetssikre og godkjenne utdanning og kompetanse hos nyankomne innvandrere
- støtte utviklingen av frivillige organisasjoners tilbud til flyktninger, asylsøkere og andre med flerkulturell bakgrunn

Tillit og inkludering

Arbeiderpartiet vil ha et samfunn med rom for mangfold, hvor alle føler seg som en del av fellesskapet. Alle som bor i Norge, skal ha lik tilgang til muligheter, uavhengig av bakgrunn.

Mange byer i Norge opplever levekårsutfordringer som hoper seg opp i enkeltområder. I disse områdene bor det ofte en høy andel personer med innvandrerbakgrunn. Dette forsterkes av at mange flyktninger med behov for ekstra hjelp, flytter fra andre deler av landet til de samme områdene i byene.

Når levekårsforskjellene øker mellom bydeler og nabolag, får vi mer delte byer. Det fører også til at skolene blir mer segregerte. Når segregeringen når et visst nivå, kan det være vanskelig å bryte spiralen. Økt segregering utfordrer sosialt fellesskap og inkludering, og kan føre til at det utvikler seg parallelle samfunn. Det kan også bidra til utenforskap, og gjøre veien inn i kriminalitet kortere.

Politiet er avhengig av tillit for å kunne drive forebygging blant ungdom. En del ungdom med minoritetsbakgrunn opplever lav tillit til politiet. Tiltak som prøveprosjektet med kvitteringsordning i Oslo, kan være en måte å styrke minoritetsungdoms tillit til politiet på.

Arbeiderpartiet vil bygge tillit gjennom å bekjempe diskriminering på alle samfunnsområder, og styrke kampen mot segregering i boligområder og i skolen.

Arbeiderpartiet vil:

- åpne for å endre skolegrenser i segregerte bydeler
- føre en aktiv boligpolitikk og legge til rette for varierte og mangfoldige nabolag
- sikre at bosetting av flyktninger fortsatt skal være styrt og spredt
- styrke bomiljøarbeidet og områdesatsingene, og blant annet se på hvordan kommunale og statlige virkemidler best kan brukes for å motvirke segregering i utsatte byområder
- unngå at nyankomne flyktninger bosettes i områder med store levekårsutfordringer
- gjennomføre tiltak for at flyktninger skal bli boende i den opprinnelige bosettingskommunen, herunder:
 - tydeliggjøre overfor kommunene at retten til sosialhjelp bortfaller ved flytting fra bosettingskommunen i løpet av de første fem årene, og vurdere om den bosatte skal miste rett til bostøtte i samme periode
- vurdere nye tiltak for at flyktninger skal bli boende i den opprinnelige bosettingskommunen utover de fem årene hvor kommunen mottar integreringstilskudd i dag
- vurdere en nasjonal kvitteringsordning i politiet, på bakgrunn av resultatene fra evaluering av prøveordningen og erfaringer fra andre land

Et norsk kraftsystem: Sikre rimelige og forutsigbare strømpriser

Norge skal ha rikelig tilgang på ren og rimelig energi. Vi skal bruke kontrollen vi har over kraftressursene til å sikre rimelige og forutsigbare strømpriser, og vi må utnytte det handlingsrommet som til enhver tid eksisterer i EU.

I dag er rundt halvparten av Norges energibruk fossil. Vi skal gradvis omstille oss bort fra fossil energi, samtidig som vi kutter utslipp i hele økonomien. For å få til dette kreves det store mengder ny kraft mot 2030 og 2040.

Norge har store energi- og naturressurser som det er avgjørende at vi fortsetter å ha sterk politisk kontroll over, og som skal forvaltes til det beste for hele samfunnet. Arbeiderpartiet vil bruke og styrke kontrollen over kraftressursene. Mer av statens inntekter må gå tilbake til norske husholdninger.

De siste årene har det internasjonale energimarkedet og energisystemet vist klare svakheter, noe som har rammet norske forbrukere og bedrifter i form av høye og ustabile priser.

Arbeiderpartiet har derfor innført en solid strømstøtteordning, fastprisavtaler for næringslivet, forsterkede ordninger for blant andre studenter, energieffektivisering, lavere nettleie og utjevningsordninger for å sikre likest mulig pris i landet. Dette er et særegent norsk prissystem. Målet med det norske prissystemet er lave og stabile strømkostnader i hele landet. I fremtiden må et slikt system også inkludere fritidsboliger og sikre større forutsigbarhet for små og mellomstore bedrifter.

Arbeiderpartiet vil:

- innføre ordningen med Norgespris for å gi strømkunder forutsigbar strømpris
- sikre fortsatt forutsigbarhet og stabilitet i rammebetingelser for utvikling av energisektoren, gjennom brede politiske løsninger som sikrer at Norge fortsatt er et attraktivt land å investere i. Norge skal fortsatt ha et betydelig kraftoverskudd
- sikre rimelige, konkurransedyktige og forutsigbare strømpriser for industri, næringsliv og husholdninger
- videreføre og videreutvikle strømstøtteordningen i kombinasjon med konkurransedyktige fastprisavtaler
- sikre næringslivet mulighet for forutsigbare strømpriser gjennom å videreutvikle ordningen med fastprisavtaler for næringslivet slik at den er bedre tilpasset små og mellomstore bedrifter.
- inkludere hytter og fritidsboliger i en begrenset strømstøtteordning med tak på 1000 kWh
- satse på energiforskning
- at det må være gode insentiv for vertskommunene når det bygges ut ny kraft og når eksisterende kraftanlegg oppgraderes
- innføre strengere regulering av strømsalgsselskapene, blant annet ved å påby standardiserte kontrakter og lovfeste maks påslag. Det skal være vanskeligere å få og lettere å miste konsesjon for selskaper som selger strøm

Mer energieffektivisering

Den billigste energien er den vi ikke bruker. Norge har et stort potensial for å bruke energien mer effektivt, og Arbeiderpartiet vil gå foran. For å sikre en rettferdig omstilling kan ikke størrelsen på lommeboken avgjøre om en husholdning kan gjennomføre energieffektivisering.

Arbeiderpartiet vil legge til rette for at husholdninger, næringsliv og industri kan gjennomføre gode energieffektiviseringstiltak. Vi skal også stille krav til næringslivet om å bruke energien mer effektivt.

Arbeiderpartiet vil:

- skaffe 20 TWh kraft gjennom mer energieffektivisering og mer lokal strømproduksjon innen 2030
- styrke Enova som et verktøy for energieffektivisering, utslippskutt og grønn omstilling, og sikre at støtteordningene er tilgjengelige for husholdninger
- sikre at alle husholdninger har tilgang på gode energieffektiviseringsordninger, slik at muligheten til å påvirke og redusere egen strømrkning ikke bestemmes av størrelsen på lommeboken
- stille krav om utnyttelse av overskuddsvarmen som er i industrien, i datasenter og nye virksomheter

Mer kraft

Norge skal ha nok kraft og lave strømpriser. Mer kraft er forutsetningen for arbeidsplasser, verdiskaping og velferd.

Kraftutbygging i Norge må bygge på en samfunnskontrakt der bruken av våre felles eide naturressurser kommer fellesskapet til gode. Utbygginger må legge igjen verdier lokalt. Arbeiderpartiet vil videreutvikle denne samfunnskontrakten, og sørge for at verdiene fra våre felles naturressurser kommer hele folket til gode og bidrar til å bygge hele landet.

Norge har og skal ha kontroll over kraftressursene. Beslutninger om eventuelle nye utenlandskabler skal fortsatt være en suveren beslutning fattet av norske myndigheter. På bakgrunn av dagens situasjon hvor stor ustabilitet i de europeiske kraftmarkedene skaper

tidvis høye og svært svingende strømpriser i Norge, vil vi ikke fornye eller legge til rette for nye utenlandskabler i kommende stortingsperiode.

Vi må bevare mer natur, samtidig som vi sikrer tilstrekkelig fornybar kraft. Det betyr å prioritere strengere hva areal skal brukes til og hvilke areal som kan bygges ut. Sårbar natur må skjermes. Når vi prioriterer arealbruk, må kraft og nett prioriteres foran andre formål. Arbeiderpartiet vil innføre samlede prinsipper for arealbruk i Norge, med forrang til energiltak.

Arbeiderpartiet vil:

- sikre kraftoverskudd som legger til rette for industri og næringsutvikling. Ren og rimelig energi skal fortsatt være et konkurransefortrinn for Norge.
- bruke og styrke det offentlige eierskapet, blant annet for å øke kraftproduksjonen
- lyse ut områder tilsvarende 50 GW havvind på norsk sokkel frem mot 2050. Dette vil få ringvirkninger for hele landet.
- gjennomføre raskere og mer effektive konsesjonsprosesser for kraft og nett
- styrke den kommunale kompetansen på energispørsmål
- legge til rette for utbygging av vannkraft, vindkraft, solkraft, fjernvarme og bioenergi, samt oppgradering og utvidelser av eksisterende vannkraftverk
- bygge mer solkraft på allerede utbygde områder
- oppgradere eksisterende vannkraftanlegg med 6000 MW innen 2035
- sikre at lokalsamfunn og vertskommuner som stiller sine naturressurser til disposisjon for utbygging, får mer igjen for det og sikres en rettmessig del av verdiskapingen
- utvikle kraftsystemet slik at vi reduserer prissmitten fra utlandet
- utrede fremtidig produksjon av kjernekraft i Norge
- innføre samlede prinsipper for arealbruk, der kraft, strømnnett og eventuelt annen samfunnskritisk infrastruktur prioriteres foran andre formål
- gjennomføre tiltak for å sikre raskere rettslig avklaring om gyldigheten knyttet til en konsesjon etter energiloven
- åpne for lokal produksjon av kraft til fornybare energibærere som ikke er koblet til kraftnettet
- legge til rette for økt produksjon av vannkraft i forbindelse med flomdempende tiltak
- utnytte overskuddsvarme og det store fjernvarmepotensialet som finnes spesielt i tettbygde byer
- forvalte kraftressursene til fellesskapets beste. Det er avgjørende å sikre fortsatt full nasjonal råderett over kraftressursene og at disse kommer hele landet til gode
- sikre forutsigbarhet i havvindsatsingen gjennom regelmessige utlysninger de neste årene
- legge til rette for langsiktige kraftavtaler for industrien
- prioritere nett til de kraftprosjektene som har en tydelig kobling mellom ny kraftproduksjon og lokale ringvirkninger, industri og næringsutvikling
- ikke erstatte SK1 og SK2 til Danmark og ikke legge til rette for nye utenlandskabler, for å redusere prissmitten fra Europa.
- iverksette tiltak for å redusere ulempene strømforbrukerne får med kraftutvekslingen

Mer og smartere nett

Strømnettet er kritisk viktig infrastruktur. Vi skal sikre nok nett til å skape jobber, kutte utslipp og digitalisere samfunnet. Det forutsetter økt utbygging av nett, samtidig som vi må øke utnyttelsen av eksisterende nett.

Arbeiderpartiet vil:

- sikre tilstrekkelig nettkapasitet til å skape verdier og kutte utslipp i Norge
- redusere avgiftene på nettleie tilsvarende momskostnaden på nettleie
- sikre nettutvikling som bidrar til nok kraft og lave priser i alle prisområdene i Norge
- prioritere nettutvikling til ny kraft og etablert industri som har realistiske vekstambisjoner, for eksempel i eksisterende industri- eller næringsklynger
- sikre bedre rammer for utvikling av industri og næringsliv som ligger i kommuner som avsetter areal til kraftproduksjon
- legge til rette for at det kan bygges ut infrastruktur for lading av elbiler og utslippsfri tungtransport i hele landet

Norges nøkkelrolle i energiomstillingen

Klima og natur legger rammen for Arbeiderpartiets politikk, også på norsk sokkel. Den gjør Norge til et energimidtpunkt i Europa, og utviklingen der avgjør om vi beholder den rollen. Arbeiderpartiet vil utvikle, ikke avvike aktiviteten på norsk sokkel.

Vi må forberede oss på at etterspørselen etter olje og gass på sikt vil gå ned. Vi må derfor øke tempoet i omstillingen på sokkelen. Det innebærer å legge til rette for at nye havnæringer lykkes, samtidig som vi ivaretar behovet for et forutsigbart aktivitetsnivå i olje- og gassnæringen. Tempoet må økes i utviklingen av lav- og nullutslippsteknologi som havvind og karbonfangst, -lagring og -bruk – teknologier verden trenger for å kutte utslipp.

Den storstilte satsingen på nye havnæringer kan bli et industrieventyr for Norge. Derfor har Arbeiderpartiet store ambisjoner. Vårt mål er å tildele arealer som kan lagre like mye CO₂ på norsk sokkel som Norges årlige utslipp. Innen 2050 er vårt mål å lyse ut områder til havvind som kan produsere like mye kraft som Norge forbruker på omlag 1,5 år. Det kan muliggjøre utvikling av kraftkrevende industri. I tillegg er vi tydelige: Alt skal til null innen 2050, også utslippene på norsk sokkel.

Norge er den største og viktigste leverandøren av energi til Europa. Vi skal også fremover spille en sentral rolle for europeisk energisikkerhet. Olje- og gassindustrien skal fortsatt lete, produsere og levere til Europa. For å dempe fallet i produksjonen på norsk sokkel er fortsatt leteaktivitet en forutsetning. Aktiviteten på norsk sokkel vil i all hovedsak skje i modne områder i tiden fremover.

Krav til lavere klimagassutslipp vil i årene fremover prege landene vi eksporterer mest til. De tryggeste arbeidsplassene vil bli de med lave utslipp fra både produksjon og forbruk. Arbeiderpartiet vil arbeide for at utslippene også ved forbruk av olje og gass gradvis reduseres til null innen 2050. Dette er et krevende, men nødvendig mål. Det vil kreve en storstilt satsing på muliggjørende teknologi og kunnskap, men vil også kunne gi store muligheter for eksport og nye arbeidsplasser. Samtidig skal vi sikre at dagens arbeidsplasser står seg gjennom endringene som følger klimakravene.

Arbeiderpartiet vil lage en samlet strategi for hvordan petroleumspolitikken kan utvikles i tråd med Norges klimapolitiske forpliktelser og gjøre den grønne omstillingen mer forutsigbar for bedrifter og arbeidstakere. Strategien skal inneholde en plan for å utvikle klimateknologi, lavkarbon- og fornybarløsninger basert på kompetansen til olje og gassvirksomheten og hvordan Norge kan bidra til raskere energiomstilling og reduserte klimagassutslipp.

Vurderinger av fremtidig virksomhet må inkludere hvordan beslutninger om ny infrastruktur vil påvirke videre aktivitet i petroleumsvirksomheten og hvordan dette virker inn på andre virksomheter.

Leteaktiviteten skal pågå der hvor det er åpnet for olje- og gassproduksjon. Dette er i stor grad modne områder.

Arbeiderpartiet vil følge opp det nære klimasamarbeidet mellom Norge og Europa, på en måte som fremmer utviklingen av blått hydrogen og utslipps- og forurensingsfrie verdikjeder for petroleumprodukter. Dette sikrer at vi kan fortsette å lete etter og produsere energi som Europa trenger, samtidig som vi omstiller sektoren i tråd med behovet for å redusere verdens klimagassutslipp.

Ansatte på norsk sokkel og i leverandørindustrien sitter på verdensledende kompetanse. Denne må videreutvikles slik at den danner grunnlag også for nye næringer. Ved å satse på nye næringer kan vi legge til rette for at næringene som i dag leverer til olje- og gassindustrien, får flere ben å stå på. Det vil sikre arbeidsplasser, høy verdiskaping og velferd for Norge, også i en fremtid der verden er mindre avhengig av fossil energi enn i dag.

For Norge er det særlig viktig å fortsette omstillingen ved å kutte utslipp og produsere mer fornybar energi, samtidig som vi legger til rette for karbonfangst og -lagring. Energien vi skal bruke i 2050, må være helt eller nær utslippsfri i alle sektorer, derfor må også utslippskuttene på norsk sokkel fortsette.

Vi vil gi næringslivet rammebetingelser som gjør at det tas valg i tråd med målet om lavutslippssamfunnet. Vi skal bidra til utvikling av ny teknologi, og aktivt tilrettelegge for at industrien ikke flyttes til land med lavere utslippskrav. Det vil styrke norsk næringslivs konkurransekraft.

Arbeiderpartiet vil:

- legge til rette for at vi kan lyse ut områder tilsvarende 50 GW havvind på norsk sokkel frem mot 2050. Fortsette å prioritere havvind og arbeidet med å ta en verdensledende posisjon innen flytende havvind. Dette vil få ringvirkninger for hele landet.
- utvikle muligheten for trygg og storstilt lagring av CO₂ på norsk sokkel. Sette nasjonalt mål om tildeling av areal som gjør det mulig å lagre minimum 50 millioner tonn CO₂ på norsk sokkel innen 2030
- at utslippene fra norsk sokkel skal til null innen 2050. Sørge for treffsikre virkemidler for å gi insentiv til CO₂-fangst fra norske utslippspunkt, og sikre at norske aktører får tilgang og mulighet til å lagre sine utslipp på norsk sokkel
- legge til rette for et stabilt høyt aktivitetsnivå på sokkelen med lave utslipp og større innslag av grønne næringer på norsk sokkel
- gjennomføre et energipartnerskap med olje- og

gassindustrien som bidrar til å styrke kraftbalansen og samtidig legger til rette for å fortsette å kutte utslipp på norsk sokkel blant annet gjennom elektrifisering med havvind

- legge til rette for at norsk leverandørindustri kan ta en ledende posisjon i utvikling av sokkelen, særlig innenfor utviklingen av havvind
- lage en samlet strategi for hvordan petroleumspolitikken kan utvikles i tråd med Norges klimapolitiske forpliktelser og gjøre den grønne omstillingen mer forutsigbar for bedrifter og arbeidstakere
- satse på nye, grønne verdikjeder gjennom satsinger på områder som karbonfangst, -transport og -lagring, samt produksjon, distribusjon og bruk av hydrogen
- videreføre Norges lange tradisjon med bærekraftig forvaltning av havmiljøet og -ressursene til beste for samfunnet
- styrke satsingen på nye næringer som havvind, karbonfangst og -lagring og hydrogen
- sørge for at Norge er i verdensklasse på å stille strenge miljøkrav til dem som bruker havet. Oppdaterte forvaltningsplaner skal sikre at det legges til rette for verdiskaping gjennom bærekraftig bruk, sameksistens og hensyn til miljø og klima.
- sikre at Norge fortsatt skal være verdensledende på HMS på sokkelen innenfor alle havnæringene
- legge føre-var-prinsippet og best tilgjengelig kunnskap til grunn, og stille strenge krav til miljø og sikkerhet i eksisterende og nye konsesjoner
- stille strengere krav til stresstesting av scenarier for klimapolitikken ved nye investeringer innen olje og gass, og spesielt mot et scenario der temperaturøkningene begrenses i tråd med ambisjonene i Parisavtalen og utslippsreduksjoner i Norge
- ikke gå inn for konsekvensutredning av petroleumsakktivitet av Nordland VI og VII og Troms II, og heller gå inn for utvikling av andre næringer i disse havområdene, herunder fiskerier, reiseliv og utvikling av fornybare ressurser
- holde fast på en nordlig grense for petroleumsvirksomhet fra og med 15 prosent isfrekvens og nordover i iskantsonen. Områdene sør for 15 prosent isfrekvens frem til åpent hav anses som et verdifullt område. All aktivitet, inklusive petroleumsakktivitet, må ta særlige hensyn til naturmangfoldet i tråd med oppdatert og best tilgjengelig kunnskap. Føre-var-prinsippet skal legges til grunn.

Klima og natur skal være rammen rundt all politikk

Det grønne skiftet er allerede i gang, men omstillingen til netto null utslipp går for sakte. Fordi hele verden endrer sine energisystemer og krav til lave utslipp og effektiv ressursbruk, er grønn omstilling også en forutsetning for vår konkurranseevne. Arbeiderpartiet skal skape jobber og kutte utslipp. I denne omstillingen er trepartssamarbeidet en viktig drivkraft, og arbeidskraften vår viktigste ressurs.

Arbeiderpartiet vil ta ansvar for å gjøre samfunnet og økonomien vår bærekraftig på vei mot lavutslippssamfunnet. Slik kan vi oppfylle vår del av kontrakten med kommende generasjoner. Vi skal utvikle eksisterende arbeidsplasser og skape nye, trygge jobber, og veien dit må være bredt forankret, rettferdig, trygg og inkluderende.

Natur- og klimakrisen er vår tids største utfordring. Den er en sterk driver for økt ulikhet både i Norge og i verden. Klimakrisen er også blant våre største sikkerhetsutfordringer. Ekstremtørke, storflom og skogbranner øker i omfang, skaper nye geopolitiske spenninger og utløser store kostnader.

Klima- og naturkrisene henger sammen, og de må løses sammen. For å redusere presset på natur og klima må fotavtrykket fra produksjon og forbruk ned, og vi må utvikle en økonomi der ressursene går i kretsløp. Tapet av verdifull natur og arts mangfold må stanse. Vi er den siste generasjonen som har reell mulighet til å begrense skadeomfanget: Vi må handle, og vi må handle nå.

Alle må få mulighet til å ta klimavennlige valg, uavhengig av økonomi og hvor i landet du bor. Norge og verden må kutte utslipp raskt, både for å stanse farlige klimaendringer og for å sikre trygghet, jobber og gode liv. Omstillingen til lavutslippssamfunnet vil kreve mye av oss og må være rettferdig både mellom land og mellom folk. Vi er bekymret for om Norge og verden klarer å kutte utslipp raskt nok, samtidig som det oppleves rettferdig og trygges jobber.

Verdensøkonomien er i endring, og våre handelspartnere omstiller seg raskt. På sikt er det grønne skiftet lønnsomt, men vi har dårlig tid. Norsk næringsliv viser stor evne og vilje til omstilling, men for mange er kostnadene fortsatt store. Omstilling krever nye investeringer i flere ledd av lange verdikjeder, ny infrastruktur og ny kompetanse. Alle må ta del, og rask omstilling krever at vi jobber sammen. Både små og store norske virksomheter må få muligheter til å finne sin plass i lavutslippssamfunnet. Derfor må vi avlaste risiko med forutsigbarhet og treffsikre virkemidler som fremskynder nødvendig omstilling i hele landet.

Grønn omstilling er avgjørende for å sikre nye jobber, trygge jobber, konkurransekraft og arbeid. Et sterkt trepartssamarbeid er grunnplanken i vår omstillingsevne. Skal omstillingen lykkes, må den være rettferdig, deltakende og bred.

Klima og natur skal være fundament og rammen for all politikk. Derfor finner du ikke klimapolitikken bare ett sted i dette programmet, men som en integrert del av hele vårt politiske prosjekt. En effektiv og bredt forankret klimapolitikk er en forutsetning for en trygg økonomi og for gode liv både nå og i fremtiden. Arbeiderpartiet er garantisten for en forutsigbar og helhetlig politikk, der vi kutter klimagassutslippene, bevarer naturmangfoldet, utvikler nye, klimavennlige arbeidsplasser og verdensledende industri.

Arbeiderpartiet vil:

- levere på Norges klimaforpliktelser i Parisavtalen og videreføre klimasamarbeidet med EU
- kutte utslipp i hele økonomien, for å sikre norsk konkurransekraft
- foreslå at Norges nye klimamål for 2035 er å redusere utslippene med minst 70-75 prosent sammenlignet med utslippsnivået i 1990. Målet skal lovfestes i klimaloven og meldes inn til FN under Parisavtalen. Målet skal i hovedsak nås gjennom nasjonale tiltak og gjennom samarbeid med EU.
- sørge for økt omstilling og rettferdig klimapolitikk, blant annet ved å utvikle gode ordninger for tilbakeføring av klimaavgiftene
- videreutvikle klimastyringssystemene, slik at klimapolitikken er i tråd med våre klimaforpliktelser for 2035 og målet om 95 prosent utslippskutt innen 2050
- at vårt karbonbudsjett skal være førende for alle politiske tiltak og satsinger. Alle statlige beslutninger som gir klimautslipp, skal derfor vurderes opp mot klimamålene.
- styrke kommunenes mulighet til å initiere og gjennomføre gode klimatiltak
- forsterke virkemiddelpakker som kan forsere nullutslippsløsninger i tungtransport, luftfart, skipsfart, industri og anleggsmaskiner gjennom støtte, krav, prising og mål
- trappe opp CO2-avgiften til minst 2000 2020-kroner innen 2030 og varsle opptrappingsplan etter 2030
- styrke Enova som et virkemiddel for å skape varig markedsendring, styrke grønne verdikjeder og løfte husholdningens mulighet til å påvirke egen strømregning gjennom energieffektivisering
- sikre langsiktig finansiering og en innretning på Enova som bidrar til varige markedsendringer og utslippskutt
- følge opp klima- og energieffektiviseringstiltak i CO2- kompensasjonsordningen i tråd med avtalen med industrien
- utvide regnskapsmetodene for klimagassutslipp til å belyse norske bidrag til utslipp i hele verdikjeden (indirekte utslipp)
- videreutvikle landbrukets klimaavtale slik at den har mål om å ivareta natur- og biomangfold
- innføre virkemidler for karbonfjerning, for eksempel omvendte auksjoner, og jobbe for at negative utslipp skal telle inn i våre forpliktelser med EU

Sirkulærøkonomi – en forutsetning for klimaomstilling

Det aller meste av råmaterialene som utvinnes globalt, ender opp som en eller annen form for avfall, ofte etter kort tids bruk. Avfall som deponeres i bakken, dumpes i havet eller forbrennes, representerer enorme utfordringer for naturen og fremtidige generasjoner.

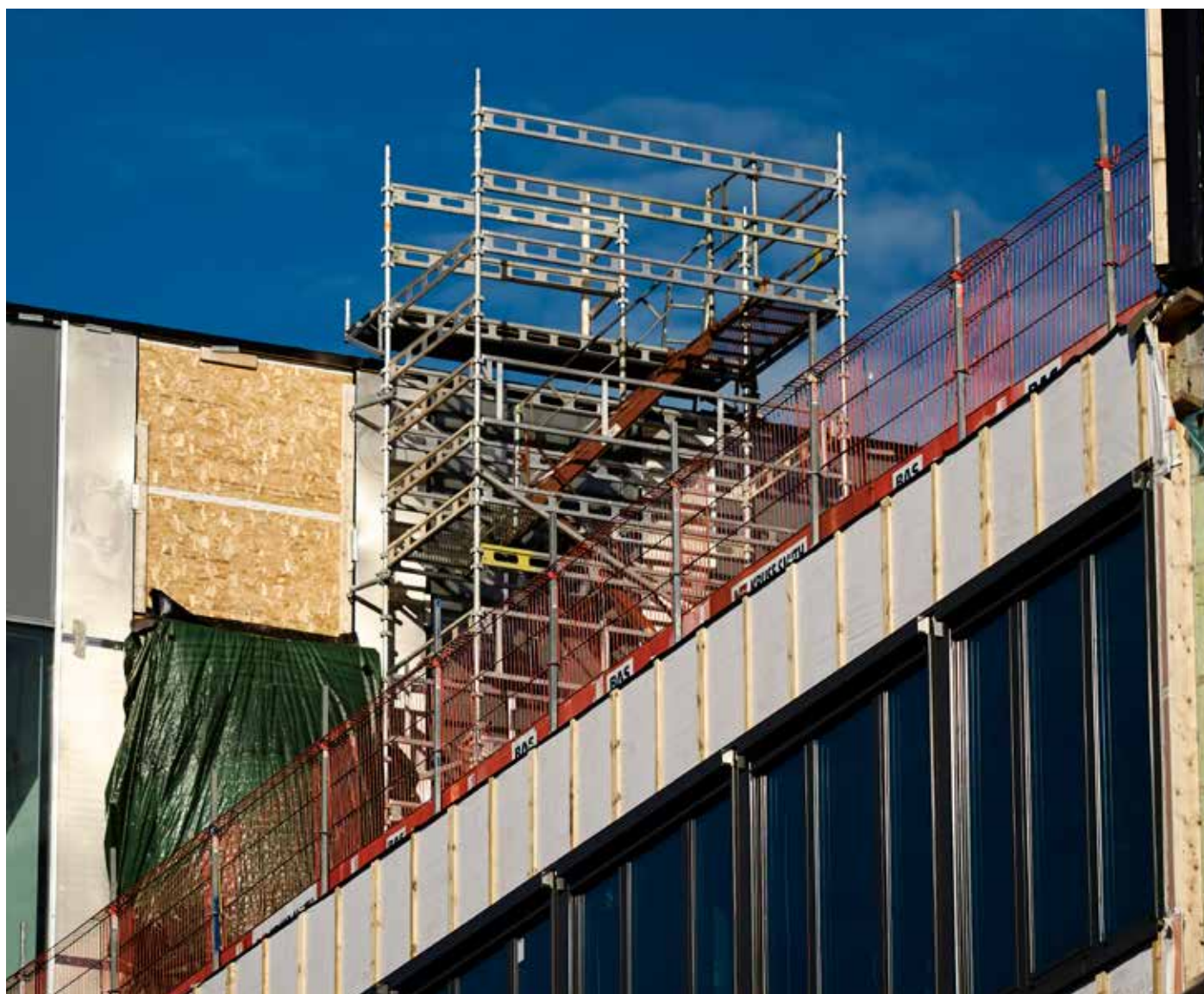
Produksjon og forbruk er den største driveren for klimautslipp og naturtap i verden. Norge har her et særlig ansvar, da vi har ett av verdens høyeste forbruk, og fotavtrykket på naturen er stort.

Ved å satse på en sirkulær økonomi vil Arbeiderpartiet bidra til en utvikling som både demper presset mot naturen og samtidig bidrar til reduserte klimagassutslipp. Fremtidens sirkulærøkonomi må gjennomsyre alle politikk og omfatte alle verdikjeder.

Sirkulærøkonomi handler om å velge resirkulerbare materialer, om å designe produkter som inviterer til lang levetid, om energieffektiv fremstilling, bruk og klargjøring for resirkulering. Det handler om delelager, reparasjoner, ombruk – og produkter som er resirkuleringsvennlige ved endt bruk.

Sirkulær omstilling er en forutsetning for klimaomstilling. De aller fleste bedriftene i Norge berøres av omstillingen til et sirkulært lavutslippssamfunn. Arbeiderpartiet mener at politikken må legge til rette for at også disse bedriftene får rammebetingelser til å kunne omstille seg. Vi må jobbe for at alle sektorer utnytter ressursene mer effektivt. Arbeiderpartiet vil utarbeide sterke nasjonale virkemidler for å oppnå en konkurransedyktig omstilling.

Gjennom en aktiv klima-, natur- og næringspolitikk skal Arbeiderpartiet sikre at den internasjonale og nasjonale innfasingen av sirkulærøkonomi blir en konkurransefordel og ikke en ulempe for norske virksomheter og arbeidsplasser.

Arbeiderpartiet vil:

- gjennomgå relevant regelverk for bygg- og anleggsnæringen for å fjerne barrierer og oppdatere med klare incentiver til ombruk, energieffektivisering og økt bevaring og rehabilitering av bygg
- redusere moms på reparasjon og salg av brukte varer
- så fort som mulig og i dialog med partene i byggenæringen innføre strengere, men forutsigbare og konkrete utslippskrav til bygg, inkludert materialer, og utarbeide en plan for hvordan kravsnivåene årlig skal strammes inn mot 2030
- stille krav om at alle store, offentlige infrastrukturprosjekter også reduserer utslipp fra materialbruk og innsatsfaktorer, herunder gjøre rede for indirekte utslipp når prosjektet forelegges Stortinget
- trappe opp krav til gjenbruk, materialgjenvinning eller forsvarlig lagring av alle materialer
- utvide og forsterke produsentansvar, inklusive styrke returansvar for plast
- stille krav om panteordninger på elektronikk og andre forbruksvarer med stort miljømessig fotavtrykk
- innføre en matkastelovgivning med lovfestet målsetting om å halvere matsvinn i Norge innen 2030
- styrke konkurransekraften til reparasjonstjenester
- gjennom krav og avgiftssystemet fremme en effektiv infrastruktur for innsamling, sortering og materialgjenvinning av avfall, særlig plastavfall og tekstiler, i Norge
- ha incentiver rettet mot kommuner for å redusere avfall, øke utsortering og gjenbruk/ombruk
- stille krav om å redusere forurensing av mikroplast og relaterte miljøgifter fra vei- og båttrafikken
- utvikle en handlingsplan for norske biomasseressurser som tar sikte på best mulig utnyttelse av ressursene
- stimulere til flere delingsordninger og markedsplasser for brukthandel av materialer
- styrke ordningen med vrakpant på fritidsbåter
- fortsette arbeidet med å innføre et obligatorisk, offentlig båtregister for fritidsbåter
- bidra konstruktivt i EUs arbeid med å videreutvikle taksonomien for bærekraftig økonomisk aktivitet, med mål om at systemet skal være et nyttig verktøy for norske bedrifter
- styrke virkemiddelapparatet innen sirkulær økonomi for å gi mer effektiv ressurs- og energibruk, økt ressursutnyttelse av avfall eller mer miljøvennlige produkter (mer og lengre holdbarhet, lavere miljøbelastning over levetiden, mv.)
- styrke tiltak for å unngå, flytte og forbedre (UFF) på tvers av sektorer og inn i Nasjonal transportplan, kommunenes arealplaner og offentlige investeringsprosjekter
- stille krav til at forbruksvarer skal kunne repareres og deler skal være tilgjengelige for forbruker
- implementere EUs økodesignforordning, reparasjonsrett og andre felleseuropeiske krav og reguleringer som fremmer sirkulære løsninger
- etablere avtaler med næringslivet med egne årlige prosentmål for reduksjon av bruken av nye verdifulle og sjeldne råmaterialer
- sikre at kunnskap om redusert material- og arealbruk, gjenbruk, ombruk og resirkulering av materialer inkluderes i relevante fagutdanninger

Ta vare på naturen

Intakt natur og velfungerende økosystemer er avgjørende for å dyrke mat, regulere temperatur, rense vann og luft. Naturen er derfor livsgrunnlaget til oss mennesker.

FNs naturpanel har slått fast at dyr, planter og økosystemer blir utryddet i et høyere tempo enn noen gang. Den globale miljøpåvirkningen er så omfattende at naturens evne til å dekke grunnleggende behov i fremtiden er drastisk redusert.

Naturen er grunnsteinen for næringsliv og bosetning i store deler av kommune-Norge. En økonomi i balanse er avhengig av en natur i balanse. Naturbaserte næringer som skogbruk, fiskeri, havbruk og jordbruk må drives på naturens premisser.

Arbeiderpartiet vil stanse tapet av natur. Vi må bygge smartere, planlegge bedre og ta klokere valg for å bevare den mest sårbare naturen. Vi må bygge mindre og mer arealeffektivt, vi må utbedre og fornye fremfor å bygge nytt, og vi må være langt mer restriktive til hvor vi tillater nye naturinngrep. De beste arealbeslutningene kan tas lokalt, gitt tydelige nasjonale retningslinjer, en nasjonal naturpolitikk som innramming av arealbruken – og tilstrekkelig kapasitet i kommunene.

Arbeiderpartiet vil:

- etablere et overordnet nasjonalt mål for norsk naturpolitikk om å være arealnøytrale innen 2040
- i godt samarbeid med lokaldemokratiet sikre at vi verner og beskytter minst 30 prosent av naturen på land, i ferskvann og i havet i Norge. Den vernede naturen skal være mest mulig sammenhengende, omfatte en rekke ulike naturtyper og være representativ for norsk natur.
- etablere en nasjonal plan innen 2026 og iverksette tiltak for å restaurere ødelagte eller skadede naturområder på land, i ferskvann, fjorder og i havet, i tråd med FNs naturavtale
- sette mål om styrking og bevaring av karbonlagring i norsk natur, både på land og i havet
- sikre effektiv innføring og implementering av forbud mot nedbygging av myr og uttak av torv
- aktivt bekjempe invasive arter som lupin, stillehavsøsters og havnespy
- sikre at nasjonale og kommunale utbyggingsprosjekter som krever tilgang til nytt areal og ressursbruk, prioriteres etter der samfunnsnyttene er størst, samt i hvilken grad det bidrar til reduserte utslipp, økt kraftproduksjon eller økt samfunnssikkerhet og beredskap
- prioritere bruk av grå arealer, bevare områder med stor betydning for naturmangfold og styrke vern av sårbar natur
- sikre at klima- og miljøbestemmelser vektas i alle offentlige anskaffelser med minimum 30 prosent
- styrke arbeidet for å stanse ulovlig motorisert ferdsel og faunakriminalitet, og se på om kommunens oppfølging av motorferdselloven kan forenkles
- at kommunene får beslutningsmyndighet ved forlengelse av scootersesongen i etablert løypenett, og ta dialogen med andre berørte parter
- videreføre den todelte målsetningen om å både ha levedyktige rovviltstammer og et aktivt beitebruk i tråd med Stortingets forlik, naturmangfoldloven og våre internasjonale forpliktelser
- sikre at bestandsmålene faktisk følges opp, for å skape tillit mellom befolkning og forvaltning. Når en rovviltbestand ligger over bestandsmålet, skal den forvaltes i tråd med det målet som er vedtatt av Stortinget.
- legge til rette for en bærekraftig videreutvikling av reindriftsnæringen, som del av satsingen på økt matproduksjon, matberedskap og økt selvforsyning
- forbedre forvaltningen av elver, innsjøer, fjorder, hav og andre marine naturtyper, for å sikre fremtidig marint liv og ivaretagelse av arts mangfoldet
- hindre at miljøfarlig avfall dumpes på havbunnen
- registrere naturskog for naturverdier og kartfeste disse så raskt som mulig, slik at de både kan brukes i arealregnskap og til andre formål
- forsere arbeidet med data- og metodegrunnlaget for naturregnskapet slik at kommunene kan bruke dette inn i sine arealregnskap.
- styrke naturkartlegging for å etablere forsvarlig og standardisert grunnkunnskap om norsk natur for å øke innsikten om den økologiske tilstanden innenfor viktige naturtyper på land og til havs

Vi må ta godt vare på turområdene våre

Gode naturområder nært der vi bor, betyr mye for livskvaliteten til både barn og voksne. Samtidig vil også økonomien og norsk næringsliv påvirkes av natur som forsvinner. Kommunene har et stort ansvar, og sitter på nøkkelen til en bærekraftig forvaltning av naturen til nytte for både folk og bedrifter.

Arbeiderpartiet vil sikre allmenheten tilgang til strandsonen og at 100-metersbeltet i strandsonen ikke privatiseres og bygges ned. Vi vil opprettholde de gjeldende statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen i plan- og bygningsloven.

Arbeiderpartiet vil stanse tapet av natur. Vi vil gjennomføre et grønt kommuneløft der vi utvikler nye verktøy, øker kompetansen og styrker en bærekraftig naturforvaltning til beste for innbyggerne.

Arbeiderpartiet vil:

- grunnlovsfeste allemannsretten
- styrke relevante lover, slik som plan- og bygningsloven, som verktøy for kommunenes mulighet til klimaomstilling og bevaring av verdifull natur
- opprette en nasjonal naturkartleggingstjeneste for å sikre oppdatert kunnskap om arealer
- gi kommunene økte ressurser innen klima- og naturkompetanse, restaurering og helhetlig arealplanlegging. Det betyr også å bedre kommunenes tilgang til klima- og naturkompetansemiljø.
- sammen med kommunene bidra til planvask og arealregnskap i alle kommuner, og innføre naturregnskap og naturbudsjett som verktøy for en styrket arealplanlegging
- kartlegge utbygde områder (grått areal), vurdere hva som har potensial for restaurering eller ny bruk, og innføre insentiver for å gjenbruke allerede nedbygd areal. Dette for å bidra til at allerede grått areal benyttes fremfor å bygge ned verdifulle naturområder.
- bidra til at flest mulig mennesker har trygg tilgang til turområde innen 500 meters avstand
- ha økonomisk støtte til nærfriluftsliv, for eksempel nærturhytter, gapahuker, padleleder, sammenhengende kyststier og bynære stier, turruter og andre arenaer for enkel introduksjon til friluftslivet
- gjøre friluftslivet lettere tilgjengelig for personer med funksjonsnedsettelser
- forbedre systemet for uavhengige konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven, slik at tilliten til utredninger av naturinngrep mv. er høy
- øke tilgangen til strandsonen ved å redusere bruken av dispensasjoner langs sjøen i pressområder, og følge opp ulovlig bygging
- Forurensing fra avløp, landbruk og industri, samt langvarig overfiske har ført til at livet i Oslofjorden er i ferd med å forsvinne. Oslofjorden strekker seg over store områder og berører nesten 2 millioner mennesker. Det er behov for kraftfulle tiltak dersom fjorden skal være ren, rik og tilgjengelig for alle også i kommende generasjoner.
- restaurere kantsoner og bekkeløp, i tillegg til kystnaturen
- stanse næringstilførsler fra avløp gjennom nitrogenrensing
- legge til rette for at rovfiskbestandene gjenoppbygges og vurdere fiskeforbud i tråd med Miljødirektoratets anbefalinger
- etablere en tiltakspakke med økonomiske og andre virkemidler som bidrar til en renere Oslofjord

Dyrevelferd

Det er en grunnleggende verdi i samfunnet vårt at dyr skal ha det godt. God dyrevelferd skal gjelde alle dyr. Tilliten til og omdømmet for norsk produksjon av kjøtt og fiskeprodukter er avhengig av god dyrevelferd. Dyrehelse og lite bruk av antibiotika er avgjørende i alt dyrehold og i all matproduksjon.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke Mattilsynet for å sikre god dyrevelferd og dyrehelse hos alle produksjons- og kjæledyr
- videreføre ordningen med dyrepoliti og se til at Mattilsynet og politiet samarbeider godt for å avdekke alvorlig kriminalitet mot dyr
- styrke veterinærtjenesten over hele landet, slik at alle dyr har tilgang til kvalifisert behandling uavhengig av hvor man bor
- støtte landbruksnæringens nullvisjon for alvorlige dyrevernssaker og arbeidet med dyrevelferdsprogram for hele næringen
- forbedre tverrfaglige varslingsrutiner for tidligere å oppdage forsømte dyr
- at tillatelsessystemet i havbruksnæringen belønner god dyrevelferd og lave utslipp
- sikre at ingen fiskearter i akvakultur har en dødelighet over 5 prosent

Klimatilpasning: et mer klimarobust samfunn

Hyppigere perioder med ekstremvær har gitt økt forståelse for at klimaendringene er her, og at været blir mer uforutsigbart. Skader på infrastruktur og eiendom vil øke. Det haster både med å kutte utslipp og få til en kraftfull omstilling til et mer klimarobust samfunn.

Den globale temperaturen stiger nå raskere enn på minst 2000 år, og hele klimasystemet er i endring. Utviklingen går raskere, og virkningene klimaendringene har på naturen, er mer omfattende og dramatiske enn man tidligere har trodd. Globalt sett og i Norge må vi derfor tilpasse oss bedre dagens klima og klimaendringene vi har foran oss.

Arbeiderpartiet mener vi må jobbe mer helhetlig og samordnet for å ruste samfunnet mot klimaendringer og -risiko. Klimatilpasning må bli en del av det kommuner og beredskapsmyndigheter allerede gjør, og ikke komme som en oppgave i tillegg. Vi vet at klimaendringene medfører store kostnader for samfunnet, og derfor vil klimatilpasning lønne seg. Behovet for å forebygge for eksempel flom, kan også møtes med andre samfunnsnyttige tiltak som lagrer vann og produserer energi vi trenger.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke det langsiktige arbeidet med å forebygge flom- og skredskader, slik som kartlegging, bedre arealplanlegging, sikringstiltak, overvåking og varsling
- innføre et forbedret styringssystem for det nasjonale klimatilpasningsarbeidet
- vri kostnader fra kompensasjon til forebygging. Dette ved å etablere forutsigbare støtteordninger for skadeforebyggende klimatilpasningstiltak, samt retningslinjer for eventuelle støtteordninger etter skade.
- utarbeide en nasjonal analyse av samfunnets sårbarhet for klimaendringer (klimasårbarhetsanalyse) og oppdatere klimatilpasningspolitikken i tråd med dette minimum hvert fjerde år
- integrere klimatilpasning i offentlige byggeprosjekter og planarbeid
- forby uttak av torv og nedbygging av myr, samt styrke restaureringstiltak av myr og økosystemtjenester
- satse på naturbaserte løsninger for bedre klimatilpasning, som å åpne bekkeløp lagt i rør, regnbed og grønne fasader
- vurdere kravene til sikkerhet mot naturfarer i bygningsdelen av plan- og bygningsloven og byggteknisk forskrift

Del 5: Gode steder i endring

En offentlig sektor for fremtiden

For Arbeiderpartiet er det et viktig mål at alle innbyggere i Norge skal ha tilgang til gode og trygge velferdstjenester. Alle skal møtes av det offentlige på en god måte.

Norge står overfor store demografiske endringer i årene som kommer. Forholdet mellom antall eldre og folk i arbeidsfør alder vil endre seg betydelig. Norge vil mangle arbeidskraft på viktige samfunnsområder både i offentlig og privat sektor dersom vi ikke utnytter ressursene våre bedre.

Kommunene må settes i stand til å endre seg og utvikle seg, for å løse fremtidens oppgaver for sine innbyggere. Store endringer i demografi og arbeidskraftsbehov vil kreve omstilling. Arbeiderpartiet

mener at detaljstyringen fra stat til kommune må reduseres. Vi ønsker å teste ut nye løsninger for å heve kvaliteten og få mer ut av hver krone i kommunesektoren.

Digitalisering kan bidra til å bruke ressurser mer effektivt, og gi innbyggerne bedre tjenester. Teknologi åpner opp for nye muligheter og innovasjon, og gir mulighet til å redusere konsulentbruk og administrasjon.

Fremover må vi gjøre enda mer for at vår viktigste ressurs i offentlig sektor, de ansatte, gis tillit, handlefrihet og utviklingsmuligheter, slik at de kan bruke all sin kapasitet til å løse de viktigste oppgavene.

Arbeiderpartiet vil:

- gi ansatte i offentlig sektor flere muligheter for å styrke sin kompetanse
- styrke offentlige/private samarbeid for å utvikle nye teknologiske løsninger. Dette for å utvikle bedre velferdstjenester og frigjøre arbeidskraft til pleie og omsorg.
- sikre at digitale løsninger som det offentlige lager, kan benyttes på tvers av sektorer
- sikre at medvirkning og partsarbeidet blir sentralt i alt omstillingsarbeid i offentlig sektor, når det tas i bruk ny teknologi
- at staten støtter kommunesektoren i bruk av digitale muligheter og kunstig intelligens på en god, trygg og effektiv måte
- innføre nasjonale ordninger for kommuner og fylker som prioriterer økt innovasjon og utvikling
- legge tillitsbasert ledelse og styring til grunn for hele offentlig sektor
- vurdere å utvide retten til innsyn til å gjelde private virksomheter som leverer velferdstjenester til det offentlige
- styrke kommunene og fylkeskommunene som inkluderingsarena for dem som står utenfor arbeids- og samfunnslivet, gjennom tydeligere krav til offentlig sektor
- sette ned en omstillingskommisjon som blant annet skal gjennomgå omfanget av krav til kommunene med mål om å redusere dette omfanget
- sikre en god og forutsigbar kommuneøkonomi som gir mulighet for gode, likeverdige velferdstjenester til alle, uavhengig av hvor man bor
- videreutvikle og styrke fylkeskommunens rolle som regional utviklingsaktør
- redusere norske boligeieres utgifter ved å forlenge maksimal avskrivningstid for bygg og ledningsnett i vann- og avløpssektoren, og vurdere ytterligere reduksjon eller fjerning av moms
- Videreføre og utbedre arbeidet som gjøres med tiltaksplaner for vann og avløp i tett dialog mellom staten og kommunene, for å sikre bærekraftige og kostnadseffektive løsninger
- sikre statlig støtte til kommunenes arbeid med å oppgradere vann og avløp gjennom teknologiutvikling, kompetanseheving, prosjektmidler og lignende bistand, for å møte behovet gjennom nytt avløpsdirektiv

By og land, hand i hand

For Arbeiderpartiet er sterke fellesskap og bærekraftig vekst og utvikling i hele landet viktig. Det handler om folks makt og mulighet til å bygge fremtid og gode lokalsamfunn. Det nasjonale fellesskapet vårt består av små og store steder som er gjensidig avhengig av hverandre. Sterke byer er bra for distriktene, og sterke distriktssamfunn er bra for byene: By og land, hand i hand.

Trygge og gode samfunn er avgjørende uansett hvor folk velger å bo. Ulike steder i landet har ulike utfordringer. For Arbeiderpartiet er det viktig å møte disse utfordringene, slik at folk kan leve gode liv uansett om de bor i tettbygde eller spredtbygde strøk.

Arbeiderpartiet skal føre en klimapolitikk som skaper jobber og kutter utslipp. Både by og land må med dersom vi skal klare å nå klimamålene. Vi vil føre en aktiv næringspolitikk som støtter opp om grønne, fremtidsrettede næringer i hele landet, og bygge videre på lokale ressurser og kompetansemiljø.

Stadig flere bor alene. Det betyr at viktigheten av gode møteplasser og fellesskapsarenaer som idrett og kultur, øker. Arbeiderpartiet vil utvikle gode og attraktive lokalsamfunn for innbyggere i alle livsfaser og livssituasjoner.

For folk i byene vil Arbeiderpartiet:

- føre en areal- og transportpolitikk i byer og byområder som tilrettelegger for at de fleste innbyggerne kan gjennomføre sine daglige gjøremål med kollektivtrafikk, sykkel og gange
- gi kommunene flere verktøy for å stille strengere klima- og naturkrav, slik at byene kan lede an i å kutte utslipp
- føre en boligpolitikk i pressområder som bidrar til at flere kan skaffe seg en hensiktsmessig bolig
- ta nødvendige grep for å bygge flere studentboliger i byene
- videreutvikle områdesatsinger i byområder med store sosiale og økonomiske utfordringer og høy andel innbyggere som lever i vedvarende fattigdom
- områdesatsingene skal også omfatte tiltak for inkludering i arbeidslivet, frivillighet og idrett, bolig, byutvikling og bostabilitet, og kunne inkludere satsninger som går gjennom de ordinære linjene i det offentlige tjenestetilbudet, herunder NAV
- styrke innsatsen for å skape nye arbeidsplasser og utvikle næringsliv i levekårsutsatte områder
- at statens politikk for lokalisering av statlige arbeidsplasser skal bidra til bedre utvikling av nabolag og byområder enn i dag, herunder i større grad bidra til stedsutvikling i levekårsutsatte områder
- trappe opp innsatsen for å øke sysselsettingsgraden i levekårsutsatte områder
- jobbe for at byene våre vokser på en måte som sikrer gode oppvekstvilkår for barn og unge
- satse på byer som regionale kraftsentre for kompetanse, innovasjon og entreprenørskap i regionen
- gi nasjonale tilskudd til tiltak for å bedre tilgangen til strandsonen i pressområder
- endre alkohollovgivningen slik at kommuner kan definere avgrensede friarealer og parker hvor det er tillatt å drikke alkohol
- sammen med lokale myndigheter bidra til å utvikle smarte og bærekraftige byer og lokalsamfunn
- styrke innsatsen mot ungdoms- og gjengkriminalitet i byområdene

Les mer om boligpolitikk i byområder i kapitlet «En bolig for alle».

For folk i distriktene vil Arbeiderpartiet:

- styrke tiltak som bidrar til å sikre bosetting i hele landet, og at tilflyttere blir boende i distriktene
- opprette et forsøks- og utviklingsprogram for tjenesteinnovasjon i distriktene
- videreutvikle frikommuneforsøk og utvikle nye grep, slik at kommunene blir mer innovative og tar i bruk nye verktøy som sparer tid og gir bedre tjenester
- legge bedre til rette for møteplasser med flere funksjoner, slik som Merkur-programmet
- opprette et eget eldreboligprogram i Husbanken, og styrke kommunenes rolle og evne til å gi de eldre boligrådgivning, slik at flere bor i egnet bolig der de kan leve aktive liv
- at nye statlige arbeidsplasser skal legges utenfor Oslo, med mindre helt åpenbare grunner tilsier noe annet. Veksten innenfor eksisterende statlige arbeidsplasser skal fordeles mer rettferdig mellom by og land.
- videreutvikle lokale nærtjenestesenter med mål om å sikre flere statlige tjenester nært folk

Frivilligheten skal være fri

Arbeiderpartiets mål er en sterk, mangfoldig og fri frivillighet med aktivitet i hele landet.

Frivilligheten gir folk i alle aldre mulighet til å møtes, engasjere seg og tilhøre et fellesskap. Det motvirker ensomhet og fremmer folkehelse.

Frivillig innsats gjør samfunnet rikere og fellesskapet sterkere, og fyller en rolle som hverken det offentlige eller markedet kan. Det bidrar til læring og inkludering og skaper gode lokalsamfunn og oppvekstmiljø, bygger tillit og er avgjørende for demokratiet vårt.

Frivilligheten er under press. Det må være lett å være frivillig og å drive frivillige organisasjoner. De frivillige organisasjonene har behov for økonomisk forutsigbarhet, frie midler, mindre byråkrati og tilrettelegging for aktivitet i tråd med organisasjonenes formål.

Arbeiderpartiet vil sikre frivilligheten god finansiering, stor frihet og en sentral plass i samfunnet. Vi vil legge til rette for at enda flere engasjerer seg i frivillig innsats, og føre en helhetlig politikk som sikrer frivilligheten god tilgang til lokaler, anlegg og utstyr.

Arbeiderpartiet vil:

- sørge for full og regelstyrt momskompensasjon på varer og tjenester for frivillige organisasjoner
- styrke dialogen med frivillig sektor knyttet til sektorens rammevilkår
- gjøre det enklere å være frivillig og drive frivillig organisasjon, ved å forenkle tilskuddsordninger og avbyråkratisere gjennom flerårige tilskudd fra staten
- styrke samarbeidet med relevante frivillige organisasjoner innenfor folkehelse, eldreomsorg og inkludering
- åpne offentlige bygg for frivilligheten
- at staten på sikt skal ta kostnadene og ansvaret for drift av nødnett for alle frivillige organisasjoner
- styrke den frivillige beredskapen gjennom å innføre avgiftsfritak for innkjøp av kjøretøy og utstyr som frivillige organisasjoner benytter i redningstjenesten
- støtte arbeidet med skilting, merking og kartfesting av stier og turruter, og sørge for at oppdatert informasjon om friluftsmuligheter er digitalt tilgjengelig
- legge til rette for økt samarbeid om friluftsliv mellom offentlig, privat og frivillig sektor

Idrett for alle

Idrett begeistrer. Den gir økt livskvalitet, trivsel og bidrar til gode oppvekstsvilkår. Breddeidretten spiller en viktig rolle for både integrering, folkehelse, sosial utjevning og likestilling. Toppidretten byr på opplevelser som binder oss tettere sammen, både lokalt og som nasjon.

Frivillige over hele landet gjør en stor jobb for å gi barn og unge verdifulle fellesskap, gode opplevelser og viktige erfaringer med idretten. Samtidig øker prisene og deltakelsen går ned. Flere barn og unge faller utenfor det fellesskapet som idretten gir.

Arbeiderpartiet vil at alle barn og unge skal kunne delta i idrettsaktivitet. For at det skal være mulig, må prisene for barne- og ungdomsidrett holdes på et lavt nivå, og andre hindre for deltakelse bygges ned. Den frivillige innsatsen som foreldre og andre legger ned, er helt avgjørende for idretten, og for samfunnet som helhet. Arbeiderpartiet vil jobbe for at flere kan være frivillige i idretten, og at bredden i frivilligkorpset spiller samfunnet.

Arbeiderpartiet vil at det bygges idrettsanlegg for å sikre at alle har mulighet til å delta. Vi vil redusere de regionale forskjellene, og gi innbyggere i pressområdene bedre tilgang til idrettsanlegg. Gode tilbud som er tilgjengelige for alle, må utvikles i samråd med idretten både lokalt og sentralt.

Arbeiderpartiet vil:

- støtte opp om idrettens arbeid for å være inkluderingsarena for barn og unge
- fortsette arbeidet med å ta ned etterslepet på idrettsanlegg, og jobbe for at idretten har forutsigbare rammevilkår som stimulerer til nybygging
- gi full og regelstyrt momskompensasjon til klubber som bygger anlegg
- sammen med kommunene arbeide for at barne- og ungdomsidretten kan benytte offentlige idrettsanlegg gratis
- sammen med idretten jobbe for likestilling i de ulike idrettene, på tvers av kjønn, legning, økonomisk bakgrunn og funksjonsnivå
- øke støtten til paraidretten
- gjennomgå og forsterke ordningen med ekstra spillemidler i pressområder
- fortsette å utvikle målrettede ordninger som gjør at alle kan delta i idrett, uavhengig av økonomisk bakgrunn
- styrke idrettens samarbeid med kulturfrivilligheten og friluftslivet
- senke det økonomiske presset for barns deltakelse i idrett, sammen med idretten
- sikre tilgangen på treningsarenaer parallelt med at forbudet mot gummigranulat gjennomføres
- beskytte og utvikle enerettsmodellen for å redusere spilleproblemer og avhengighet, og for å sikre at overskudd blir brukt til gode formål over hele landet
- jobbe for at toppidrettsutøvere får aktuelle og tilpassede utdanningsmuligheter
- innrette Enova slik at anlegg lettere kan utvikles miljøriktig

Kultur: en kultur å leve av og for

For Arbeiderpartiet er det et mål at alle i hele landet skal ha mulighet til å delta og oppleve kunst og kultur av høy kvalitet. Kunst og kultur utfordrer oss, gir oss nye perspektiver og skaper økt forståelse. Kultur skaper gode liv, levende samfunn og bygger felles identitet, opplevelser og fellesskap.

Kulturnæringen er en viktig næring der det skal være mulig å skape, produsere og formidle i hele landet. Museer, verdensarv/verdensarvsteder, kulturminner og håndverkstradisjoner er viktige deler av vår kulturarv som må tas vare på for å være tilgjengelig for fremtiden. Folkebibliotekene har stor betydning i lokalsamfunn over hele landet som samlingssted, debattarena og som kunnskaps- og kulturformidler for innbyggere i alle aldre.

Det er fortsatt store klasseskiller i folks kulturbruk, og altfor store variasjoner i hvilke kulturtilbud som finnes i by og bygd. Økte kostnader påvirker også kulturlivet og kan føre til svekket tilbud og økte priser. Digitaliseringen utfordrer inntektsstrømmer og rettigheter i kulturnæringen, samtidig som det har skapt helt nye muligheter knyttet til formidling.

Arbeiderpartiet vil sikre en kulturell infrastruktur i hele landet, støtte opp om den frivillige innsatsen og styrke barne- og ungdomskulturen. Terskelen for deltakelse må senkes, for å sikre at alle skal kunne utforske sitt talent og oppleve kunst og kultur.

Arbeiderpartiet skal føre en aktiv språkpolitikk. Nynorskens stilling i det norske språk skal styrkes, og nynorsk språk og kulturuttrykk skal sikres gode utviklingsmuligheter.

Arbeiderpartiet vil:

- gjennomføre et kulturløft med disse åtte hovedsatsingene:
 1. Kultur i hele landet. Et rikt og mangfoldig kulturliv bygges med utgangspunkt i lokale forutsetninger. Vi vil styrke det lokale kulturlivet, blant annet gjennom regionale kulturfond, og den frivillige innsatsen for å bidra til et mer likeverdig tilbud i små og store lokalsamfunn. Institusjoner og lokale arenaer for øving og fremføring er avgjørende for tilgang og deltakelse. Scenekunstinstitusjonene over hele landet skal styrkes for å kunne sikres som viktige bidragsyttere lokalt, regionalt og nasjonalt. Våre nasjonale kulturbygg skal ivaretas.
 2. Kultur for alle. Flere skal kunne oppleve kultur, delta og utvikle sitt talent. Derfor vil vi senke tersklene for deltakelse, slik at enda flere kan oppleve og delta i kulturaktiviteter. Deltakeravgiften i kulturskolen må ikke være så høy at noen ekskluderes.
 3. Gode vilkår for frivilligheten. Gjennom forutsigbare rammer og økt satsning vil vi sikre at frivillige organisasjoner kan bruke sin tid til å skape aktivitet og sørge for at barn og unge inkluderes, uavhengig av familienes økonomi.
 4. Bedre kunstnernes levekår. Kunstnere er arbeidsfolk og skal sikres bedre levekår, med mulighet til å jobbe i hele landet. Det frie feltet skal styrkes. Kunstnernes opphavsrett skal ivaretas og de skal sikres rimelig vederlag.
 5. Styrke de kreative næringene med mål om mer kultureksport, og at flere kan leve av kunsten. De virkemidlene som er tilgjengelige for næringslivet, skal også treffe kreative næringer. Blant annet ved å styrke og videreutvikle filminsentivordningen skal Norge sikres som en attraktiv og konkurransedyktig filmdestinasjon.
 6. Ta vare på kulturarven. Kulturminner, kulturmiljøer og verdensarvsteder har betydning for folks identitet og er en viktig del av vår kulturarv. Vi skal ta vare på den materielle og immaterielle kulturarven, styrke museene, ivareta håndverkstradisjonene og sikre en god språkpolitikk.
 7. Kultur for fremtiden. Digitaliseringen gir nye muligheter for uttrykk og formidling, samtidig som politikken skal sikre at rettighetshaveres enerett til åndsverk ivaretas.
 8. Et grønnere kulturliv. Vi skal legge bærekraftsmålene til grunn for kulturpolitikken, og vurdere insentiver som vil bidra til grønn omstilling i kunst- og kultursektoren.

Tro og livssyn: et livssynsåpent samfunn med respekt for alle

For mange mennesker utgjør tros- og livssynssamfunnene viktige fellesskap som skaper tilhørighet og identitet i lokalsamfunn over hele landet. Tros- og livssynssamfunnene er også viktige samfunnsaktører. I en verden preget av økt polarisering og konflikt er det viktig at vi som fellesskap bidrar til å sikre et livssynsåpent samfunn med respekt for alle. Den norske kirke, med sin særskilte rolle som levende, demokratisk og inkluderende folkekirke, bidrar på en særlig måte.

Norge har en kristen og humanistisk arv, men antallet og mangfoldet i tros- og livssynssamfunn har vokst betydelig. I samfunnet vårt stiller vi krav til demokrati, åpenhet og likestilling. Dette gjelder også for tros- og livssynssamfunnene. Samtidig opplever mange troende hatkriminalitet. Antisemittisme, islamofobi og annen hatkriminalitet skal bekjempes.

Retten til å tro, skifte tro eller ikke å tro er en menneskerett. Vi vil legge til rette for dialog og jobbe for inkludering, forståelse og fellesskap.

Arbeiderpartiet vil:

- fortsatt sikre Den norske kirke et godt grunnlag for sin virksomhet
- fortsatt sikre at tros- og livssynssamfunnene får økonomisk støtte
- støtte opp om viktig dialogarbeid gjennom Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, Norges Kristne Råd og andre aktører
- støtte opp om tros- og livssynssamfunnenes arbeid for å styrke inkludering, likestilling og kunnskap om det norske samfunn og dets lover
- styrke barns medvirkning og selvbestemmelse i spørsmål om tro og livssyn
- støtte opp om initiativer som bidrar overfor mennesker i krevende, religiøse bruddprosesser
- jobbe med kommunene for å få på plass flere seremonilokaler som er åpne for alle livssyn
- øke mangfoldet og sikre kvaliteten i samtaletjenestene på offentlige institusjoner, slik at det speiler befolkningens behov
- støtte arbeid som sprer kunnskap om andres tro, livssyn eller ikke-tro

Medier: grunnmuren for ytringsfrihet og demokrati

En fri presse og redaktørstyrte medier er en grunnstein i vårt demokrati. Sterke og redaksjonelt uavhengige medier bidrar til å forhindre maktmisbruk, polarisering og økt mistillit, noe som er en forutsetning for en demokratisk offentlighet. Folks mulighet til å skaffe seg korrekt informasjon er en forutsetning både for tilliten til hverandre og for ytringsfriheten.

De redaksjonelle mediene utfordres av maktkonsentrasjon og digitale plattformer. Falske nyheter og såkalte ekkokamre på sosiale medier utgjør en stor utfordring for samfunnet og demokratiet. Gjennom globale plattformer spres desinformasjon og

ulovlig innhold raskt. Behovet for troverdige, redaktørstyrte medier av høy kvalitet er viktigere enn noen gang. Samtidig må vi møte generasjonsskillet i mediebruken, og at unge forholder seg til nyhetsformidling på en helt annen måte enn voksne og eldre. Dette stiller krav til redaktørene, politikerne og brukerne av plattformene.

Arbeiderpartiet vil sikre mangfoldet av redaktørstyrte medier, og legge til rette for at alle grupper i samfunnet har et godt medietilbud.

Arbeiderpartiet vil:

- beskytte frie medier og det offentlige ordskiftet mot alle forsøk på å innskrenke ytringsrommet og ytringsfriheten
- beskytte mennesker som er truet på grunn av sine meninger og ytringer. Redaktører og journalister skal ha et særskilt vern.
- styrke de redaktørstyrte mediene i konkurransen mot sosiale medier og globale plattformselskaper
- styrke rammevilkårene for lokalradioene, med mål om å styrke den løpende journalistiske produksjonen
- styrke produksjonstilskuddet for nyhetsmedier, og sikre at de redaktørstyrte mediene kan fylle sin funksjon under kriser og alvorlige hendelser
- vurdere innføring av momsfritak for all digital journalistikk som omfattes av medieansvarsloven, og som et første steg gjøre momsfritaket for nyhetsmedier plattformnøytralt igjen
- arbeide for at brukere over hele landet har lik tilgang til medier, blant annet gjennom å sikre distribusjon både fysisk og digitalt
- utvikle ulike modeller for å sikre videregående elever tilgang til redaktørstyrte medier
- sikre NRKs rolle som en bred allmennkringkaster med sterk tilstedeværelse i hele landet
- arbeide for fortsatt kommersiell allmennkringkasting med hovedkontor i og nyhetssendinger fra Bergen
- at offentlighetsloven og prinsippet om meroffentlighet skal praktiseres i alle offentlige virksomheter, og vurdere å innføre sanksjoner ved brudd på dette
- beskytte mennesker som er truet på grunn av sine meninger og ytringer, og sikre redaktører og journalister et særskilt vern
- utvikle en nasjonal strategi for en åpen og opplyst samtale der vi vurderer konkrete tiltak fra Ytringsfrihetskommisjonen, herunder behov for ytterligere forskningstiltak og opprettelsen av et ytringsfrihetsråd

Familiepolitikk: ulike familier, universell velferd

Familien er det viktigste fellesskapet for de aller fleste av oss. Foreldre skal oppleve trygghet i hverdagen, med gode universelle velferdstilbud som lokale helsestasjoner, tilgjengelige barnehageplasser, gode skoler og fritidstilbud.

Mange barnefamilier sliter med tidsklemma, samtidig som også etablerings- og levekostnadene øker. Arbeiderpartiet vil føre en politikk som gjør det attraktivt for folk å få barn, og som legger godt til rette for barnefamilier.

Fattigdom skal ikke gå i arv. Barn fortjener like muligheter uavhengig av foreldrenes livssituasjon. Arbeid er den viktigste veien ut av fattigdom. Barnetrygden er viktig for mange barnefamilier, og ett av tiltakene som bidrar til å bekjempe fattigdom. Arbeiderpartiet har styrket barnetrygden betydelig i regjering, og ønsker å beholde barnetrygden som en universell ordning.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke det universelle velferdstilbudet for alle barn og unge
- sikre at barn med funksjonsnedsettelse, og deres familier, får god oppfølging og tilrettelegging
- vurdere endringer i regelverket slik at mødre ikke får kutt i permisjonstiden dersom de føder før termin, og at permisjonen ikke starter å løpe dersom de føder senere enn termin
- styrke helsestasjonens rolle i det forebyggende arbeidet innen kvinnehelse, barn og unges fysiske og psykiske helse, og i arbeidet med å styrke relasjoner mellom voksne og barn
- utvikle flere tilbud til foreldre til eldre barn, som kurs, nettverk og andre tilbud som bidrar til mestring i foreldrerollen
- gjøre hverdagen enklere og skoledagen mer helhetlig ved å bedre samarbeidet mellom kultur, frivillighet, idrett, skole og SFO

Gode oppvekstmiljø for alle

Alle barn skal ha et godt, trygt, sunt og aktivt oppvekstmiljø. Store ulikheter i familienes evne og muligheter til å bidra, må møtes av og i fellesskapet. Både hver og en av oss, frivilligheten og våre felles offentlige tilbud er viktige for å bidra til inkluderende fellesskap.

Ulikheter i økonomi, boforhold, utdanning og helse bidrar til at folk har ulike forutsetninger for å kunne delta aktivt i lokalsamfunnet på fritiden. Segregering og ulikhet i deltakelse mellom jenter og gutter bidrar til at kulturen og idretten speiler disse forskjellene, og forsterker trekk vi ikke ønsker.

Arbeiderpartiet vil ha et samfunn bygget på likeverdighet, tillit og demokrati. Det limet som idrett, frivillighet og kultur skaper i lokalsamfunnene, er et viktig forsvar mot antidemokratiske krefter som forsøker å stille grupper opp mot hverandre. Fritidsaktiviteter er en viktig arena for å sørge for at barn har det bra, og blir sett av trygge voksne.

Arbeiderpartiet vil:

- legge godt til rette for frivillige som bidrar i sine lokalsamfunn, både når det gjelder idrett, organisasjoner, kultur og frivilligsentraler
- rette særskilte tiltak mot barn og unge som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt, spesielt i levekårsutsatte områder
- bruke ungdomsjobber til å støtte opp om frivilligheten og idretten
- støtte gratis utlån av idretts- og friluftsutstyr som BUA
- legge til rette for at idrett, kultur og frivillighet kan bruke offentlige bygg

Digitalisering for alle

Med den teknologiske utviklingen følger store muligheter. I et avansert industrisamfunn som Norge, med små forskjeller og høy tillit, kan digitalisering skape nye arbeidsplasser, gjøre offentlige tjenester bedre og bidra til å redusere klimaavtrykket i en rekke næringer.

Den teknologiske utviklingen har også en bakside. Plattformøkonomien skaper nye monopoler, utfordrer det trygge arbeidslivet og kan bidra til å gjøre offentligheten mer polarisert. Nye klasseskiller vokser frem når store grupper i samfunnet, ikke minst mange eldre, hektes av den digitale utviklingen.

Utviklingen innen kunstig intelligens skjer i et høyt tempo, og treffer et bredt spekter av samfunnsområder. Når teknologi og samfunn er i endring, må også politikken videreutvikles.

For Arbeiderpartiet er det avgjørende at det er fellesskapet som styrer utviklingen når teknologien endrer samfunnet, og ikke omvendt. Vi ønsker at digitaliseringen av samfunnet skal komme alle til gode.

Offentlig sektor må ha en hånd på rattet i utviklingen. Norge må ha et fremtidsrettet regelverk, gode virkemidler og teknologisk infrastruktur. Et eksempel på det siste er arbeidet Nasjonalbiblioteket gjør på å utvikle norske og samiske språkmodeller som skal brukes i utviklingen av KI-baserte verktøy og tjenester, og komme innbyggerne og samfunnet til gode.

Arbeiderpartiet vil:

- digitalisere offentlig sektor på en måte som gjør at innbyggerne opplever at offentligheten er til stede for dem, og leverer sømløse tjenester som møter deres behov
- sikre rammer for en trygg digital oppvekst for barn og unge
- sørge for en sikker og fremtidsrettet digital infrastruktur i hele landet
- forsterke styringen og samordningen av digitaliseringspolitikken
- legge hensynet til sikkerhet og beredskap i bunn for all digitalisering
- Jobbe for at nye KI-baserte løsninger ikke diskriminerer på bakgrunn av faktorer som kjønn, legning og etnisitet
- utnytte mulighetene i kunstig intelligens, samtidig som vi beskytter innbyggerne mot de negative sidene ved utviklingen
- utnytte mulighetene i data og datadrevet innovasjon
- sette fart på den grønne og digitale omstillingen, og fremme et omstillingsdyktig og innovativt næringsliv
- beskytte innbyggerne mot digital overvåkning og påvirkning, og stille strenge krav til private selskaper som deler data
- motvirke digitalt utenforskap slik at alle, uansett ferdigheter, arbeidslivstilknytning eller økonomi, har mulighet til å benytte seg av digitale tjenester
- styrke Datatilsynets regulatoriske sandkasse for digital innovasjon

Trygg digital oppvekst

Dagens barn og unge vokser opp i en gjennomdigitalisert hverdag. Mange utvikler tidlig høy digital kompetanse, og kan leve mye av sitt sosiale liv på nett, gjennom spill og sosiale medier.

Digitaliseringen bidrar til stor informasjonstilgang, underholdning, sosiale muligheter og læring.

I den digitale hverdagen blir også barn og unge utsatt for reklame, påvirkning og uønsket innhold. Tidsbruken på sosiale medier øker, og vi ser nye former for ekskludering, mobbing og utestengelse. Stadig flere personopplysninger samles inn og brukes til å tilpasse innhold og reklame. Det utfordrer både regelverk og kulturer. Ulik tilgang til digitale verktøy, og ulik digital kompetanse, kan føre til økte forskjeller.

Arbeiderpartiet vil ivareta barn og unge i den digitale hverdagen. De er særlig sårbare og har krav på beskyttelse, også på nett. Deres personvern skal ivaretas. De skal beskyttes mot skadelig innhold og skjermes for uønsket reklame.

Arbeiderpartiet vil:

- gjennomgå og foreslå endringer i regelverk for bedre å verne barn og unge i digitale flater, og bedre beskytte deres rettigheter
- stille økte krav til de store teknologiselskapene for å sikre at barn og unge beskyttes mot skadelig og ulovlig innhold på nettet
- forby atferdsbasert markedsføring rettet mot barn og unge
- skjerpe kravet til å skille mellom innhold og reklame
- sikre at barns personopplysninger ikke brukes til atferdsbasert markedsføring, selv om markedsføringen ikke rettes mot barn
- sikre at barnets beste legges til grunn når man regulerer reklame og markedsføring som er rettet mot, og tilgjengelig for, barn
- pålegge kommersielle aktører å benytte standardinnstillinger som ikke bruker avhengighetsskapende mekanismer
- ha bedre veiledning for barn og foreldre for å styrke forståelsen av barns rett til personvern i familiære forhold
- prioritere mer forskning om barns digitale oppvekst, og opprettelse av et tverrfaglig forskningssenter for barn og digitale medier, i tilknytning til eksisterende kunnskapsmiljøer
- innføre strengere regelverk for sosiale medier blant barn og unge, inkludert innføre 15 års aldersgrense på sosiale medier
- regulere lootbokser i spill
- innføre et føre-var-prinsipp i skole og barnehage
- skjerme barn for skadelig innhold og reklame på digitale enheter utlevert av skolen
- utarbeide tydelige anbefalinger til foreldre om barns digitale hverdag

Digital infrastruktur

Digital infrastruktur er avgjørende for å ta i bruk digitale verktøy. Tilgangen til internett varierer ulike steder i landet. Det er viktig for Arbeiderpartiet at det offentlige skal bidra til infrastruktur i hele landet.

Den digitale infrastrukturen blir stadig viktigere for både nærings- og samfunnsutvikling. Datasentre har blitt en del av den grunnleggende infrastrukturen, og det er avgjørende at Norge har tilgang til, og kompetanse på, dette området. Datasenterbransjen er samtidig en ny, kraftkrevende industri med behov for store mengder av den samme energien som vi trenger til andre gode formål. Arbeiderpartiet mener derfor at datasentre i Norge kun skal brukes til samfunnsnyttige formål, og bygge opp under industrietablering og utvikling av velferdsstaten.

Arbeiderpartiet vil:

- ha som mål at alle husstander der det bor fastboende, skal ha tilgang til høyhastighetsbredbånd på 1GB
- legge til rette for at alle kan delta i den digitale utviklingen uavhengig av bosted
- sikre mobildekning langs hovedferdselsårene både på land og sjø
- iverksette tiltak som øker konkurransen i markedet for bredbånd, slik at brukerne får reell valgfrihet
- ivareta norske sikkerhetsinteresser ved utbygging av datasentre, ved å sørge for tydeligere nasjonal styring.
- få på plass bedre regler for utbygging, drift og eierskap, i utgangspunktet begrenset til aktører fra NATO- eller EØS-land

Likestilling – et likestilt samfunn er et fritt samfunn

Arbeiderpartiet skal føre en offensiv og målrettet likestillingspolitikk som gjør at alle inkluderes i samfunnet, uavhengig av kjønn, alder, seksuell orientering, funksjonsnivå og etnisitet. Store forskjeller mellom kjønnene i skoleprestasjoner, skolegjennomføring, i arbeidslivet, lønnsnivå, familieliv og helse, truer det likestilte samfunnet. Diskriminering og manglende inkludering fører til at mennesker utestenges fra viktige fellesskap.

Ingen mennesker skal diskvalifiseres fra arbeidslivet, utestenges fra det sosiale fellesskapet eller hetses på bakgrunn av sin hudfarge, tro, funksjonsnivå eller seksualitet.

Arbeiderpartiet skal bygge ned hindre for deltakelse, styrke arbeidet mot diskriminering og for et mer inkluderende samfunn. Vi vil aldri godta diskriminering, hets og trusler mot enkeltmennesker eller grupper. Urfolk og nasjonale minoriteter har en særstilling i Norge.

Likestilling mellom kjønnene

Arbeiderpartiets mål er at alle skal kunne leve frie og gode liv. En viktig forutsetning for dette er å sikre likestilling mellom kjønnene. Vi har fortsatt et kjønnsdelt arbeidsmarked i Norge. Det fører til kjønnsforskjeller i lønn, arbeidshelse og muligheten til å balansere jobb og familie. Arbeiderpartiets mål er å skape et mindre kjønnsdelt arbeidsmarked og et likestilt arbeidsliv.

Vi oppnår aldri reell likestilling dersom vi ikke tar tak i de særskilte utfordringene som kjønnene opplever. For Arbeiderpartiet handler det om at alle skal få de samme mulighetene i livet uavhengig av kjønn. Arbeiderpartiets likestillingspolitikk skal bygge videre på kvinnekampens avgjørende samfunnsbidrag, og samtidig adressere gutter og menns likestillingsutfordringer på relevante politikkområder.

Arbeiderpartiet vil:

- redusere kjønnsforskjellene i arbeidslivet, jobbe for lik lønn for likt arbeid og øke andelen som jobber heltid
- bekjempe det kjønnsdelte arbeidslivet gjennom satstinger på kompetansesentre, målrettede tiltak som «Menn i helse» og kampanjer i ungdomsskolen
- sørge for økt mangfold i arbeidslivet samt bedre representasjonen mellom kjønnene i de bransjer der dette går for sakte
- videreutvikle likestillingssentrene
- gjennomføre en nasjonal satsing for at flere unge skal velge å gjennomføre kjønnsutradisjonelle utdanningsprogram på yrkesfag, og at flere menn skal velge å gjennomføre helse-, omsorgs-, sosial- og pedagogiske fag i høyere utdanning
- sikre at skoleløpet passer for alle ved å satse på en mer praktisk og variert skolehverdag, styrke de alternative opplæringsarenaene og sikre kvalifiserte elever læreplass
- videreutvikle verktøyene i statens eierskapspolitikk for å fremme likestilling
- sette ned et utvalg som skal se på kjønnsforskjeller i helsetjenestene
- styrke arbeidet mot seksuell trakassering i samfunnet, blant annet ved å sikre at de nye reglene mot seksuell trakassering i arbeidsmiljøloven følges opp, styrke de aktørene som arbeider mot seksuell trakassering, og jobbe holdningsskapende i barnehage og skole

Likestilling på alle samfunnsområder

Likestilling kommer ikke av seg selv. For å få et likestilt samfunn kreves det at vi jobber systematisk med likestilling på alle samfunnsområder. Universell utforming er helt nødvendig for å gi alle mulighet til å kunne delta likeverdig i samfunnet. Arbeiderpartiet har som mål at Norge skal være universelt utformet innen 2035.

Arbeiderpartiet vil jobbe for at mennesker med funksjonsnedsettelser skal oppnå sine fulle rettigheter til deltakelse på alle samfunnets arenaer på lik linje med alle andre, ved å sikre at FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) realiseres i alle deler av samfunnet. Vi vil bygge ned samfunnsbarrierer som står i veien for denne realiseringen, og bidra til større synliggjøring, likestilling og livskvalitet for denne gruppen.

Brukerstyrt personlig assistanse (BPA) er et viktig verktøy for å sikre alle mennesker deltakelse og likestilling i samfunnet. Vi vil sørge for at ordningen gir et best mulig universelt tilbud til de som trenger det, og forankre BPA i et eget lovverk. For å sikre god kvalitet på tjenesten og styrke arbeidstakernes rettigheter vil vi etablere en godkjenningsordning for BPA-leverandører.

Den skeive delen av befolkningen kommer dårligere ut enn befolkningen ellers på levekårsundersøkelser. Mange har opplevd avvisning av mennesker i nær relasjon, skam, mangel på god helseoppfølging, hets, hat og minoritetsstress.

Arbeiderpartiet vil kjempe for alle menneskers ukrenkelige rett til egen kjønns- og legningsidentitet. Vi skal sikre at lovgivning og helse- og utdanningsløp er tilpasset for at skeive kan leve gode og meningsfulle liv.

Arbeiderpartiet vil:

- jobbe for universell utforming og tilgjengelighet slik at alle kan delta i samfunnet
- øke kunnskapen om funksjonshemmedes rettigheter blant ansatte i staten og kommunene
- styrke Likestillings- og diskrimineringsombudet og Diskrimineringsnemnda
- prioritere tiltak som bekjemper netthets
- følge opp handlingsplanen for LHBT+-personers levekår
- styrke opplæringen i seksualitet og grensesetting, kjønns- og seksualitetsmangfold og reproduktiv helse
- innlemme FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) i den norske menneskerettighetsloven

Antirasisme: vår felles oppgave

Arbeiderpartiet er et parti som kjemper for å få slutt på både hverdagsrasisme, ideologisk fundert rasisme og den strukturelle rasismen. Vi mener det er en felles oppgave for alle å bekjempe rasisme og hatefulle ideer og holdninger. Vi må erkjenne det farlige hatets potensielle konsekvenser og forhindre at mennesker i vårt samfunn blir radikalisert og en trussel mot andre. Arbeiderpartiet ser med særlig stor bekymring på utbredelsen av hatefulle konspirasjonsteorier og rasistiske ideer rettet mot muslimer og jøder, og vil prioritere bekjempelse av muslimhat og antisemittisme.

Arbeiderpartiets antirasistiske politikk skal fjerne hindrene som gjør at enkelte grupper holdes utenfor, og gi like muligheter for alle. Vårt viktigste forsvarsverk mot terror og politisk vold er et sterkt fellesskap, en sterk velferdsstat og et inkluderende samfunn – fundamentet for et samfunn med små forskjeller og like muligheter. Kampen mot rasismen må kjempes i hverdagslivet: på arbeidsplassene, i skolegården, i kultur- og idrettslivet og på internett.

Arbeiderpartiet vil:

- at det gis mer kunnskap og informasjon om hatefulle ytringer og rasismens konsekvenser gjennom skoleløpet
- utarbeide en nasjonal handlingsplan mot hatkriminalitet i samarbeid med berørte grupper
- sette ned et utvalg som skal utrede oppsøkende og forebyggende arbeid på nett
- arbeide for å motvirke spredning av konspirasjonsteorier
- styrke studietilbud og kompetanse om ekstremisme og radikalisering
- jobbe for at flest mulig elever får opplæring om demokrati, ekstremisme, radikalisering og hat, og får tilbud om å besøke relevante institusjoner som jobber med dette
- styrke forskningen og kompetansebyggingen på rasisme og ekstremisme, og sikre kompetanse om rasisme, diskriminering og hatytringer i alle politidistrikt

Urfolk og nasjonale minoriteter: rettigheter, kultur og språk

Norge skal være et foregangsland når det gjelder å beskytte urfolks og nasjonale minoriteters rettigheter. Arbeiderpartiet vil arbeide aktivt for at samer og nasjonale minoriteter får videreutvikle sin identitet, kulturhistorie og sitt språk.

Samiske språk og de nasjonale minoritetsspråkene kvensk, romanes og romani utgjør en viktig del av rammen for kulturuttrykk i det norske samfunnet. Alle disse språkene er i dag under press. Arbeiderpartiet vil at alle skal ha en reell mulighet til å lære sitt morsmål, bruke det i hverdagen og kunne overlevere det til neste generasjon.

Fornorskingspolitikken som tidligere har blitt ført overfor samer og nasjonale minoriteter, har ført til alvorlige tap av språk og kultur. Mange opplever fortsatt å bli utsatt for diskriminering, fordommer og hets. Sannhets- og forsoningskommisjonen har gjort et viktig arbeid for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og skogfinner. Arbeiderpartiet skal ta en aktiv og ledende rolle i kampen mot all form for rasisme og diskriminering i det norske samfunnet.

Arbeiderpartiet vil:

- ivareta våre forpliktelser overfor urfolk og nasjonale minoriteter, og arbeide for at de får videreutvikle sin identitet, kulturhistorie og sitt språk i Norge
- bekjempe hets og diskriminering av samer og nasjonale minoriteter
- heve kompetansen i offentlig forvaltning om særskilte utfordringer knyttet til helse og levekår blant samer og nasjonale minoriteter
- sikre gode rammevilkår for minoritetsspråkene og samiske språk og kultur
- forbedre refusjonsordningene og insentivordningene til kommunene for å styrke samisk språkopplæring og øke antallet språkbærere
- opprette et nasjonalt reindriftsenter for å gi reinbeitedistriktene nødvendig rådgivnings- og kompetansestøtte
- etablere en ny veiledningstjeneste som bistår rettighetshavere, utbyggere og myndigheter i store arealdisponeringssaker hvor samiske interesser er berørt i henhold til sameloven. Veiledningen skal bidra til meningsfulle konsultasjonsprosesser, forebygge konflikter og ivareta urfolks rettigheter, med statlig støtte og uavhengig av kommersielle interesser.
- sikre gode og stabile rammevilkår for de tradisjonelle samiske næringene, samtidig som det legges til rette for utvikling innen annen næringsvirksomhet som bidrar til å opprettholde bosetting og levende lokalsamfunn
- sikre at Sametinget tilføres tilstrekkelige ressurser for å ivareta rollen som et sterkt folkevalgt organ
- arbeide for å løfte samisk kultur, film, musikk og håndverkstradisjon
- støtte samisk LHBT+-arbeid
- tilby joik i pleie- og omsorgstjenester som vil bidra til å forbedre livskvaliteten for eldre samer, spesielt demente

Nordområdene: Norge er tryggere med livskraftige lokalsamfunn i nord

Ingen steder henger innenriks- og utenrikspolitikken tettere sammen enn i nordområdene. Konsekvensene av en ny sikkerhetspolitisk hverdag i Europa griper direkte inn i nordnorsk nærings- og samfunnsliv. Skal vi ha aktivitet, utnytte ressursene og ha troverdighet overfor våre naboer, må det bo folk i nord.

Arbeiderpartiet vil sørge for at det kan leves gode liv i et attraktivt Nord-Norge med trygge velferdstjenester og spennende arbeidsplasser. Tiltak og virkemidler for nordområdepolitikken må tilpasses den nye sikkerhets- og geopolitiske situasjonen. Vårt fremste mål for nordområdene skal være at folk skal leve gode liv i en region som fortsatt er preget av fred og stabilitet. Utviklingen med fraflytting må snus, og det må skapes fremtidsrettede arbeidsplasser. Barn må sikres en god oppvekst i nord, og unge skal oppleve det som attraktivt å etablere seg i nord. På den måten styrker vi Norge gjennom å skape livskraftige lokalsamfunn i nord.

Sikkerhet og fred i nord

Norges posisjon og rolle i nord er unik. Det er i nord at Norge møter verden, og det er der våre initiativer har størst betydning for den generelle utviklingen i området og for norske interesser. Aktiv tilstedeværelse i nord sikrer suverenitet og norske interesser.

At hele Norden nå blir samlet i NATO, gir nye muligheter, ikke bare for forsvarssektoren, men også innen næringsliv, infrastruktur, forskning og utdanning. Flere land, deriblant stormakter som USA, Russland, Kina og EU, har fornyet interesse for nord. Et sterkt forsvar gjør det enklere å fortsette vår forutsigbare linje overfor våre naboer. Dette forutsetter et sterkt og moderne forsvar med tyngdepunkt i nord.

Sivilsamfunnet må forsterkes og infrastrukturen rustes opp til å være vertskap for den militære aktiviteten som vil komme i nord som følge av Forsvarsløftet. Industriutvikling, bolyst-tiltak, reiseliv og samferdsel må i større grad ses i et øst-vest-perspektiv.

Energi

Nordområdene må sikres tilstrekkelige mengder ren, rimelig og fornybar energi til å ta Nord-Norge gjennom det grønne skiftet. I dag er det for mange flaskehalser i det nordnorske strømmettet, og det produseres for lite strøm til at nye næringer og industri skal utvikles i nord. Regjeringens Kraft- og industriløft for Finnmark markerer starten på Arbeiderpartiets ambisjon om å gjøre nordområdene til en bærekraftig region og et sentrum for grønn omstilling.

Havvind er den største nasjonale energi- og industrisatsingen i nyere tid, og Nord-Norge skal være med. Modne områder og prosjekter som Nordvest A utenfor Helgeland og Goliat Vind kan raskt realiseres, og Arbeiderpartiet har som mål at områder i nord skal lyses ut senest i 2027.

Kunnskap om nord, i nord og fra nord

De unike natur- og samfunnsforholdene i Arktis skaper muligheter i utvikling av kunnskap og kompetanse som Norge og det internasjonale samfunnet trenger. Arbeiderpartiet vil bidra til at forskningen og næringslivet i nord enda mer effektivt kan utnytte den arktiske plasseringen og den arktiske kompetansen til å løse nasjonale og globale samfunnsutfordringer.

Gode lokalsamfunn som vokser

Skal vi utnytte mulighetene i nord, må det bo folk i nord. Befolkningen må ha tillit til offentlige myndigheter og oppfatte dem som en medspiller. Ved at vi skaper nye jobber og systematisk satser på kunnskap, skal nord være et attraktivt sted å bo og jobbe. Arbeiderpartiet vil videreutvikle tiltakssonen og sikre at også Nord-Norge har tilgang på kvalifisert arbeidskraft.

Samferdsel: å reise i nord

Arbeiderpartiet vil knytte Arktis bedre sammen og sikre infrastrukturen mot klimaendringer, ras og skred. Bo- og arbeidsmarkedsregioner i nord må komme nærmere hverandre, og forbindelser mellom nord og resten av verden må bedres. Arbeiderpartiet har som mål å utvikle jernbanen i nord og bygge Nord-Norgebanen. Hvor man skal starte byggingen og hvilket konsept man skal velge, må vurderes i lys av den nye geopolitiske situasjonen og bygge opp under arbeidet med å samle Norden i NATO.

Ferger, FOT-rutene og Kystruta utgjør viktige transporttilbud for folk og gods i nord. I årene som kommer, skal luft- og sjøfart gjennom det grønne skiftet, og Arbeiderpartiet vil bruke kommende anbudsrunder til å kutte utslipp og fortsette å forbedre tilbudet med hensyn til både pris, kvalitet og frekvens for å knytte nord tettere sammen.

Helse og velferdstjenester

Trygge og gode velferds- og helsetjenester er en forutsetning for å lykkes med å skape gode lokalsamfunn som det føles trygt å leve i. Pasienter og pårørende i nord har ofte lang reisevei til sykehus og spesialiserte helsetjenester. Derfor stilles det krav til at helsetjenesten i nord er fremst på å ta i bruk ny teknologi og nye løsninger, slik at enda mer av behandling og utredning kan skje utenfor sykehus og nært der pasienten bor. Arbeiderpartiet vil gjennomgå ordningene til Pasientreiser for å sikre at ikke pasienter og pårørende får unødvendig lang, belastende og kostbar reisevei.

Å skape i nord

Nordområdene er rike på ressurser. Det er et mål for Arbeiderpartiet at ressursene skal benyttes til verdiskaping og arbeidsplasser i nord, i pakt med hva naturen tåler. Gjennom en aktiv næringspolitikk kan reiselivet også bidra til å bygge opp under viktige bo- og blilyst-tiltak, og det ligger store muligheter i grensekryssende samarbeid om reiseliv i nord. Samtidig nærmer vi oss en grense for hva natur, infrastruktur og lokalsamfunn greier å håndtere. Vi skal balansere næringsutvikling med naturens bærekraft.

Havbruksnæringen er flere steder den viktigste driveren for utvikling av kystsamfunn, og potensialet, særlig i havbruk til havs, er enormt. Samfunnskontrakten mellom fiskere, oppdrettere og folk langs kysten innebærer at det skal legges til rette for at fisken gir arbeidsplasser, aktivitet og trygger bosettingen i kystsamfunnene.

Arbeiderpartiet vil:

- gjennomføre «Kraft- og industriløft for Finnmark» og sikre hele Nord-Norge nok ren, rimelig og fornybar kraft
- forsterke kraftnettet og gjennomgå ordningen med anleggsbidrag slik at manglende tilgang på nett ikke hemmer det grønne skiftet
- knytte Arktis tettere sammen ved å forstørre bo- og arbeidsmarkedsregioner og utvikle grensekryssende transportårer i samarbeid med våre naboland
- sikre at nye, grønne næringer og grønn industri utvikles i nord, og skaper kompetansemiljø, verdier og arbeidsplasser i nord
- sikre at forsvarsinvesteringer og samfunnsutvikling henger sammen og bygger opp under målet om attraktive og levekraftige lokalsamfunn i nord
- etablere befalsutdanning og utdanning innen andre militære fag i Nord-Norge
- arbeide for at det etableres flere industriklynger i nord knyttet til forsvarsindustri, maritim industri, romindustri og mineralnæring
- lyse ut områder for havvind i nord senest i 2027, sikre Nord-Norge arbeidsplasser i forvaltningen og deltagelse i de industrielle muligheter som følger
- bygge og forsterke nordnorske kunnskaps- og kompetansemiljøer
- utrede en ordning med beboerbevis (beboerrabatt) på FOT-rutenettet.
- utvide avskrivningsregler for studielån i tiltakssonen til også å gjelde barnehagelærere
- legge til rette for grønn luftfart på kortbanenettet i Nord-Norge
- at Norge skal bruke sin rolle i Arktisk råd til å fremme viktige spørsmål innenfor miljø, urfolk, utdanning, forskning og andre strategiske spørsmål
- at det sikres fredelig samarbeid om fiskeforvaltning i nordområdene
- forplikte landene rundt Arktis til avtaler om bekjemping av, og tilpasning til, klimaendringer i nord
- styrke grunnlaget for meieriene og slakteriene i det nordnorske landbruket i beredskapsøyemed
- videreutvikle og forsterke nordnorske kunnskap- og kompetansemiljøer, herunder etablering av arktisk kunnskapssenter for klimaendringer som en videreutvikling av Climate-Ecological Observatory for Arctic Tundra (COAT)

Trygg og klimavennlig transport i hele landet

Arbeiderpartiets samferdselspolitikk skal bidra til en enklere og tryggere reisehverdag for folk, og økt konkurranseevne for næringslivet. Samtidig skal vår samferdselspolitikk bidra til å oppfylle Norges klima- og miljømål og til at byene når nullvekstmålet for persontransport med bil. Vi må derfor planlegge arbeidsplasser og boligutbygging bedre for å sikre en kortere og raskere reisevei i hverdagen.

Veier, jernbane, havner og flyplasser binder Norge sammen og er helt avgjørende for bosetting og arbeidsplasser. Samfunnet har et stort ansvar for at denne infrastrukturen fungerer godt, og Arbeiderpartiet skal sørge for det. Vi må bedre utnytte de mulighetene ny teknologi gir.

Arbeiderpartiets samferdselspolitikk følger dette prinsippet: Vi skal ta vare på det vi har, utbedre der vi kan og bygge nytt der vi må. Arbeiderpartiet ønsker et løft for vedlikeholdet av transportinfrastrukturen i hele landet, og en sterk satsing på utbedring av det vi har, med punktvisse investeringer på eksisterende vei- og jernbaneinfrastruktur. Slik skal vi oppnå bedre utnyttelse, bedre punktlighet på jernbanen, økt sikkerhet og større motstandsdyktighet mot klimaendringer. Fylkeskommunene skal også settes bedre i stand til å prioritere innsats for å oppruste fylkesveinettet.

En ny sikkerhetssituasjon i Europa krever at vi må tenke mer på beredskap, militær mobilitet og forsyningssikkerhet. Vi må dessuten ha med behovene til våre allierte og deres stridskrefter når samferdselsprosjekter skal utformes. De militære behovene for transportinfrastruktur bør ta utgangspunkt i den samlede, rangerte prioriteringen som Forsvaret skal lage. Store byggeprosjekter må vurderes opp mot det store behovet for arbeidskraft vi har på andre samfunnsområder, for eksempel i helse- og omsorgssektoren eller i Forsvaret. De store naturinngrepene må begrenses, og vi må ta bedre vare på den matjorden vi har.

Arbeiderpartiet vil legge til rette for digitale løsninger i transportsektoren, og utnytte mulighetene i bruk av kunstig intelligens. Økt fremkommelighet, økt transportsikkerhet og et mer klima- og miljøvennlig transportsystem med bedre kapasitetsutnyttelse er mulig med ny teknologi. Samtidig vil Arbeiderpartiet beskytte innbyggerne mot digital overvåkning og påvirkning og stille strengere krav til private selskaper som deler data.

Arbeiderpartiet vil:

- redusere klimagassutslippene fra transportsektoren
- lokalisere arbeidsplasser og boliger slik at transportbehovet reduseres og knutepunktene styrkes
- intensivere arbeidet for å nå visjonen om null drepte og hardt skadde i trafikken
- bekjempe sosial dumping i transportsektoren
- sørge for at samferdselsinvesteringer styrker norske bedrifter med norske lønns- og arbeidsvilkår
- prioritere i større grad å ta vare på det vi har fremfor nye, store samferdselsprosjekter
- benytte ny teknologi til å forbedre kapasitetsutnyttelse i transportsystemet
- stille krav om innfasing av nullutslipp i kjøretøy, anleggsmaskiner, fartøy og fly på offentlige kontrakter der teknologien er moden

Trygge veier

Mesteparten av trafikken går på veien. Det norske veinettet er ikke ferdig utbygget og deler av veinettet har for lav standard. Arbeiderpartiet ønsker et godt, effektivt og trygt veinett som binder landet sammen, og vil derfor ha et fortsatt høyt investeringsnivå på veisektoren.

Vi lever i en tid som stiller nye krav til oss. Pris- og kostnadsutviklingen gjør at vi nå må prioritere hardere og kreve bedre planlegging og gjennomføring av samferdselsprosjekter. I fremtiden vil villere vær føre til at vi må bruke større ressurser på å sikre infrastrukturen vår mot skred og flom. Derfor blir vår prioritet å sikre et trygt og effektivt veinett og sikre gode alternative ruter ved uforutsette hendelser.

Kontinuerlig arbeid med drift og vedlikehold av veiinfrastruktur er sentralt for trafikksikkerheten. Behovene hos sårbare trafikanter som fotgjengere, syklistar og motorsyklistar bør fortsatt tillegges særlig vekt ved utforming, bygging, drift og vedlikehold. Innenfor drift er det spesielt vinterdriften, med brøyting og strøing, som er de viktigste oppgavene ut fra hensynet til både trafikksikkerhet og fremkommelighet.

Vi har svært mange bruer som er 50 år eller eldre. Både på grunn av alder, men også behovet for styrket beredskap og bedre fremkommelighet for næringstransporten, er det nødvendig å oppgradere kapasiteten og bæreevnen for mange av disse bruene. Arbeiderpartiet ønsker derfor et eget fylkeskommunalt bruprogram som kan bidra til finansiering, standardisering, økt kvalitet og at kostnadene reduseres. Det blir også viktig å identifisere hvilke bruer som blir viktige i fremtiden med tanke på beredskap og Forsvarets behov.

Arbeiderpartiet vil:

- ha en betydelig økning av ras- og skredsikringsmidler til riks- og fylkesvegnettet
- øke bevilgningene til ras- og skredsikring
- redusere vedlikeholdsetterslepet
- legge til rette for bedre pendlerparkering som kan sikre mer fleksibilitet for reisens første og siste kilometer
- stille miljøkrav i offentlige anskaffelser i veisektoren
- bidra til en robust ladeinfrastruktur for elbiler
- støtte etablering av nye ladestasjoner for tyngre kjøretøy
- styrke muligheten til å ta beslag i kjøretøy som blir brukt til uettig kjøring og kriminalitet
- skjerpe reaksjonene mot bilister som bruker mobiltelefon under kjøring
- sørge for effektiv og rettferdig bompengeneinnkreving også for utenlandske personbiler, for å hindre forskjellsbehandling

En kollektivtrafikk som binder sammen by og land

Arbeiderpartiet støtter nullvekstmålet som sier at veksten i persontransporten i byområdene skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange. For å nå dette målet ønsker vi et punktlig og rimelig kollektivtilbud som sikrer grønn mobilitet og får hverdagen til å gå opp for den reisende. Vi vil derfor videreføre byvekstavtaler samt utvide og videreutvikle tilskuddsordningene for mindre byområder. Gjennom byvekstavtalene legger vi til rette for samarbeid mellom sentrale, regionale og lokale myndigheter, og styrker den lokale handlefriheten til å kutte utslipp og legge til rette for grønn mobilitet.

Et godt kollektivtilbud i hele landet er viktig, og vi vil derfor utvikle nye fleksible kollektivordninger som for eksempel bestillingsruter.

Arbeiderpartiet vil:

- stå fast ved målet om en statlig finansieringsandel på 70 prosent av investeringskostnadene i store kollektivprosjekter i de fire største byområdene
- Videreutvikle ordningen med byvekstavtaler og tilskuddsordningen for mindre byområder
- utvikle nye fleksible kollektivordninger i distriktet
- legge til rette for forskning innenfor samferdselssektoren (for eksempel smarte byer, trafikk sikkerhet, autonome kjøretøyer, nye kollektivløsninger m.m.) og bedre samarbeid mellom transportetatene og relevante forskningsinstitusjoner
- gradvis innføre et nasjonalt ungdomskort som gir lavere priser for unge, lærlinger og studenter i hele landet

En punktlig og klimavennlig jernbane

Arbeiderpartiet vil føre en offensiv jernbanepolitikk for fremtiden, og vil ha en sterk statlig styring av jernbanesektoren. For å hindre fragmentering av ansvaret og en mer komplisert reisehverdag for den enkelte, vil vi si nei til privatisering av persontrafikk, drift og vedlikehold på jernbanen.

Prisveksten ved bygging av vei og jernbane har vært sterk de siste årene. Arbeiderpartiet mener at utbygging av infrastruktur må gjennomføres på en måte som gir mest mulig igjen for pengene. Gjennom å prioritere en større andel på drift og vedlikehold, samt bygge flere krysningsspor og dobbeltsporsparseller, vil vi forbedre punktligheten og gi flere reisende et bedre togtilbud.

Arbeiderpartiet vil:

- ha en sterk statlig styring av jernbanesektoren
- legge til rette for at jernbanen skal ta en større andel av persontrafikk og godstrafikk
- sikre at jernbanen leverer på de transportpolitiske målene, hvor de nye overordnede rammebetingelsene ligger fast
- si nei til privatisering av persontrafikk, drift og vedlikehold på jernbanen
- bruke større andel på drift og vedlikehold på jernbanen og forbedre punktligheten, og gjennom det styrke tilliten til jernbanen
- bygge flere krysningsspor og dobbeltsporsparseller, og utbedre flaskehalser for å få bedre hyppighet og regularitet på togtilbudet
- fortsette arbeidet med hel- eller delelektrifisering, eller bruk av annen teknologi, for å redusere utslipp fra gjenværende dieselstrekninger på jernbanen
- følge opp fjerntogstrategien og sikre beslutningsgrunnlag ved rullering av NTP

Livskraftige kystsamfunn

Arbeiderpartiet mener det er et offentlig ansvar å sikre nødvendige havner og annen maritim infrastruktur, og at dette er en betingelse for livskraftige kystsamfunn og samfunnssikkerhet. Fiskeri og havbruk er blant Norges viktigste næringer, og i stadig vekst. Fremover vil også utvikling av havvind være avhengig av tilstrekkelig havneinfrastruktur. Vi vil styrke satsingen på havn og farleder for å sikre maritime næringer og godstransport til sjøs. Vi vil også legge til rette for en grønn omstilling av skip, ferger og båter langs kysten vår.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke satsingen på tiltak innen kyst, havn og farleder for å skape vekstvilkår for marine næringer som fiskeri og havbruk, samt godstransport til sjøs
- legge frem en grønn omstillingspakke for klimavennlig omstilling av skip
- kompensere fylkeskommunene for merkostnader ved å velge lav- og nullutslippsteknologi ved anskaffelser av ferger og hurtigbåter. Norske hurtigbåter skal drives av nullutslippsløsninger.
- redusere lokal forurensing gjennom å legge til rette for landstrøm ved de mest trafikkerte havnene, og på sikt innføre forbud mot tungolje som drivstoff
- sikre rimelige ferjepriser fremover
- sikre et godt fergetilbud på fylkesveinettet gjennom å styrke den fylkeskommunale økonomien

Luftfart

Arbeiderpartiet ønsker en luftfart med lave priser og et godt, desentralisert nett med kortbaneflyplasser i hele landet. Vi ønsker å legge til rette for en omstilling av luftfarten til null- og lavutslippsløsninger. Luftfarten er viktig for å gjøre det attraktivt å bo og arbeide i hele landet, og er også en betydelig næring som bidrar til verdiskaping i Norge.

Arbeiderpartiet vil:

- videreføre og styrke Avinor-modellen for å drifte og videreutvikle flyplasser i hele landet
- fortsatt sikre rimelige priser og flere avganger på kortbanenettet
- opprettholde et godt, desentralisert nett med kortbaneflyplasser, og sørge for at disse brukes i arbeidet med elektrifisering av luftfarten
- bekjempe sosial dumping i luftfarten og legge til rette for seriøse aktører i bransjen
- sørge for at drifts- og beredskapstjenester ved flyplassene utføres av Avinors ansatte og ikke konkurranseutsettes
- legge til rette for en fremskyndet innfasing av null- og lavutslippsluftfartøy
- ta initiativ til å erstatte dagens flypassasjeravgift med en avgift som har reell klimaeffekt, og som ikke rammer distriktene på en utilsiktet måte
- sørge for at norske luftfartsavgifter vrir over til avgifter på utslipp og i mindre grad fiskale avgifter
- stake ut en forutsigbar utvikling for droneteknologi og ny luftmobilitet som gir trygghet til næringen og sikrer den enkeltes personvern og trygghet

Seriøsitet i transportnæringen

Transportbransjen er arbeidsplass for tusenvis av ansatte over hele landet. Ansatte i næringen skal ha trygge arbeidsplasser og anstendige lønns- og arbeidsvilkår i tråd med norske standarder og verdier i arbeidslivet. De som jobber med transport, har en selvsagt rett til å kunne leve av jobben sin.

For Arbeiderpartiet er det helt avgjørende å stanse en utvikling i retning mot mer useriøsitet, mer innleie, mer midlertidighet og svakere tilknytning til det ordinære arbeidsmarkedet. For å motvirke denne utviklingen ønsker Arbeiderpartiet bedre håndheving av dagens regelverk, bekjempelse av sosial dumping, mer fagorganisering i transportbedriftene og mer tilsyn fra kontrolletatene.

Arbeiderpartiet vil:

- øke kontrollen av tungtransport inn til Norge og langs veinettet, med spesielt fokus på kjøretøyets sikkerhet og egnethet for vinterkjøring
- sørge for et godt drosjetilbud i hele landet og stille tydelige kvalitetskrav til helseforetakenes anbudssystem for pasienttransport
- innføre strengere nasjonale krav til kollisjonssikkerhet i buss, og ta initiativ til å påvirke det internasjonale regelverkarbeidet for å hindre at sjåfører blir drept eller hardt skadet i møteulykker
- fullføre planen om utbygging av døgnhvileplasser for yrkessjåfører, som sikrer akseptable toalettforhold, og se de resterende utbyggingene i sammenheng med behovet for ladestasjoner for tungbil
- innføre kjøre- og hviletidsbestemmelser for nyttekjøretøy ned til 2,5 tonn
- jobbe for at Luftfartstilsynet ivaretar et høyt sikkerhetsnivå i luftfarten, og at Luftfartstilsynet og Arbeidstilsynet gjennomfører tilsyn med alle selskaper som opererer i Norge

Del 6 En tryggere og mer rettferdig verden

Arbeiderpartiets utenriks- og sikkerhetspolitikk skal styrke og ivareta Norges trygghet og frihet. Vi skal fremme norske interesser og verdier. Som sosialdemokrater har vi frihet, solidaritet og samarbeid som styrende prinsipper for vårt internasjonale engasjement. Vi vil bekjempe ulikhet, undertrykkelse og fattigdom. Vi vil styrke demokratiet, menneskerettighetene, likestilling og bærekraftig utvikling – for en tryggere og mer rettferdig verden.

Vi lever i en brytningstid. Russlands brutale angrepskrig mot Ukraina har skapt en dyp sikkerhetspolitisk krise i Europa. Midtøsten preges av terror, krig og lidelse. Okkupasjonen av Palestina vedvarer og krigen og blokaden av Gaza har ført til enorme lidelser og nød. Borgerkrigen i Sudan har forverret en allerede alvorlig humanitær krise for

millioner av mennesker. Verden har blitt farligere, mer uforutsigbar og mer kompleks. Stormaktrivaliseringen tiltar. Folkeretten brytes og utfordres. 120 millioner mennesker i verden er på flukt. Handlingsrommet for å finne fredelige løsninger på konflikter og uenigheter blir mindre.

Ny teknologi, stormaktrivalisering og polarisering definerer nå rammene for internasjonalt samarbeid. FN-systemet er under betydelig press. Maktforhold er i endring. Det globale sør styrker seg. En rekke grensekryssende utfordringer – klimaendringer, flyktningstrømmer, terrorisme, atomtrusler og pandemier – håndteres best gjennom fungerende internasjonalt samarbeid, ikke av hvert land eller region for seg.

Styrket sikkerhetspolitisk fellesskap

Sikkerhetspolitikken er i kjernen av vår utenrikspolitikk og skal ivareta Norges frihet og trygghet, våre interesser og verdier. Vår sikkerhet og vår velstand er tuftet på folkeretten. For Norge er det avgjørende at folkeretten respekteres, at ikke den sterkeste rett får råde. Med et samlet Norden i NATO må vi samarbeide tett og nært med våre naboer – både militært og sivilt.

Norges sikkerhet ivaretas best i samarbeid med andre land. NATO er hjørnesteinen for norsk sikkerhet. Russlands ulovlige angrepskrig i Ukraina har understreket betydningen av å være del av en sterk forsvarsallianse. Samtidig er norsk sikkerhetspolitikk også tjent med å ha flere bein å stå på. Vi vil særlig forsterke samarbeidet med våre allierte i Nord-Europa.

Autoritære stater har i noen tilfeller fått betydelig kontroll over kritisk infrastruktur og globale verdikjeder. Avhengighetsforhold kan gjøre Norge og andre demokratiske stater sårbare for press og uønsket innflytelse. Sammen med våre allierte og partnere som EU, må vi håndtere og motvirke denne utviklingen.

I viktige globale spørsmål må vi også samarbeide med stater som ikke deler vårt demokratiske styresett. Samtidig må vi sette klare krav og grenser for at liberale prinsipper og menneskerettigheter opprettholdes.

Arbeiderpartiet vil:

- føre en aktiv, forutsigbar og tydelig sikkerhetspolitikk som ivaretar Norges sikkerhet og vårt handlingsrom i en krevende tid
- følge opp Nansen-programmet for Ukraina og støtte Ukrainas forsvars- og frihetskamp så lenge det er behov for det
- arbeide for et sterkere NATO og et tett nordisk samarbeid innad i forsvarsalliansen
- fortsette å styrke Norges sikkerhetspolitiske samarbeid med EU
- videreutvikle bærekraftige, globale forsyningslinjer, føre god kontroll med eierskap av kritisk infrastruktur, styrke motstandskraften i det norske samfunnet mot ytre press og styrke kontrollen av utenlandske direkteinvesteringer i Norge

Prinsippfast globalt samarbeid

Dagens nettverk av globale institusjoner og regler har i sum tjent oss godt. Samtidig er det avgjørende at også fremvoksende økonomier ser seg tjent med systemet og oppfatter det som representativt og rettferdig. FN er fremdeles verdens viktigste møteplass. FN-pakten utgjør kjernen i folkeretten, vårt førstelinjeforsvar. Det vil vi jobbe for å beskytte. Samtidig vil vi jobbe mot doble standarder og kjempe for at alles rettigheter er like mye verdt.

Vår eierskaps-, handels- og investeringspolitikk skal bidra til at folkeretten følges. Næringslivets samfunnsansvar må følges opp gjennom veiledninger, støtte og ettersyn for å sikre at aktsomhetskrav følges opp, og at folkeretten og menneskerettigheter respekteres.

Ny teknologi forandrer kriger og konflikters gang. Kunstig intelligens vil kunne forsterke omfanget av desinformasjon, splid og polarisering. Uhindret vil dette vanskeliggjøre samarbeid internt i og mellom land. I tråd med vår historie vil Arbeiderpartiet derfor regulere ny teknologi, slik at den tjener fellesskapet fremfor å splitte oss.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke respekten for folkeretten
- forbedre og reformere FN med sikte på økt representativitet, effektivitet og handlekraft
- bidra internasjonalt for å bekjempe desinformasjon, regulere kunstig intelligens og utviklingen av selvstyrte våpensystemer
- arbeide for global regulering av sosiale medierselskaper for å kunne motvirke spredning av hets, desinformasjon og salg av personopplysninger på tvers av landegrenser
- bistå og være en pådriver for at den internasjonale straffedomstolen får nødvendige ressurser til å etterforske krigsforbrytere

Europa og Norden

Våre europeiske naboland er Norges viktigste politiske og økonomiske partnere. Norske interesser på en rekke felt – klima, sikkerhetspolitikk, beredskap, bekjemping av kriminalitet, vern om demokratiet, regulering av kunstig intelligens og annen ny teknologi – fremmes best ved å samarbeide med våre europeiske naboer.

Gjennom 30 år har EØS-avtalen vært en hjørnestein i norsk europapolitikk og for norsk økonomi. I sum har avtalen tjent norske interesser vel. Avtalen har sørget for at vi ikke står alene i møte med omveltninger og kriser som oppstår i verden rundt oss. EU-samarbeidet, det indre marked og EØS står i dag overfor nye utfordringer. Krig i Ukraina, økt proteksjonisme, stormaktrivalisering, pandemi og brexit har økt kompleksiteten i EU. Det er både viktigere og mer krevende å sørge for at EØS-avtalen fungerer.

I et endret sikkerhetspolitisk landskap må vi gjøre alt vi kan for å bidra til felles motstandskraft, beredskap og samhold. Norge og EU har gjennom mange år samarbeidet tett om utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik. Samarbeidet med EU utfyller NATO-samarbeidet, vårt forsvars- og sikkerhetspolitiske ankerfeste.

Arbeiderpartiet er tilhenger av et sterkt politisk samarbeid i Europa. Ved to tidligere folkeavstemninger har vi derfor anbefalt å si ja til norsk medlemskap. Samtidig er det rom for ulike syn i EU-spørsmålet. Dersom et medlemskapsspørsmål skulle bli aktuelt, skal det være gjenstand for ny landsmøtebehandling i Arbeiderpartiet.

Nordområdene forblir Norges viktigste strategiske satsningsområde. Ingen andre steder henger innenriks- og utenrikspolitikken så tett sammen. Nord-Norge og nordområdene er en avgjørende del av den norske økonomien. I årene foran oss vil betydningen øke.

Arbeiderpartiet vil:

- ivareta og beskytte norske interesser gjennom vårt forhold til EU og EØS-avtalen ved å koordinere oss bedre, bruke handlingsrommet og intensivere innsatsen mot Europa
- utvide samarbeidet med EU innenfor viktige samfunnsområder
- støtte opp om og styrke demokrati, rettsvesen og forsvarskapasiteter hos europeiske partnerland utenfor NATO/EU
- arbeide aktivt for å realisere visjonen om at Norden skal bli verdens mest bærekraftige og integrerte region fram mot år 2030

Forsvare og styrke demokrati og likestilling

Arbeiderbevegelsen er internasjonal. Norge skal bidra til sterke internasjonale organisasjoner og en verdensorden basert på folkeretten og menneskerettigheter. En stadig større andel av klodens befolkning lever i land uten demokratisk styre. Når ulikhetene øker og autoritære regimer er i fremvekst, øker også risikoen for konflikt. Vi skal være en tydelig stemme mot ulovlig okkupasjon, brudd på folkeretten og krenkingen av menneskerettigheter. For Norge er det viktig å styrke samarbeidet med stater og bevegelser som deler våre verdier.

Et organisert, demokratisk sivilsamfunn er en av de viktigste pilarene for utvikling og konsolidering av demokratiet. I dag er arbeidstakerrettigheter under betydelig press mange steder. Fagforeningsledere utsettes for vold og drap. Vi vil sikre og styrke organisasjons-, forhandlings-, forsamlings- og ytringsretten. Arbeiderpartiet vil samarbeide med fagbevegelsen og sivilsamfunnsorganisasjoner for å styrke innsatsen for demokrati, mangfold og toleranse.

Norge har et ansvar for å ta imot mennesker på flukt som har rett til vår beskyttelse og vår hjelp. Vår solidaritet stopper ikke ved egen landegrense. Vi vil også prioritere beskyttelse av fagforeningsledere på flukt og sikre ressurser til sosial dialog og styrking av arbeidstakerrettigheter i vår utviklingspolitikk.

Retten til å bestemme over egen kropp og seksualitet er under angrep verden over. Resultatet er flere utrygge aborter, økt mødredødelighet og negativ sosial kontroll. Seksualitet mellom personer av samme kjønn er fortsatt kriminalisert i en rekke land.

Arbeiderpartiet vil fortsette å styrke Norges innsats for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. En rettfærdig verden er også en likestilt verden. Innsats for likestilling skal være gjennomgående i all norsk utenriks- og utviklingspolitikk.

Arbeiderpartiet vil:

- bidra til institusjonsbygging i unge, sårbare demokratier og styrke korrupsjonsbekjempelse og uavhengige domstoler for å hindre autoritære tilbakeslag
- støtte demokratiske organisasjoner og bevegelser som jobber mot undertrykkelse og diktatur
- løfte kvinners rett til å bestemme over egen kropp og kamp mot diskriminering basert på seksuell legning som en overordnet prioritering i norsk utviklingspolitikk
- prioritere styrking av arbeidstakerrettigheter, sosial dialog og fagbevegelsen internasjonalt
- legge respekt for faglige rettigheter til grunn for vår handels-, investerings- og eierskapspolitikk
- opprette et rådgivende diaspora-råd for å gi regjeringen råd om norsk utenriks- og utviklingspolitikk
- arbeide internasjonalt for å bekjempe forfølgelse og diskriminering av mennesker basert på seksuell orientering
- forsvare menneskerettighetene og arbeide for å styrke ytrings-, tros-, forsamlings- og organisasjonsfriheten

Aktiv freds- og nedrustningspolitikk

Norge har lang tradisjon med freds- og forsoningsarbeid tuftet på noen viktige prinsipper, som partenes eierskap og dialog med alle relevante parter. Det er en styrke for Norge at vi over flere tiår har bygd opp solid kompetanse og brede internasjonale nettverk for konfliktløsning.

Det mest effektive er å forebygge alvorlige kriser før de oppstår. Væpnede konflikter resulterer i enorme lidelser, forferdelige ødeleggelser og et rekordhøyt antall mennesker på flukt. Krisene varer ofte lenger enn før. Arbeiderpartiet vil stille solidarisk opp for mennesker i nød, men vår tid krever også at vi styrker arbeidet for å forhindre krig og katastrofer. Det er ingen motsetning mellom en kraftig satsing på forsvar og beredskap og samtidig arbeide for nedrustning, dialog og fred.

Arbeiderpartiets mål er en atomvåpenfri verden. Dette målet nås først når land som har atomvåpen, forplikter seg til gjensidig nedrustning. Norge skal engasjere seg for atomnedrustning i FN, NATO og overfor likesinnede land i og utenfor NATO. Den internasjonale forbudstraktaten er et godt initiativ og bidrar til å øke stigma rundt atomvåpen. I dagens sikkerhetspolitiske situasjon er det ikke mulig for NATO-land som Norge å undertegne, uten å redusere vår mulighet for innflytelse og beskyttelse. Det bør være et mål for Norge og andre NATO-land å underskrive atomvåpenforbudet.

Arbeiderpartiet vil:

- arbeide for inkluderende fredsløsninger og styrke arbeidet for FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet
- føre en fremoverlent utenrikspolitikk for nedrustning og ikke-spredning av masseødeleggesvåpen
- øke og styrke innsatsen for minerydding

Forebygge klima- og naturkatastrofer

Klima- og naturkatastrofer fører til økt fattigdom, forsterker urettferdighet og ødelegger livsgrunnlaget på jorda. Klimaendringene øker risikoen for sult, sosial uro og konflikt. Konsekvensene rammer allerede millioner av mennesker. Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen mot global oppvarming og tap av sårbar natur.

Grønn omstilling krever særskilt aktsomhet når det gjelder arbeidsliv og fordeling. Arbeiderpartiet vil arbeide aktivt for en rettferdig omstilling. Vi vil også bistå land i sør med håndtering av klimatilpasning og ringvirkningene av dagens klimautfordringer.

Ressursene til dette må avsettes utenfor den ordinære bistanden, som fortsatt må ha utvikling som hovedmål.

Samtidig er det nødvendig å prioritere umiddelbare tiltak for å begrense de humanitære konsekvensene av ekstremvær og naturkatastrofer. Økt beredskap vil redde liv. Støtte til lokale sivilsamfunnsorganisasjoner er av stor betydning for å sikre god samhandling mellom den humanitære nødhjelpsinnnsatsen og det mer langsiktige utviklingsarbeidet.

Arbeiderpartiet vil:

- være pådriver for ambisiøse og forpliktende internasjonale avtaler for å begrense global oppvarming og stanse naturtap, i tett samarbeid med internasjonale partnere som EU
- lede an internasjonalt på områder hvor vi har fortrinn, som i utviklingen av karbonfangst og -lagring, fornybar kraft og grønn skipsfart
- trappe opp investeringer i fornybar energi, katastrofeberedskap og matsikkerhet i det globale sør, i tett samarbeid med lokale sivilsamfunnsorganisasjoner, og strukturer for overdragelse til lokale myndigheter
- jobbe for en rettferdig grønn omstilling som sikrer nye arbeidsplasser og en god fordelingsprofil
- sikre videreføring av regnskogssatsingen minst på dagens nivå, og vurdere en opptrapping dersom den gir gode resultater.

Økonomisk åpenhet for rettferdig fordeling

For å utrydde fattigdom og nå FNs bærekraftsmål trengs store investeringer. Arbeiderpartiet vil derfor bruke én prosent av brutto nasjonalinntekt på bistand. Brukt smart vil bistanden kunne ha en katalysatoreffekt, for eksempel ved å bidra til effektive og rettferdige skattesystemer og domstoler. Vårt mål er å styrke landets evne til å mobilisere egne ressurser for rettferdig, bærekraftig utvikling. Samtidig vil vi trappe opp kampen mot skatteparadis og ulovlig kapitalflukt.

Skjult utenlandsk eierskap øker forskjellene i verden og kan utgjøre en alvorlig sikkerhetsrisiko. Arbeiderpartiet vil intensivere det internasjonale samarbeidet for å stanse kapitalflukt. Vi vil jobbe for globale standarder for skatt, åpenhet og aktsomhetsvurderinger. Her hjemme har registeret over reelle eiere kommet på plass med Arbeiderpartiet i regjering. Fremover vil vi sikre at registeret ikke har mangler og er tilgjengelig for alle.

Arbeiderpartiet vil:

- jobbe for å innføre et offentlig globalt register med informasjon om rettmessige eiere av selskaper, eiendommer og verdipapirer
- at Statens pensjonsfond utland skal være en aktiv eier som bruker sin tyngde for å fremme menneskerettigheter og god skatteetikk
- støtte FNs arbeid med en internasjonal skattekonvensjon
- bruke én prosent av brutto nasjonalinntekt på bistand

Global helse

Smittsomme og ikke-smittsomme sykdommer tar ikke hensyn til landegrenser. Et fungerende internasjonalt samarbeid er nødvendig for å forebygge fremtidige pandemier og andre helsekriser, blant annet gjennom effektivt smittevern.

Altfor mange mennesker dør fremdeles av sykdommer som enkelt kan la seg forebygge av vaksiner. Arbeiderpartiet vil jobbe for at alle mennesker har tilgang til livsviktige vaksiner, og sikre finansiering til utvikling av nye vaksiner. Livsstilssykdommer legger stort press på helsetjenestene, spesielt i land hvor tjenestene allerede er mangelfulle. For Arbeiderpartiet er det derfor viktig å bidra til kunnskapsutveksling og koordinere effektive tiltak for å bedre folkehelsen og tilgang til globale fellesgoder på tvers av land.

Arbeiderpartiet vil:

- bidra til at alle land bygger opp universelle helsetjenester i stand til å behandle smittsomme og ikke-smittsomme sykdommer
- styrke internasjonalt smittevern og pandemiberedskap
- sikre fullverdig norsk deltakelse i EU-samarbeidet om helseberedskap
- at Norge tar lederskap i det globale arbeidet mot antibiotikaresistens
- at Norge tar en internasjonal lederrolle i samarbeid for å sikre globale fellesgoder, spesielt innen helse

Et sterkere forsvar gjør Norge tryggere

Å sikre Norges trygghet og frihet er vår viktigste oppgave. Sikkerhet er fundamentet alle andre samfunnsoppgaver hviler på. I en farligere og mer uforutsigbar verden vil Arbeiderpartiet styrke Norges forsvarsevne fundamentalt. Et sterkt forsvar skal ivareta Norges sikkerhet, trygghet og handlefrihet, våre interesser og våre verdier.

Russlands ulovlige angrepskrig mot Ukraina viser at tryggheten ikke kan tas for gitt i våre nærområder. Vår regjering har laget, og fått gjennomslag for, den viktigste forsvarsplanen i moderne norsk historie. Langtidsplanen innebærer et forsvarspolitisk taktiskifte i Norge – med styrket evne til å forebygge, avverge og håndtere kriser og krig. Arbeiderpartiet vil ha et sterkt forsvar, til stede i hele landet, for å håndheve norsk suverenitet, ivareta våre allianseforpliktelser og bidra til stabilitet i våre nærområder. Regjeringen lyktes med å få alle partier med på et forsvarsforlik frem mot 2036. En bred enighet sikrer forutsigbarhet for Forsvaret. Arbeiderpartiet er garantisten for at forsvarsløftet gjennomføres.

NATO er en hjørnestein for norsk sikkerhet. Med Arbeiderpartiet i regjering oppfyller Norge NATOs toprosentmål. Sverige og Finlands inntreden i NATO øker mulighetene for felles trening og samhandling. En forutsigbar og tydelig sikkerhetspolitikk hever terskelen for konflikt på Den skandinaviske halvøy. Det er spesielt viktig at Forsvaret er i stand til å løse utfordringer Norge kan stå overfor i nordområdene og at Norge skal bidra aktivt til stabilitet i regionen.

Menneskene er Forsvarets viktigste kapasitet og ressurs. De forsvarsansatte må ha gode rammevilkår. I årene fremover trenger vi å rekruttere dyktige, motiverte soldater og beholde menneskene som allerede er i Forsvaret og besitter verdifull kompetanse. Fagforeningene er viktige for å sikre medbestemmelse og gode beslutninger til det beste for Forsvaret.

Arbeiderpartiet er mot omfattende privatisering av Forsvarets støttefunksjoner. Løpende oppgaver skal løses av Forsvarets egne ansatte. Forsvaret skal være et trygt og attraktivt sted å arbeide. Arbeiderpartiet vil ha nulltoleranse mot seksuell trakassering og mobbing i Forsvaret.

For å kunne håndtere nye og sammensatte trusler mot landet vårt og oss som bor her, vil Arbeiderpartiet – parallelt med satsingen på Forsvaret – øke hele samfunnets motstandskraft mot blant annet cyberangrep, spionasje og påvirkningsoperasjoner. Kunstig intelligens og sosiale medier har gjort det enklere å spre desinformasjon. Autoritære stater søker aktivt å påvirke det norske ordskiftet. Målet er ofte å svekke tilliten i det norske samfunnet og påvirke norsk politikk. Denne trusselen mot vårt folkestyre tar Arbeiderpartiet på største alvor. Tillit er helt avgjørende for den norske samfunnsmodellen, ikke minst når krisen rammer.

Norsk forsvarsindustri er av stor betydning for vår nasjonale forsvarsevne. Russlands ulovlige angrepskrig i Ukraina har også tydeliggjort hvor viktig vår industri er for våre allierte og nærmeste samarbeidspartnere. Forsvarsindustrien skaper i tillegg arbeidsplasser i hele landet, står for betydelige eksportinntekter og bidrar til utvikling av avansert teknologi som også andre bransjer drar nytte av. Statlig eierskap i de store forsvarsbedriftene har strategisk betydning. Arbeiderpartiet vil legge til rette for økte investeringer for å opprettholde våre militærteknologiske fortrinn. Eksport av våpen og annet forsvarsmateriell skal fortsatt være underlagt et strengt eksportkontrollregime.

Arbeiderpartiet vil:

- arbeide for tettere samarbeid og bedre militær mobilitet mellom de nordiske land, inkludert styrking av transportkorridorer mellom øst og vest, og nord og sør
- legge til rette for alliert trening og øving i Norge
- styrke samarbeidet med havnasjonene USA og Storbritannia i rammen av NATO
- prioritere gode rammevilkår for forsvarsansatte og sikre at vernepliktige og ansatte møtes av en inkluderende kultur, uavhengig av kjønn og legning
- sikre god ivaretagelse av våre veteraner før, under og etter tjeneste, med spesiell vekt på helsemessig og sosial oppfølging
- hindre omfattende privatisering av Forsvarets støttefunksjoner
- legge til rette for økte investeringer i forskning og utvikling for å stimulere til innovasjon og opprettholdelse av våre militærteknologiske fortrinn
- utvikle ordninger for statlig-privat samarbeid for at Forsvaret og næringslivet sammen kan forbedre Norges digitale sikkerhet
- styrke samarbeidet med våre nordiske naboer og EU for å bekjempe desinformasjon
- gi norsk forsvarsindustri gode og langsiktige rammebetingelser for å kunne støtte opp om Norges og våre alliertes sikkerhet i en mer krevende tid, og samtidig videreføre et strengt regelverk for eksport av forsvarsmateriell
- Øke kapasiteten i norsk og europeisk forsvarsindustri betydelig

Frihet, likhet og solidaritet

Arbeiderpartiet er et sosialdemokratisk parti bygd på verdiene frihet, likhet og solidaritet.

Arbeiderbevegelsen vokste frem i et klassesamfunn med nød, fattigdom og begrenset demokrati. Vår bevegelse ble til av nødvendighet og i kamp mot urettferdighet. Vi forsto at sammen blir vi sterkere. Ut av det vokste vår tro på fellesskapet og de grunnleggende verdiene sosialdemokratiet er tuftet på. Disse verdiene har vært og er den politiske grunnmuren for Arbeiderpartiets politikk:

Frihet

Store økonomiske forskjeller og urettferdighet gir ufrihet. Et trygt, organisert arbeidsliv og rett til velferdsgoder som utdanning, helsetjenester og pensjon for alle, er avgjørende for å sikre reell frihet for alle. Ingen skal bli forfulgt for sine meninger eller diskriminert. Alle skal kunne leve sine liv i frihet, uavhengig av hvem de er og hvor de bor.

Likhet

Mennesker er ulike, men alle har samme verdi. Alle skal ha like muligheter til å delta i samfunnslivet og bli en del av et inkluderende fellesskap. Likheter forutsetter sosial rettferdighet, jevnbyrdighet og mulighet til å bruke egne evner for å leve et godt liv. Politikken skal innrettes slik at de sosiale og økonomiske forskjellene blir minst mulig. Makt og muligheter skal fordeles rettferdig.

Solidaritet

Solidaritet i tanke og handling betyr å ta vare på hverandre. Ingen skal falle utenfor, ingen skal bli hengende etter, det er et felles ansvar. Solidaritet kjenner ingen grenser mellom land, klasser eller generasjoner. Solidaritet skaper fred, bekjemper fattigdom og må til for å sikre klodens overlevelse.

Sammen med fagbevegelsen har Arbeiderpartiet i over 130 år kjempet for et rettferdig og solidarisk samfunn med frihet og likeverd for alle. Vår samfunnsmodell, med et organisert arbeidsliv, en sterk velferdsstat, små forskjeller og bosetting i hele landet, har gitt mennesker større frihet og muligheter i eget liv.

Et trygt arbeidsliv og et samfunn med små sosiale og økonomiske forskjeller har skapt tillit mellom folk.

Dette samfunnet og disse verdiene vil være under konstant press. Kreftene som øker de økonomiske, sosiale og geografiske forskjellene i Norge og i verden, er sterke. Klimaendringer og tap av natur truer vårt livsgrunnlag og vår eksistens.

Som sosialdemokrater tror vi ikke på en tilstand der alle problemer er varig løst, men ser at arbeidet for et godt samfunn må være en kontinuerlig prosess. En viktig del av arbeiderbevegelsens arv er likevel vissheten om at menneskene selv skaper sin egen historie. Vi vet at politikk nytter. Samfunnsutviklingen kan styres.

